

RAŠÍD AD-DÍN

DĚJINY ČINGISCHÁNA

ÚVODNÍ SVAZEK

Turkické a mongolské kmeny

ze Sborníku letopisů (Džámi at-tavárich)

ČESKÝ VÝBOR S VYSVĚTLIVKAMI

podle ruského překladu I. N. Berezina, Petrohrad 1858

Turkické a mongolské kmeny

Rašíd ad-Dín Fazlulláh Hamadání (asi 1247–1318)

Džámi at-tavárich (Sborník letopisů), svazek I, část 1
Úvodní svazek k Dějinám Čingischána

Český výbor s vysvětlivkami
podle ruského překladu I. N. Berezina
(*Труды Восточного отделения Императорского Археологического общества*, ч. V, Petrohrad 1858)

Obálka: Oghuz-chán na trůnu. Iluminace z rukopisu Rašídova *Sborníku letopisů*, Herát, kolem 1420–1430 (Paříž, Bibliothèque nationale de France, Supplément persan 1113, fol. 9r).
Volné dílo.

Obsah

Poznámka k tomuto vydání	4
Úvod a kapitola první: Oghuz-chán a oghuzské kmeny	7
Kapitola druhá, část první: Džalajři, Sunitové a Tataři	24
Kapitola druhá, část druhá: Merkiti, Ojrati a lesní kmeny	48
Kapitola třetí: Kerejti, Najmani, Onguti, Tanguti a další	63
Kapitola čtvrtá, část první: Mongolové-Dörlükin	87
Kapitola čtvrtá, část druhá: Mongolové-Nirun	115
Tiráž.	138

Poznámka k tomuto vydání

Co je tato kniha

Rašíd ad-Dín Fazlulláh Hamadání (asi 1247–1318) byl lékař a vezír mongolských vládců Íránu, ílchánů Gházána a Öldžejtüa. Na Gházánův příkaz sestavil v letech kolem 1300–1310 perský *Sborník letopisů* (*Džámi at-tavárich*), první dějiny světa, jaké kdy vznikly. Jádrem díla jsou dějiny Mongolů. Rašíd pro ně čerpal z mongolské *Zlaté knihy* (*Altan debter*), uložené v chánské pokladnici, a z ústního podání mongolských hodnostářů a samotného Gházána.

Dějínám Čingischána předeslal Rašíd rozsáhlý **Úvod o turkických a mongolských kmenech**. Je to jakási „etnografie stepí“ kolem roku 1300: popisuje, odkud se který kmen vzal, kde sídlil, jak se dělil na rody a větve, jak se zachoval k Čingischánovi a kdo z jeho příslušníků vynikl ve službách Čingischána a jeho nástupců – v Mongolsku, v Číně i v Íránu. Kniha začíná pověstí o Oghuz-chánovi, praotci Oghuzů a dalších turkických národů (kapitola první). Pak následují kmeny, které „nyní nazývají Mongoly“, ačkoli dříve měly vlastní jména a vládce: Džalajíři, Sunitové, Tataři, Merkiti, Ojrati, lesní kmeny od Bajkalu (kapitola druhá); kmeny s vlastními panovníky: Kerejti Ong-chána, Najmani, Onguti, Tanguti, Ujguři, Kyrgyzové, Karlukové a Kipčaci (kapitola třetí); a nakonec vlastní Mongolové – Dörlükin, potomci Nukuze a Kijana, kteří podle pověsti přečkali staletí v uzavřeném údolí Ergene-kun, a Nirunové, potomci Alan Qo'y, k nimž patřil i rod Čingischánův (kapitola čtvrtá).

Úvod obsahuje řadu příběhů, které jinde nenajdeme – o Mukalim, Džamuchovi, Džebem, o kerejském rodu Ong-chána, o válkách Tatarů s Mongoly – a je klíčem k dějínám Čingischána: kdo byl kdo, odkud pocházely jeho manželky, velitelé a nepřátelé. V edici Starých textů proto vychází jako **úvodní svazek** k Rašídovým Dějínám Čingischána (díl první a díl druhý).

Z čeho je překládáno

Předlohou je ruský překlad orientalisty Ilji Nikolajeviče Berezina (1818–1896): *Сборник летописей. История монголов. Сочинение Рашид-Эддина. Введение: о турецких и монгольских племенах*, Труды Восточного отделения Императорского Археологического общества, ч. V (zároveň Записки Императорского Археологического общества, т. XIV), Petrohrad 1858 (digitalizovaný exemplář Národní knihovny České republiky v Google Books). Berezin překládal ze čtyř perských rukopisů a připojil obsáhlé poznámky, z nichž jsou některé převzaty do vysvětlivek (označeny „Berezin:“). Perský text vydal zvlášť (ч. VII, 1861).

Jde tedy o překlad z překladu, nikoli z perštiny. Berezinovo čtení jmen je místy zastaralé a rukopisy, z nichž pracoval, byly porušené; tam, kde novější edice a překlady čtou jméno nebo místo jinak, je to řečeno ve vysvětlivce. Pro tuto kontrolu byl konzultován moderní anglický překlad W. M. Thackstona (Harvard 1998), a to jen jako pomůcka k ověření smyslu a čtení jmen; z jeho textu ani poznámek nic převzato nebylo.

Co je a co není přeloženo

Přeloženy jsou v úplnosti všechny pověsti, příběhy, výroky a charakteristiky osob a veškeré vyprávění o událostech. Shrnutím, vysazeným kurzívou v hranatých závorkách, jsou nahrazeny jen holé výčty větví kmenů a řady potomků („syn X měl syny A, B, C...“); hlavní jména v nich uvedená jsou zachována. Jména kmenů a osob jsou přepsána v podobě obvyklé v české odborné literatuře a shodné s díly I a II; výrazně odlišné Rašídovy nebo Berezinovy tvary jsou uvedeny ve vysvětlivce. Rašíd datuje podle dvanáctiletého zvířecího cyklu a podle hidžry; přepočet na křesťanský letopočet je ve vysvětlivkách. Číslování vysvětlivek začíná v každé kapitole znovu.

Poznámka o vzniku překladu a o umělé inteligenci

Pracovní překlad vznikl s pomocí jazykového modelu (Claude, Anthropic) a byl srovnán s předlohou, nikoli s perským originálem. Nejde o vědeckou edici. Model četl celý Berezinův ruský text a jeho poznámky, pořídil výbor, překlad, shrnutí i vysvětlivky; v druhém kroku byl český text

znovu srovnán po větách s Berezinovým zněním a s jeho poznámkami (opět jazykovým modelem) a opraveny nalezené nepřesnosti. Zadavatel výboru určil předlohu, rozsah a pojetí a rozhodl o způsobu prezentace; jednotlivé věty s předlohou nesrovnával.

Údaje ve vysvětlivkách, které nepocházejí od Berezina, vycházejí z obecně dostupné historické literatury a pro toto vydání nebyly znovu ověřovány v pramenech; nejisté údaje jsou tak označeny. Kdo potřebuje citovat, ať sáhne po perském textu, po Berezinovi nebo po vědeckých překladech; tento výbor má sloužit ke čtení.

Licence

Rašídův perský text i Berezinův ruský překlad (1858) jsou volným dílem. Tento český překlad, shrnutí a vysvětlivky jsou zveřejněny pod licencí Creative Commons Uveďte původ – Neužívejte komerčně 4.0 Mezinárodní (CC BY-NC 4.0); lze je volně šířit, kopírovat, upravovat a dále zveřejňovat za podmínky uvedení původu, nikoli však k obchodním účelům (prodej, placený obsah, reklama apod.); komerční užití je možné jen s předchozím souhlasem provozovatele Starých textů (liborpetricek@gmail.com) – doporučená citace: „Rašíd ad-Dín, Turkické a mongolské kmeny. Úvodní svazek k Dějinám Čingischána. Český výbor s vysvětlivkami podle ruského překladu I. N. Berezina (Petrohrad 1858), pracovní překlad pořízený s pomocí jazykového modelu, 2026, Staré texty, www.stare-texty.cz, CC BY-NC 4.0.“ Plné znění licence: creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.cs.

Úvod a kapitola první: Oghuz-chán a oghuzské kmeny

[Touto kapitolou začíná první část prvního svazku Rašídova Sborníku letopisů: rozsáhlý úvod o turkických a mongolských kmenech, který Berezin vydal v ruském překladu roku 1858. Následuje Rašídův úvod o sídlech turkických kmenů, dvojí přehled kmenů (v tomto výboru zkrácený na hlavní jména) a kapitola první s pověstí o Oghuz-chánovi, jeho synech a dvaceti čtyřech oghuzských větvích. Holé výčty větví a jejich znamení jsou nahrazeny shrnutími v hranatých závorkách.]

První část prvního svazku knihy Sborník letopisů: souhrnné vylíčení zpráv o vzniku turkických kmenů, o tom, jak se rozvětvily v různá pokolení, a o poměrech otců a dědů každého kmene. Obsahuje úvod a čtyři oddíly.¹

Úvod: o sídlech turkických kmenů a o jejich jménech

Popis hranic některých sídel turkických kmenů a podrobné rozlišení jmen a přízvisek každé větve, pokud jsou známy.

Především je třeba vědět, že v každém z pásem světa byli a jsou zvlášť obyvatelé měst, obyvatelé vesnic a obyvatelé stepí. Stepních obyvatel je zvláště mnoho v krajinách luk, bohatých na trávu pro čtvernožce a nezpůsobilých k obdělávání a k usedlému životu, jako je v mezích íránské země arabská říše, která je poušť bohatá travou, ale bez vody. Taková země je vhodná pro velbloudy, protože velbloud spotřebuje mnoho trávy a málo vody. Proto se arabské kmeny a rody, tak početné, že pro jejich množství nelze stanovit jejich počet, rozložily od počátku Maghribu až po konec břehů Indického moře na všech stepích a stepních údolích a v těch nescetných pouštích složily sedlo usedlosti.

1. Rašíd ad-Dín dokončil *Džámi at-tavárich* („Sborník letopisů“) kolem roku 1310. První svazek, „Požehnané dějiny Gházánovy“, pojednává o Mongolech; tato „první část“ je jeho úvodem o turkických a mongolských kmenech. Berezin: nadpis úvodu uvádějí rukopisy v kratší podobě („popis hranic některých sídel kmenů...“); Berezin jej doplnil podle předmluvy ke knize a podle Hammerova francouzského překladu.

Takové jsou i kmeny, jimž se odedávna až dodnes říká a říká Turci. Jejich pokolení a větve přebývaly ve stepích, horách a lesích země Dešt-i Kipčak², Rusi, Čerkesů, Kelaru, Baškurtů³, Talasu, Sajramu⁴, Ibir-Sibiru, Puly⁵ a u řeky Angary v mezích země známé pod jménem Turkeistán a Ujguristán; na stepích a řekách náležejících najmanským kmenům, jako je Kōk-Irtyš, řeka Irtyš a Karakorum⁶, v horách Velkého Altaje, na řece Orchonu, v zemi Kyrgyzů a Kem-Kemdžiutů⁷; na mnoha místech letních a zimních pastvin, známých pod jménem Mongolsko a náležejících kmeni Kerejtů, jako jsou Onon, Kerulen⁸, Talan-Baldžius⁹, Burchan Chaldun¹⁰, Kōkō-nór, Bujr-nór¹¹, Kulukat, Kūjin, Argun¹², Chajlar, Selenga, Bar-

2. Dešt-i Kipčak („Kipčacká step“) – perský název stepí od dolního Dunaje přes severní Černomoří a Povolží až po dnešní Kazachstán; ve 13. století jádro ulusu Džochiho potomků (Zlaté hordy).

3. Berezin: jména Rus, Čerkesové, Kellar, Pula a Baškurt Rašíd užívá dosti volně; pod Baškurtem lze snad rozumět i zemi, kde kdysi sídlili Maďaři, Kellar je však třeba hledat někde u Uralu. Nabízelo by se číst „král baškurtský“, tj. uherský, všechny rukopisy i mongolští historikové však pravidelně mají „Kellar a Baškurt“.

4. Talas a Sajram – starobylá města na území dnešního jižního Kazachstánu (Talas u dnešního Tarazu, Sajram u Šymkentu). Sajram Rašíd níže nazývá Kary-Sajram („Starý Sajram“).

5. Ibir-Sibir – tak se ve 13. a 14. století nazývala země v západní Sibiři. Berezin: jméno Pula je nejasné, jistě jde o krajinu sousedící se Sibiří a s kyrgyzskými zeměmi.

6. Kōk-Irtyš („Modrý Irtyš“) je patrně horní tok Irtyše, který teče z Altaje do jezera Zajsan (dnes Černý Irtyš). Karakorum je zde spíše krajina než pozdější mongolská metropole Ůgedejova na řece Orchonu (Berezin: Orgon).

7. Berezin: jméno Kem-Kemdžiut je odvozeno od řek Kem a Kemdžik (horní Jenisej a jeho přítok); Sanang Sečen má tvar Kemdžigot, mongolský plurál od „Kemdžik“. Kyrgyzové tehdy sídlili na horním Jeniseji, severně od Najmanů.

8. Rašíd píše Kelūren; Berezin soudí, že přesmyknutí hlásek vyhovovalo turkickému uchu. Onon a Kerulen jsou hlavní řeky východního Mongolska, v jejichž povodí se odehrávají Čingischánovy mladá léta.

9. Talan-Baldžius je Dalan Baldžut Tajné kroniky, místo Čingischánovy bitvy s Džamuchou. Berezin je vykládá jako „bahnitou step“.

10. Burchan Chaldun – hora v pohoří Chentej u pramenů Ononu, posvátné místo Čingischánova rodu, o němž vypráví Tajná kronika; podle podání zde byl Čingischán pohřben.

11. Bujr-nór – jezero na dnešní mongolsko-čínské hranici. Berezin: Kōkō-nór („Modré jezero“) zde podle Quatremèra není známé jezero Kukunor v Tibetu, nýbrž jezero Chulun-nór severně od Bujr-nóru.

12. Argun, mongolsky Ergüne – řeka tvořící dnes hranici mezi Ruskem a Čínou; soutokem se Šilkou vzniká Amur. Tajná kronika ji zná jako Ergüne-müren. Následující Chajlar (Berezin čte Chajlar, sám však navrhuje toto čtení) je řeka Hailar, přítok Argunu.

gudžin-Tökum¹³, Chalachyn-Alat¹⁴ a Ongu, přiléhající ke zdi Číny¹⁵: a ještě dnes v uvedených místech přebývají. Rozptýlili se po všech oblastech Číny, Indie, Kašmíru, íránské země, Malé Asie, Sýrie a Egypta, s mocí a velikostí, převahou a samovládou, a podrobili si větší část zemí obydleného světa.

Z těchto kmenů časem vzešlo mnoho větví a z každé větve kdykoli vznikaly další větve; každá dostala jméno a přízvisko z nějaké příčiny nebo pro nějakou příhodu. Tak Oghuzové, jimž se nyní všem říká Turkmeni a kteří se rozvětvili na Kipčaky, Kalače, Karluky a jiná k nim náležející odvětví; kmeny nyní známé pod jménem Mongolové, jako Džalajiři, Tataři, Ojrati, Merkiti a jiní; některé jiné kmeny Mongolům podobné, z nichž každý měl svého panovníka, jako Kerejti, Najmani, Onguti a jim podobní; kmeny, které byly odedávna až dodnes známy pod tímto jménem (Mongolové), jako Kungiráti, Kurulasové, Ikiresové, Eldžigini, Urjanchajové, Kelenguti a jiní, všichni nazývaní Mongolové-Dörlükin; a kmeny Nirun, kteří jsou praví Mongolové¹⁶, jak bude podrobně vyloženo a vysvětleno.

Ačkoli jsou si jejich rysy, podoba a řeč blízké a podobné, přece se podle rozdílnosti podnebí a povahy vody a vzduchu v každé zemi projevil malý rozdíl v rysech, zevnějšku a podobě každého z těchto kmenů. Nikdo sice neuspořádal až do konce větší část toho rozvětvení a nejsou rodokmeny ani spolehlivé určení jmen, zvláště proto, že od těch událostí uplynulo mnoho času. Přesto budou větve turkických rodů, pokud jsou v nynější době známy a mají k sobě navzájem vztah, pro lepší srozumitelnost podrobně popsány v postupném pořádku, jak se sluší ke splnění slibu – podle toho, co

13. Bargudžin-Tökum („Bargudžinská prohlubeň“), v Tajné kronice Bargudžin – krajina při východním břehu Bajkalu, pravlast Bargutů; odtud podle Tajné kroniky pocházela matka Alan Qo'y.

14. Berezín: Chalachyn-Alat (lépe Chaladžin-Alat) je místo pozdější bitvy Čingischána s Ongchánem; v Tajné kronice Qalaqaldžit-elet, patrně v povodí řeky Chalchyn-golu. Berezín odvozuje jméno od turkicko-mongolského slova pro „štít“ a připomíná, že jeho část přezívá v názvu Chalcha.

15. Nejde o Velkou zeď v dnešním smyslu, nýbrž o pohraniční valy a příkopy, jimiž se proti stepi chránila říše Ťin. U té zdi sídlili Onguti.

16. Rašíd dělí vlastní Mongoly na Dörlükiny („prosté“ Mongoly, potomky těch, kdo vyšli z Erge-ne-kunu) a Niruny („čisté“, tj. potomky tří synů, které Alan Qo'a porodila po smrti Dobun-bajana). Obě označení vysvětluje v dalších kapitolách.

vyprávěli a vysvětlovali vypravěči a znalci podání z vážených lidí každého kmene, a podle toho, co se nalézá v některých jejich knihách.

Seznam turkických stepních kmenů

Seznam jmen turkických stepních kmenů, kteří všichni pocházejí z rodu čtyř synů Dib-Bakuje, syna Jáfeta, syna pána Noema proroka – mír s ním! –, kterého Noe poslal na východní stranu; totiž od Kara-chána, Or-chána, Kür-chána a Küz-chána.

Protože syn Kara-chánův jménem Oghuz vyznal jedinstvo Boží a připojili se k němu někteří příbuzní, vznikly dva oddíly. Výklad o všem bude podán.

[Větev Oghuzova. Oghuz, syn Kara-chánův, měl – jak bude vyloženo – šest synů a každý z nich měl čtyři syny. Oghuz jim přidělil pravé a levé křídlo vojska. Pravé křídlo: Kün-chán (jeho synové Kajy, Bajat, Alkaravli, Kara-ujli), Aj-chán (Jazyr, Döger, Dodurga, Japarly) a Julduz-chán (Avšar, Kyzyk, Begdili, Karkyn). Levé křídlo: Kök-chán (Bajandur, Bečene, Čavuldur, Čepni), Tag-chán (Salur, Ejmür, Alajuntly, Üregir) a Dengiz-chán (Igdır, Bügdüz, Jiva, Kynyk). Následovníci – Oghuzovi bratři a někteří bratranci, kteří se k němu v té věci přidali: Ujguři, Kanglové, Kipčaci, Karlukové, Kalačové a Agačeriové.]¹⁷

Větev kmenů Oghuzových strýců – Or-chána, Kür-chána a Küz-chána –, jejich bratrů a dětí, kteří se k Oghuzovi nepřipojili¹⁸, se dělí na dva oddíly. Jeden tvoří kmeny, jejichž původ se pro dávnost doby v podrobnostech neví.

Oddíl první. Kmeny, jimž se nyní říká mongolské, jejichž jméno však ve skutečnosti Mongol nebylo, neboť toto jméno přijaly až po době Mongolů.

17. Jména dvaceti čtyř oghuzských rodů jsou v Berezinových rukopisech mnohdy zkomolena (Berezin čte např. Jaraz, Duker, Jairyly, Kyryk, Bikdeli, Bičina, Džauldur, Čapna, Imur, Urgez, Bikdyr, Bukdur, Buju, Katyk). Zde jsou podána v obvyklé turkologické podobě, jak je znají i jiné prameny, např. Mahmúd al-Kášgharí (11. stol.) nebo novější edice Rašídova textu. Rod Bečene odpovídá Pečeněhům.

18. Berezinův text zde říká „kteří se k Oghuzovi připojili“; smysl (a Rašídův výklad v kapitole první, že Mongolové pocházejí od těch příbuzných, kteří se k Oghuzovi nepřidali) vyžaduje zápor, jak čtou i jiné rukopisy.

Každá z těchto větví zplodila mnoho dalších větví a každá dostala určité jméno.

[Následuje výčet: Džalajiři, Sunitové, Tataři, Merkiti, Kurlauti, Tamgalyk, Targuti, Ojrati, Tulasové, Tumatové, Bulagačínové, Keremučínové, Barguti, Kori, Urasuti, Telenguti, Kuštemiové, lesní Urjanchajové, Kurkanové a Sakajiti.]

Oddíl druhý. Kmeny, rovněž z řad stepních obyvatel, podobné oněm zmíněným, na něž v nedávné době přešlo jméno Mongolů. Tuto skupinu tvořilo mnoho kmenů a nesčetné polodivoké rody; jména některých z nich, pokud jsou známa, se uvádějí zvlášť, výklad o jejich poměrech však přijde později.

[Jsou to Kerejti, Najmani, Onguti, Tanguti, Bekrinové a Kyrgyzové.]

Následovníci. Kmeny, o nichž je známo, že kořen jejich větve pochází od oněch dvou lidí, kteří odešli do Ergene-kunu¹⁹: jejich plémě a potomstvo bylo početné a slovo Mongol se stalo jménem jejich rodu; i jiným, kteří jsou jim podobní, se tak říká v přeneseném smyslu, neboť od jejich doby se toto slovo začalo užívat obecně. Tito Mongolové byli jedním z turkických kmenů, a protože na nich spočívala přízeň Věčného, vzešlo z nich v průběhu asi čtyř set let mnoho větví a svým množstvím předčili jiné kmeny. Pro jejich slávu se jejich jménem proslavili i jiní v těchto krajinách, takže většinou Turků se říká Mongolové – podobně jako předtím převládala moc tatarská a všem se říkalo Tataři; a dosud je v Arábii, Indii a Číně známé jméno Tatar. Tito prapůvodní Mongolové se postupně rozdělili na dva oddíly takto:

[Oddíl první: větve oněch prapůvodních mongolských kmenů, které byly v Ergene-kunu, vyšly odtamtud a každá dostala zvláštní jméno a přízvisko: lesní Urjanchajové, Kungiráti, Ikiresové, Olqunu'uti, Kurulasové, Eldžigi-

19. Ergene-kun – uzavřené horské údolí, kam se podle pověsti, kterou Rašíd vypráví v dalších kapitolách, uchýlili po porážce od Tatařů dva přeživší Mongolové, Nukuz a Kijan, se svými ženami. Jejich potomci se odtud po staletích vyvedli roztavením železné hory.

ni, Kongliuti, Orjauti, Konggotani, Arulati, Kelenguti a několik dalších, mezi nimi Suldusové, Bajauti a Kingiti.]²⁰

Oddíl druhý: kmeny, které vzešly ze tří synů manželky Dobun-bajana, jménem Alan Qo'a, zrozených po smrti jejího muže. Dobun-bajan byl z prapůvodních Mongolů, o nichž byla řeč, Alan Qo'a však byla z kmene Kurulasů²¹. Tyto kmeny mají dvě pododdělení takto:

[*Pravý Nirun*, šestnáct kmenů: Qataginové, Saldžiuti, Tajčiuti, Nojakinové, Dörbeni, Ba'arini, Barulasové, Džadžirati, Budati, Dokolati, Besuti, Sukanové, Činasové, zvaní též Nukuz, a další. *Nirun*, jimž se říká *Kijat*, se dělí na dvě části: Kijat obecně – Jürkinové, Čangšiuti a Kijat-Sajar – a Kijat-Bordžigin, tj. „hnědoocí“²², jejichž větev začala od Čingischánova otce a náleží k pokolení jeho a jeho otce.]

Protože jména turkických kmenů, z nichž každý měl zvláštní jméno a přízvisko, i jména mongolského kmene a mnoha větví z nich vzešlých, z nichž se každá stala věhlasným kmenem, byla sepsána zvlášť v postupném pořádku, přijde nyní na péro jednotlivě příběh o každém kmeni a pokolení, pokud je znám, v pořádku uvedeném v obsahu, tedy ve čtyřech kapitolách, takto.

Kapitola první: o kmenech Oghuzových

Dějiny a příběhy kmenů Oghuzových a zmíněných dvaceti čtyř větví jeho dětí a vnuků a některých jeho bratrů a bratranců, kteří se k němu připojili.

23

20. Kungirátí byli rodem Čingischánovy manželky Börte, Olqunu'uti rodem jeho matky Hö'elün; z Arulatů pocházel Bo'orču, ze Suldusů Čilaun a jeho otec Sorqan-šira, kteří podle Tajné kroniky pomohli mladému Temüdzinovi uprchnout ze zajetí Tajčiutů.

21. Tajná kronika uvádí, že Alan Qo'a byla dcerou Chorilartaje-mergena z kmene Chori-tumatů; Rašíd ji řadí ke Kurulasům. Její příběh Rašíd vypráví dále.

22. Berezin: výkladu jména Kijat (Kiot) z mongolského slova pro „vzduch“ odporuje jen pravopis tohoto jména u Rašída a jiných autorů. Jméno Bordžigin překládá Berezin „hnědoocí“; význam je nejistý. Rašíd sám jinde spojuje Jesügejovy potomky s neobvyklou, světlou barvou očí.

23. Berezin: Oghuz zaujímá v turkické historii důležité místo; Rašíd mu věnoval rozsáhlé vyprávění v oddílu o dějinách Turků, z něhož pořídil výtah chivský chán Abulghází (17. stol.). Jméno Oghuz vykládá čagatajský slovník jako „hrdina“. Pověst je islamizovanou podobou staršího turkického eposu, dochovaného též v ujgurské „Oghuz-náme“.

Z nich vzešly kmeny Ujgurů, Kipčaků, Kanglů, Karluků a Kalačů. Jak vyprávějí jejich mudrci a v čem se shodují a jak se také připomíná v dějinách muslimů a stojí v Pentateuchu synů Izraele, Noe prorok – mír s ním! – rozdělil zemi od jihu k severu na tři díly: první dal ze svých dětí Chámovi, který byl otcem černochů, prostřední Šémovi, který byl otcem Arabů a Peršanů, a třetí Jáfetovi, který byl otcem Turků. Toho poslal na východní stranu. Mongolové a Turci říkají totéž.

Turci však nazvali Jáfeta Abuldža-chánem²⁴ a nevědí s jistotou, zda byl tento Abuldža-chán Noemovým – mír s ním! – synem, nebo vnukem; shodují se jen v tom, že Abuldža od něho pocházel a žil mu časově blízko. Všichni Mongolové, různé turkické rody i stepní obyvatelé jsou z jeho potomstva. Vykládají to takto: Abuldža-chán byl kočovník; jeho letní pastviny byly ve velmi velkých a vysokých horách Ur a Kür; v těch končinách je město jménem Anbaidž. Jeho zimní pastviny byly rovněž v těch končinách, v místě zvaném Borsuk, Kakijan a Karkurum, jemuž se říká také Karakorum; nedaleko těch míst leží města Talas a Kary-Sajram. Město Kary-Sajram je staré a velmi veliké; lidé, kteří je viděli, říkají, že od jednoho jeho konce k druhému je den cesty; má čtyřicet bran. Nyní tam žijí muslimští Turci a je podřízeno Qajdovi. Místo, kde přebývají jeho potomci, je blízko ulusu Konidžiho²⁵.

Tento Abuldža-chán měl syna jménem Dib-Bakuj. Význam jména *Dib* je „místo trůnu, místo vysoké hodnosti“ a *Bakuj* „nejstarší obce kmene“. Tento syn předčil otce mocí a královskými odznaky. Měl čtyři syny; jejich jména byla Kara-chán, Or-chán, Kür-chán a Küz-chán²⁶. Všechny ty kmeny byly nevěřící.

24. Abuldža-chán – postava turkické tradice ztotožňovaná s biblickým Jáfetem. Rozdělení země mezi tři Noemovy syny (Gn 10) převzali muslimští historikové a Rašid k němu připojil turkicko-mongolské genealogie.

25. Qajdu (zemř. 1301), vnuk Ögedejův, vládl ve Střední Asii a dlouhá léta válčil s velkými chány i s iránskými ilchány. Berezin čte jméno Tuldži; jde nejspíš o Konidžiho, vnuka Džočiho syna Ordy, vládce Ordova ulusu (východní části Džočiho ulusu) východně od Aralu.

26. Berezin: jména Oghuzových předků i synů jsou turcká a alegorická: Kara-chán je „černý chán“, což odpovídá roli, kterou mu pověst dává, Or-chán „horní chán“, Kür-chán „tlustý chán“, Küz-chán „oko-chán“. Jméno Dib-Bakuj snad souvisí s rodovým jménem Tabgačů (čínsky Tchuo-pa).

Kara-chán nastoupil na otcovo místo. Narodil se mu syn, který tři dny a noci nebral matčin prs a nepil mléko. Matka proto plakala a modlila se; a každou noc viděla ve snu, jak jí to dítě říká: „Matičko! Budeš-li ctít Pána a milovat Ho, budu pít tvé mléko.“ Ta žena se bála, že odhalí-li uctívání Pána, protože její muž i všechny kmeny byli nevěřící, vydají ji i se synem záhubě. Uvěřila tedy tajně ve Vznešeného Boha a s plnou upřímností se oddala lásce k Nejvyššímu a Nejvznešenějšímu Stvořiteli. Dítě vzalo matčin prs a pilo mléko. Když dosáhlo jednoho roku, bylo nesmírně čisté a spanilé a na jeho čele zářily stopy pravé a správné cesty. Otec, když na něm spatřil ta znamení, říkal: „Z našeho kmene se ještě nenarodilo dítě takového druhu a vzhledu. Tento chlapec bude povýšen a ctěn mezi svými vrstevníky a druhy a dosáhne stupňů dokonalosti.“ Ohledně jména, které mu dát, se radil s příbuznými; tu jednorocní dítě promluvílo a řeklo: „Dejte mi jméno Oghuz.“ Přítomní se nad tím nesmírně podivili; příčinou jeho slov však byl vliv vedení Nejvyššího Stvořitele na pravou cestu. Tak mu tedy dali jméno Oghuz.

Když dospěl do jinošského věku, jeho otec Kara-chán mu vybral za ženu jednu z neterí, dceru Kür-chána, nesmírně krásnou a čistou. Oghuz té dívce tajně řekl: „Obrátíš-li se k Pánu a zamiluješ-li si Stvořitele, budu tě milovat a přiblížím se k tobě.“ Ona projevila veliký odpor, radu nepřijala a řekla: „Povím tvému otci, aby tě vydal záhubě.“ Oghuz jí proto neprokazoval něžnost. Když otec viděl, že ji nemiluje, vybral mu dceru jiného svého bratra, Kür-chána. Když ji Oghuzovi odevzdali, řekl jí totéž slovo; dívka nevolila a v Pána neuvěřila; Oghuz ani ji nemiloval a nechodil k ní. Kara-chán, když viděl, že Oghuz ani k této dívce nechová náklonnost a nechodí k žádné z těch žen, zasnoubil mu ze soucitu a lásky, kterou k němu měl, dceru dalšího bratra, Or-chána, ale do domu ji ještě nepřivedl.

Jednoho dne Oghuz, vracející se z lovu, spatřil tu Or-chánovu dceru na břehu potoka, jak se pro zábavu dívá na dívky, které praly prádlo. Oghuz k ní přistoupil a potichu jí řekl: „Víš, že jsem si vzal dvě ze strýcových dcer, ale nemiluji je a nemám s nimi obcování, protože jsem chtěl, aby uvěřily v Pána nebes a zamilovaly si Ho; mé slovo neposlouchají a zapírají. Nyní zasnoubili se mnou tebe. Vyznáš-li jedinost Velikého Pána, uvěříš-li v Něj a zamiluješ-li si Ho, vezmu si tě a budu tě milovat.“ Dívka odpověděla:

„Pána neznám a nevím o Něm, ale z tvého slova a rozkazu nevystoupím a budu se tvé vůli podrobovat a poslouchat ji.“ Oghuz řekl: „Tak si toho z hloubi srdce přeji a tak přikazuji, abys uvěřila v Pána a zamilovala si Ho.“ Ona řekla: „Tvé slovo jsem přijala.“ A uvěřila a zamilovala si Nejvyššího Stvořitele.

Potom si ji Oghuz vzal, miloval ji a stále chodil k ní, k ostatním však nechodil. Protože znal Pána a uctíval Ho, nechtěl se stýkat s otcem a strýci, poněvadž byli nevěřící; hledal odloučení od nich, projevoval odpor a na lov chodil odděleně od nich. Neustále měl na jazyku jméno Nejvyššího Pána po arabsku, v němž zní *Alláh*; nikdo nevěděl, jaký má to slovo význam. Stále vyslovoval „Alláh“ příjemným hlasem a ty kmeny si myslely, že to slovo říká jako píseň, hru a zábavu; přivykly tomu a zvykly si na to.

Jednoho dne vystrojil Kara-chán hostinu snachám, prokázal jim laskavost a zeptal se: „Protože tyto dvě první naše snachy jsou ctnostnější než ona druhá snacha, jak se stalo, že ji můj syn miluje víc než je, chodí k ní a má s ní obcování, ostatním snachám však laskavost neprokazuje?“ Ty dvě snachy, protože byly s mužem nespokojeny a chovaly plnou žárlivost, našly příhodnou chvíli, udaly muže a řekly: „Přijal jinou víru, uvěřil v Pána nebe a země a zamiloval si Ho a chtěl, abychom se k němu také připojily; my jsme to odmítly a jeho slovo nepřijaly. Proto k nám jeho srdce nelze. Tato poslední snacha však uvěřila v jeho Pána, svolila a spojila se s ním, a proto ji miluje a nás nenávidí.“

Tehdy byl Oghuz na lovu se služebníky a některými přáteli. Kara-chán shromáždil bratry, synovce a předáky a řekl: „Můj syn Oghuz se v dětství projevoval jako velmi milý a řádný a já jsem k jeho počínání choval plnou náklonnost. Nyní se oddal zlé věci a odvrátil se od naší víry: nelze ho nechat naživu.“ Celé shromáždění se nad tou řečí rozhněvalo a všichni souhlasili s jeho zabitím. Oghuzova žena, která byla s mužem zajedno, jakmile se o té věci dozvěděla, ihned poslala k Oghuzovi ženu ze sousedství, na kterou se spoléhala, aby ho zpravila. Oghuz se připravil k šiku a boji, dal zprávu všem služebníkům a přátelům a povolal je k sobě; sešli se na lovišti. Jeho otec, strýci a příbuzní na něj zaútočili; na obou stranách se seřadili do šiků a svedli bitvu. V bitvě byl Kara-chán zasažen ranou šavlí a na tu ránu zemřel. Protože se k Oghuzovi přidal početný oddíl z kmenů a z jeho

strýců, vedli spolu válku asi sedmdesát pět let a byli ve sváru s ulusem i vojskem. Nakonec zůstal Oghuz vítězem, zmocnil se té říše od Talasu a Sajramu až po Bucharu a stal se jejím vládcem. Někteří ze strýců, bratří a synovců, kteří se k němu nepřidali, se usadili na východní straně a o nich se tvrdí, že od jejich potomstva pocházejí všichni Mongolové. V té době byli všichni nevěřící, ale časem se i oni spolu s rodem Čingischánovým obrátili k víře v jednotu Boží.

Když bylo to království dobyto a odevzdáno Oghuzovi a tamější vláda se v jeho rukou upevnila, postavil zlatý stan a vystrojil velkou hostinu; příbuzným a náčelníkům udělil pocty a všem bojovníkům prokázal laskavost. Všem, kdo se k němu připojili ze strýců a kmenů, dal jméno Ujgur, což turkicky znamená „spojovat se a pomáhat“: všechny ujgurské kmeny jsou z jejich rodu. Jiný kmen nazval Kangly; také kmeny Kipčak, Kaladž a Agačeri jsou z té obce, která se k Oghuzovi připojila a smísila se s jeho rodem. Příčina jména každého z nich se vysvětluje v tomto výčtu.

Ujguři. V době, kdy mezi Oghuzem, jeho otcem a strýci vypukl svár kvůli jeho uctívání Pána a začala válka a bitvy, někteří z Oghuzových příbuzných s ním byli zajedno, stranili mu a poskytli mu pomoc a podporu; jiní se přidali na stranu jeho otce, strýců a bratří. Těm, kteří byli s ním a pomáhali mu, dal Oghuz jméno Ujgur; význam tohoto jména, které náleží turkickému jazyku, je persky: „přidal se k nám, poskytl pomoc a byl zajedno“²⁷. Tato obec byla stále s Oghuzem. V době, kdy podnikl dobývání jiných oblastí, poslal Ujgury zpět od horských soutěsek, aby zůstali v těch končinách a střežili to království, dokud se nevrátí. Všechny ujgurské kmeny jsou z rodu této obce.

Kanglové. Rovněž v době, kdy Oghuz bojoval s otcem, strýci, bratry a bratranci a pustošil a plenil zemi až po Chotan, jeden z kmenů, které se k němu přidaly z příbuzných a spojily se s ním – zatímco jiní při pustošení loupili, drancovali, získávali kořist a nakládali ji na zvířata –, zhotovil vlastním důvtipem vozy, na které nakládal svou kořist, uloupené věci a

27. Berezin: Rašídův výklad je do jisté míry správný – turkické sloveso *ujmak* znamená „připojit se“ a jeho staré přičestí mohlo znít *ujgur*. Ujguři ovládali v letech 744–840 říši v dnešním Mongolsku, po jejím pádu sídlili v oázách Turfanu a Bešbalyku; roku 1209 se jejich vládce idikut dobrovolně podřídil Čingischánovi.

majetek. Vůz se turkicky nazývá *kangly*. Proto se ten kmen nazval Kangly. Celá větev Kanglů je z jejich rodu²⁸.

Kipčaci. V době, kdy Oghuz utrpěl porážku od kmene It-barak²⁹, který s ním válčil, a zůstal na ostrově mezi dvěma řekami, kde se usadil, jedna těhotná žena, jejíž muž padl ve válce, vlezla do shnilého nitra velkého stromu a tam porodila. Oznámili tu událost Oghuzovi a on se nad ní smíloval a řekl: „Protože tato žena nemá muže, bude toto dítě mým synem.“ Podle toho ustanovení se stal Oghuzovým synem; jméno mu dal Kipčak, odvozené od slova *kobuk*, které turkicky znamená „strom shnilý uvnitř“. Všichni Kipčaci jsou z rodu toho chlapce.

Po uplynutí sedmnácti let porazil Oghuz kmen It-barak, přišel do íránské země, dobyl tamější državy a po mnoha letech se vrátil do své země. Tu přišla zpráva, že It-barakové chystají vzpouru: poslal rod Kipčaků, aby se usadili mezi zemí It-baraků a Jaikem³⁰ a chránili zemi před jejich vzpourou. Od té doby tam jsou letní i zimní pastviny Kipčaků.

Karlukové. Vypráví se, že když se Oghuz vracel do svého starého sídla ze země Ghór a Ghúristánu, přišel na cestě k veliké hoře. Napadl hluboký sních. Několik rodin kvůli té nepohodě zaostalo. Protože bylo ustanoveno, že nikdo nesmí zůstat pozadu, Oghuz to neschválil a řekl: „Jak může kdo zůstat pozadu kvůli nečasu?“ Těm několika stanům dal jméno Karluk, tj. „sněžní“, „vládci sněhu“. Všechny karlucké kmeny vzešly z rodu této obce³¹.

Kalačové. Vypráví se, že když Oghuz dobyl Isfahán a vydal se na zpáteční cestu, jedna žena na cestě porodila dítě. Pro nedostatek potravy neměla

28. Berezin: Abulghází Rašídův výklad převzal a rozvedl. Zvláštní je, že čínští autoři přenášejí jméno „vozařů“ na Ujgury, jimž říkali Kao-čche, „vysoké vozy“. Kanglové byli ve 12. a 13. století mocným kmenovým svazem ve stepích severně od Aralu; jméno přežilo u Kazachů a Uzbeků.

29. Berezin: u Abulgházího je It-barak jménem panovníka, nikoli kmene. Turkické *it* znamená „pes“; v turkických pověstech jde snad o bájný národ „psolavců“.

30. Jaik – řeka Ural. Kipčaci (rusky Polovci, na západě Kumáni) ovládali od 11. století stepi od Irtyše po Dunaj; v letech 1236–1241 je podrobilo tažení Batua a Möngkeho.

31. Berezin: výklad je zcela správný – turkicky *kar* je „sních“, *karluk* „sněžný“. Karlukové byli mocným kmenem v Sedmiřící; s nimi se často spojuje původ dynastie Karachánovců. Ghór je hornatá krajina v dnešním středním Afghánistánu; místo Ghúristánu čtou jiní Gharčistán. Jeden rukopis připojuje pozdní poznámku, že karlucké kmeny jsou nyní známy jako Kalačové a sídlí v Iráku mezi Sávou a Kumem.

mléko a dítě hladovělo. Proto zůstal pozadu i její muž. Šakal chytil bažanta; ten muž hodil hůl, bažanta mu vzal a dal ho ženě k jídlu. V jejích prsou se objevilo mléko a chlapec byl nasycen. Po několika dnech dohonil vojsko. Protože bylo ustanoveno, že nikdo nesmí za ním (za Oghuzem) zůstat pozadu pod žádnou záminkou, Oghuz se na toho muže rozhněval a řekl: „*Kal ač!*“, tj. „zůstaň hladový!“ Proto se jeho rodu říká Kalač³².

Agačeriové. V dávných dobách tohoto jména nebylo. V době, kdy Oghuzovy kmeny přišly do těchto oblastí, dali skupině z nich, která měla jurtu v lesnatých končinách, jméno *agač eri*, tj. „lesní člověk“ – podobně jako lidem z mongolských kmenů, jejichž jurta byla u lesa, dali jméno *hojin irgen*, tj. „lesní lid“³³.

Turkmeni, kteří byli s Oghuzem a připojili se k němu, jsou tyto zmíněné kmeny. A ačkoli zprvu dal jméno Ujgur všem kmenům, které se k němu připojily, přece protože se potom několik kmenů z nich, každý z některé výše vyložené příčiny, označilo zvláštním jménem, ustálilo se slovo Ujgur pro zbývající a ti se pod tím jménem proslavili.

Šest synů Oghuzových a dvacet čtyři větve

Z Oghuzových dětí vzešlo dvacet čtyři větví a každá, jak je zvlášť zapsáno v předmluvě, dostala určité jméno a přízvisko. Všichni Turkmeni, kteří jsou na světě, jsou z rodu tohoto kmene a z dvaceti čtyř Oghuzových vnuků. Slovo Turkmen za starodávna neexistovalo; všem stepním kmenům turkického typu se říkalo Turci a každý kmen měl určité a zvláštní pojmenování. V době, kdy ty Oghuzovy kmeny ze své země přišly do Maveranahru a do íránské země a v této zemi se rozplodily a měly potomstvo, za-

32. Kalačové (Chaladžové) sídlili v Rašídově době hlavně v jihovýchodním Afghánistánu a v Íránu; od nich odvozují původ indičíti sultáni z rodu Childži. Berezin považuje Rašídovy výklady jmen Karluk, Kalač a Agačeri za správné.

33. *Hojin irgen* – mongolsky „lesní lid“; tak se souhrnně nazývaly kmeny sibiřské tajgy (Ojratí, Bargutí, lesní Urjanchajové aj.), které si roku 1207 podrobil Džoči. Berezin: jeden rukopis zde připojuje pozdní poznámku, že Agačeriové jsou nyní známi jako Kadžárové a sídlí u Astarábadu a Gurgánu.

čal se jejich typ vlivem vody a vzduchu pomalu podobat typu Tádžiků³⁴. Protože však nebyli vlastně Tádžiky, nazvaly je tádžické kmeny Turkmeny, tj. „podobnými Turkům“³⁵. Proto se toto pojmenování rozšířilo na celou větev Oghuzových kmenů, která se pod ním proslavila. O všech poměrech těchto dvaceti čtyř odnoží Oghuzových dětí (z nichž polovina náleží k pravému křídlu vojska a druhá polovina k levému a každý z těch kmenů dodnes ví, z jakého rodu je kořen jeho vlastní větve) je vyprávění takové:

Oghuz měl šest synů; jejich jména jdou v tomto rozdělení a pořadí: Kün, Aj, Julduz, Kök, Tag, Dengiz³⁶. Jak již bylo uvedeno v jejich dějinách a jak ještě později předložíme podrobný a obsírný popis toho v dodatku k těmto pozeňnaným dějinám³⁷, dobyl Oghuz všechny oblasti Íránu, Túrání, Sýrie, Egypta, Malé Asie, Franků a jiné země. Když je všechny dobyl, vrátil se k hoře Ur a hoře Kür, které byly jeho rodnou jurtou. Po příchodu sem svolal velké shromáždění, postavil nesmírně vysoký zlatý stan a vystrojil velkou hostinu – takovou, že, jak se vypráví, bylo na té hostině poraženo devět set klisen a devadesát tisíc beranů. Pozval všechny chánovny, děti, vůdce a důstojníky vojska a všem prokázal laskavost; zvláště šesti zmíněným synům, kteří byli s otcem při dobývání zemí, projevovali horlivost a působili šavli, prokázal mimořádnou přízeň a laskavost.

Po uplynutí několika dní šli ti synové spolu na lov. Našli zlatý luk a tři zlaté šípy; přinesli je k otci a ptali se: Jak se o ně rozdělíme? Luk dal třem nejstarším a tři šípy třem nejmladším a přikázal, aby kmeny, které vzejdou z rodu synů, kteří dostali luk, měly pojmenování a přízvisko Buzuk; význam slova *buzuk* je „rozdělit na díly“. To slovo jim dal za přízvisko proto, že luk je nutno silou rozlomit, aby se dal rozděliti. Vojsko pravého křídla má podléhat těmto třem synům a jejich rodu. Kmenům, které vzejdou z

34. Tádžik – v Rašídově době označení usedlého perského (iránského) obyvatelstva na rozdíl od Turků; Maverannahr („to, co je za řekou“) je arabský název Zaamudari, země mezi Amudarjou a Syrdarjou.

35. Berezin: Rašídův výklad předpokládá perské *turk-mánand*, „podobný Turkovi“, které se užíváním mohlo zkrátit v *turkmen*. Novější badatelé dávají přednost výkladu z turkické zesilovací přípony (*turk-men*, „ryzí Turek“); otázka zůstává otevřená.

36. Berezin: jména Oghuzových synů jsou turkická slova: *kün* „slunce“, *aj* „měsíc“, *julduz* „hvězda“, *kök* „nebe“, *tag* „hora“, *dengiz* „moře“.

37. Rašídovy „Dějiny Oghuzovy“ (*Táríh-i Oghúz*), zamýšlené jako dodatek k prvnímu svazku, se dochovaly jen v některých rukopisech; Berezin je podle vlastních slov nemohl využít.

rodu těch, jimž byly dány šípy, dal přízvisko Učuk – vlastně to bylo *Uč-ok*, tj. „tři šípy“ – a řekl, aby vojsko levého křídla spravovali tito tři synové a jejich děti³⁸. Poručil, aby se od nynějška jejich děti hlásily k tomuto přízvisku a každý aby věděl, ke které straně vojska náleží. Protože cesta pravé ruky je vyšší, dal luk, který stojí na stupni panovníka, jim, a šíp, který stojí na stupni posla, dal těm, kdo jsou z levého křídla. Proto jim také takto ustanovil všechny jurty pravého a levého křídla a nařídil: „Královský trůn a cesta mého náměstnictví náleží onomu kmeni Buzuků; po mně ať připadne nejstaršímu synovi Künovi, bude-li živ; nebude-li živ, ať připadne druhému synovi Ajovi.“

Po Oghuzově skonu usedl podle ustanovení jeho závěti na trůn Kün-chán a vládl sedmdesát let. Jeho otec měl náměstka jménem Igit Irkil-chodža, který byl rádcem, ministrem a správcem Kün-chána. Jednoho dne řekl Kün-chánovi: „Oghuz byl veliký panovník, který dobyl državy na tváři země a měl nesčetné poklady, statky a dobytek; to vše zanechal vám, svým synům. Každému z vás se z Boží milosti narodili čtyři šťastní synové. Aby se potom nestalo, že tyto děti vejdou v nepřátelství a svár kvůli majetku a vládě. Jde o to, aby hodnost, cesta, jméno a přízvisko každého z nich byly zvlášť určeny a potvrzeny a aby každý měl nějaké znamení a tamgu, aby se tím znamením a tamgou zvláště označovaly výnosy, pokladnice, stáda koní i dobytka a aby se tak předešlo sváru a vzájemnému odporu kohokoli; děti a další potomci ať každý zná své jméno, přízvisko a svou cestu, aby to bylo příčinou pevnosti říše a věčného trvání jejich dobrého jména.“

Kün-chán to slovo schválil a Igit Irkil-chodža se ujal onoho zřízení. Když bylo šesti synům potvrzeno přízvisko Buzuk a Učuk a byla jim přidělena země pravého a levého křídla vojska, byly s rozlišením určeny a potvrzeny přízvisko, pojmenování, tamga a znamení (erb) každého z jejich dětí³⁹, a každé z těch dvaceti čtyř větví přiřadili zvláštní zvíře, které by bylo jejich ongonem. To slovo pochází od *inak*: *inak* znamená turkicky „požehnaný“. Říká se tak: *inak bolsun*, tj. „budiž požehnán!“ Je obvyčejem, že na zvíře,

38. Berezin: jména Buzuk a Učuk vysvětluje Rašíd správně; Abulghází vypráví tento příběh podrobněji, patrně podle Rašídova dodatku o Oghuzovi. Dělení na Buzuky a Učuky odpovídá starému turkickému dělení na „pravé“ a „levé“ křídlo lidu.

39. Tamga – rodové znamení vypalované na dobytek a užívané jako pečeť. Slovo přešlo i do mongolštiny a v říši ilchánů znamenalo také pečeť na listinách a obchodní daň.

které se stalo ongonem nějakého kmene, protože je určeno jako znamení štěstí, už neútočí, nepůsobí mu útrapy a nejedí jeho maso. Tento význam platí dodnes. Každý z těch kmenů zná svého ongona⁴⁰. Stejně tak určil (Irkil-chodža), jaká část masa bude při hostině a dělení pokrmu podílem každé větve; v každé zemi a v každém sídle, kde budou, má být podíl každého při hostině zřejmý, aby se o pokrm jedni s druhými nepřeli a nermoutili se.

Jména těchto dvaceti čtyř synů – jak zní jejich vlastní jméno, pod nímž se proslavil kmen a větev každého z nich a které se stalo praporem té větve – budou zapsána s výkladem a rozlišením; tamga, ongon a podíl masa, každému zvláštní, budou zapsány pod tím jménem, aby se jejich smysl snáze chápal.

Jména, tamgy a ongony dvaceti čtyř větví

Jména a přízviska šesti Oghuzových synů, z nichž tři se nazývali Buzuk a tři Učuk, přidělené jim tamgy, ongony-zvířata a podíly masa, jak je ustanovil Igit Irkil-chodža.

[Rašíd uvádí u každého z dvaceti čtyř vnuků jméno s výkladem jeho významu, kresbu tamgy, ongona a podíl masa. **Kmeny Buzuk (pravé křídlo):** synové Kün-chána, nejstaršího ze všech – Kajy („pevný“), Bajat („šťastný a plný milosti“), Alkaravli („kamkoli přijde, bude úspěšný“), Karaujli („černý stan“); jejich ongonem je královský bílý sokol, podílem hřbet býka. Synové Aj-chána – Jazyr („bude mít mnoho zemí“), Döger, Dodurga („zabírat zemi a vládnout“), Japarly; ongonem je orel, podílem „dolní část“. Synové Julduz-chána – Avšar („rychlý a vášnivý v lovu zvěře“), Kzyzyk („silný a horlivý v zákoně“), Begdili („ctěný jako starší“), Karkyn („štědře krmící a sytící“); ongonem je orel lovící zajíce, podílem plíce býka. **Kmeny Učuk (levé křídlo):** synové Kök-chána – Bajandur („jeho země bude vždy plná požehnaní“), Bečene („vynakládá dobré úsilí“), Čavuldur („slavný a daleko slyšitelný“), Čepni („kde spatří nepřítel, všude bez odkladu bojuje“); ongonem je raroh, podílem levý bok. Synové Tag-chána – Salur („kamkoli přijde, všude půjde v běh jeho šavle a palcát“), Ejmür („ne-

40. Berezin: Rašíd tu zřejmě směřuje dvě různá slova, *inak* „důvěrník, oblíbenec“ a *ong* „pravý“. Mongolské *ongon* znamená ochranného ducha a jeho zpodobení (plstěnou figurku); Rašídův výklad je lidová etymologie.

smírně dobrý a mocný“), Alajuntly („jeho dobytek bude dobrý“), Üregir („vždy konající dobré věci a v pořádku“); ongonem je pták zvaný uč, podílem žád. Synové Dengiz-chána – Igdir („dobrý, velký a statečný“), Bügdüz („všem prokazující poslušnost a službu“), Jiva („jeho stupeň bude nade všemi“), Kynyk („kdekoli bude, bude ctěn“); ongonem je pták zvaný čakyr, podílem „dolní část“.⁴¹

Protože vyprávění a dějiny o nich budou v pořádku podány zvlášť v dodatku k těmto požehnaným dějinám, není zde třeba mnoha slov. Tyto kmeny ze zmíněné příčiny všechny vyznávaly jedinnost Boží. Nejvyšší Pán chtěl, aby se v době prorockého poslání pána poslanců, posla Pána našeho světů, proroka Muhammada vyvoleného – požehnání a mír Boží jemu i jeho rodu! – spojili s muslimy: a tak se to nakonec také stalo. Dlouhé časy a mnoho let po Oghuzovi a jeho dětech bylo z těch kmenů množství panovníků a v každém věku povstávali z této větve zmíněných dvaceti čtyř panovníků, správci věcí a vládci štěstí. Vláda dlouho neustále zůstávala v jeho domě, takže po dlouhou dobu byla vláda u větve Salur a potom byli vážení panovníci u jiných větví, jak bude o každém z nich vyprávěno v dějinách Oghuzových, které mají tvořit dodatek k těmto dějinám. Jejich vláda a panování dosáhly až do této říše íránské země: v těchto krajinách je mnoho panovníků a velkých lidí, známých, slavných a ctěných, z Oghuzova rodu, ale ne každý ví, že jsou z Oghuzových dětí. Obec Turkmenů přesně ví, z které větve těchto kmenů je každý panovník a každý vůdce. Panovníci seldžucké dynastie a jejich předkové, kteří byli velikými a mocnými panovníky, vládli v oblastech Túránu a Íránu asi čtyři sta let a drželi ve své moci země od hranic Egypta až po hranice Číny, pocházejí z větve Kynyk⁴²; i jejich dějiny budou zkráceně podány v dodatku této knihy, uprostřed dějin Oghuzových.

41. Berezin: kresby tamg a jména ongonů i podílů masa jsou jen v jednom z jeho rukopisů a podíly masa tam nejsou vždy správně; některé doplnil, aniž si byl jist. Ptáky *uč* a *čakyr* nedokázal určit, soudí však, že jde o dravce ze sokolovitých. Vesměs jde o lovecké dravé ptáky, což odpovídá staroturkickým představám o rodových ochráncích.

42. Berezin čte Kank. Seldžukovci ovládli v 11. století Írán, Irák a Malou Asii; jejich hlavní větev vládla do roku 1194, rúmská (maloasijská) do počátku 14. století. Rašidových „čtyři sta let“ je silnou nadsázkou, zahrnuje-li i předky dynastie. Z oghuzského rodu Kajy odvozovali později svůj původ Osmani.

Protože kmen Ujgurů je také z Turků a jeho sídla jsou blízko hranic mongolské země a v těchto dějinách je zmíněno, že pocházejí od Oghuzových bratranců, jsou i o nich příslušné dějiny, z nichž něco uvedeme v dodatku této knihy. Stejně tak dějiny kmenů Chitaje, Kara-Chitaje, Číny, Mačínu, který Mongolové nazývají Nankijas a Číňané Man-c', a Džurdže⁴³, vyprávění o dějinách gürchánů Kara-Chitaje, kteří byli králi Turkestánu a Mave-rannahru⁴⁴, dějiny sultána Muhammada Chorezmšáha a jeho syna sultána Džalál ad-Dína a jejich kmenů⁴⁵: protože všichni byli poraženi a zničeni v době rozkvětu Čingischána a jeho rodu a co zbylo, dostalo se pod jejich rozkaz a podrobilo se mu, mají některé jejich epizody a okolnosti vztah k těmto dějinám a budou uvedeny na každém příslušném místě. Protože o každém z vyprávění o těchto kmenech, o nichž byla řeč, existuje zvlášť le-topis uchovávaný v paměti, v dřívějších dobách se však do této říše nedo-staly, přál bych si je nyní, kdy se k nim obrátilo pátrání a důkladné zkou-mání, také připojit k těmto dějinám; a protože vložit výklad a vyprávění o tom, jak se ty věci měly, mezi ostatní vyprávění by znamenalo způsobit zmatek a nesrozumitelnost, napsal jsem je mezitím a sestavil zvlášť jako dodatek k těmto pozeňnaným dějinám.

43. Chitaj – severní Čína (podle Kitanů, zakladatelů dynastie Liao); Kara-Chitaj – říše Kara-Kita-nů ve Střední Asii; Čín a Mačín – Čína v širším smyslu a jižní Čína říše Sung, mongolsky Nangi-jas, čínsky Man-c' („jižní barbaři“); Džurdže – Džürčeni, zakladatelé říše Ťin, jejíž vládce Rašíd nazývá Altan-chán.

44. Gürchán („všeobecný chán“) byl titul vládců Kara-Kitanů (Západních Liao, 1124–1218), je-jichž říši ovládl najmanský princ Kūčlūg, zničený roku 1218 Čingischánovým vojevůdcem Džeb-em.

45. Muhammad II. Chorezmšáh (vládl 1200–1220) ovládal Střední Asii a velkou část Íránu; jeho říši rozvrátilo Čingischánovo tažení let 1219–1221. Jeho syn Džalál ad-Dín vzdoroval Mongolům až do své smrti roku 1231.

Kapitola druhá, část první: Džalajiri, Sunitové a Tataři

Kapitola druhá. Popis turkických kmenů, které se nyní nazývají Mongoly, ale v dávných dobách byl každý z nich označován zvláštním slovem a jménem a každý měl svého zvláštního náčelníka a vůdce.¹

Od každého z nich se oddělily větve a rody, jako jsou kmeny Džalajirů, Ojratů, Tatarů a jiné, jak bude v této kapitole podrobně vyloženo. Jejich jurty a sídla ležely v určitých místech; vzhledem i řeči se podobají Mongolům, neboť za oněch časů byla mongolská větev jedním z turkických kmenů, a nyní, pro jejich rozkvět, velikost a moc, přešlo toto jméno na všechny ostatní kmeny. Příběhy o zmíněných kmenech následují tak, jak vyplynou z pera.

Kmen Džalajirů

Kmen Džalajirů a jeho větve, některé příběhy k tomuto kmeni se vztahující a vedle toho to, co z těchto příběhů vchází do dějin Čingischána a do jiných dějin.

Tyto kmeny byly v dávných dobách početné a každá jejich větev měla svého vůdce a předáka.² Ve věku Čingischánově i v nynější době bylo a je mnoho jejich vůdců v Túráně i v Íránu. Jedno z jejich sídel bylo při Ononu. Vypráví se, že za starých časů na tom místě čínské vojsko provedlo takové pobití, že jen malý počet mohl uniknout. Když se utíkající zachraňovali, zabili Monolun, manželku Dutum-menena, jak bude vyloženo v pří-

1. Slovem „Turci“ označuje Rašíd souhrnně všechny kočovné národy vnitřní Asie bez ohledu na jazyk; mezi „turkické kmeny“ proto řadí i národy mluvící mongolsky. Kapitola druhá úvodu probírá kmeny, které až za Čingischána splynuly s Mongoly a přijaly jejich jméno; tato první část zahrnuje Džalajiry, Sunity a Tatary.

2. Džalajiri. Berezin: Rašíd jméno nijak nevykládá; Berezin uvažoval o mandžuském „džala“, „druhá strana“. Kmen znají mongolští letopisci (Sanang Sečen) i Číňané; s Čingischánovými vojsky se posunul na západ a džalajirské rody se ještě v 19. století nacházely mezi Kazachy a Uzbeky. V Íránu z nich po rozpadu ílchánské říše vzešla dynastie Džalajiridů (1336–1432), vládoucí v Bagdádu a Tabrízu.

běhu o něm.³ Ostatní džalajirské kmeny je volaly k odpovědnosti: „Proč jste se odvážili tak zlého a hanebného skutku?“ a z toho důvodu některé z nich usmrtily, jiní pak se stali zajatci a otroky Qajdu-chána, syna Dutummenenova, jeho dětí a příbuzných, a přecházeli dědictvím z předka na předka až k Čingischánovi, protože tyto kmeny a jejich rod jsou jeho dědičnými otroky (ötögü bo'ol).⁴ Mnozí z nich se za Čingischána a jeho rodu stali váženými a ctěnými emíry, každý z nějaké příčiny, jak bude vyloženo.

Tento kmen Džalajirů se skládá z deseti velkých větví, z nichž každá se sama rozrostla v početný kmen: Džát, Tuqraut, Qunqaut, Künsaut, Ujat, Nilqan, Kürkin, Tulangit, Turi a Sanqut.

Mukali-govan a jeho rod

Ze všech džalajirských kmenů byl ve věku Čingischánově nejproslulejší a nejřednější Mukali-govan z kmene Džát: velel celému vojsku Čingischánova levého křídla.⁵ Také jeho děti nosí přízvisko „govan“: toto slovo znamená čínsky „velký chán“.⁶ Toto přízvisko mu dali Číňané v době, kdy ho Čingischán s vojskem zanechal v místě zvaném Qara'un-džidun.

Jeho syn Boghol-govan zaujal za Ögedej-qa'ana místo otce; toto přízvisko mu dal Čingischán. Hantun-nojan, který byl nejřednějším z emírů Kublaj-qa'ana, byl od něho vyslán se synem Kublajovým Nomoghanem a s vojskem proti Qajduovi; pro rozbroj mezi princí ho zajali a vydali Qajduovi a

3. Monolun, vdova po Dutummenenovi, je v Rašídově líčení pramatkou Qajduovou; příběh, jak ji prchající Džalajři zabili i s jejími syny a jak přežil jen nejmladší syn Qajdu, vypráví Rašíd v části o Čingischánových předcích. V Tajné kronice je Qajdu vnukem Menen-tuduna; příběh o pobití Monolun v ní není.

4. Ötögü bo'ol – „dědiční otroci“, rody, které patřily nějakému rodu po generaci a dědily se z otce na syna. Berezin vykládá výraz z mongolského „unaga“ (syn otroka) a „bo'ol“ (otrok). Nebylo to otroctví v evropském smyslu: šlo o dědičnou závislost, která nebránila nejvyšším hodnostem – z takových rodů pocházela řada Čingischánových předních vojevůdců.

5. Mukali (asi 1170–1223), jeden ze „čtyř orů“ Čingischánových, syn Gū'ün-u'a z Džalajirů, který podle Tajné kroniky (§ 137) přivedl své syny Temüďzinovi jako dědičné služebníky. Roku 1217 mu Čingischán svěřil válku proti říši Ťin v severní Číně, kterou vedl až do své smrti. Berezin: v čínských dějinách se nazývá Muhuri; čínskému vyslanci Meng Hungovi se prý představoval jako Tatar – tehdy to bylo slavné jméno.

6. Govan – čínské kuo-wang, „kníže říše“, titul, který Mukali dostal roku 1217. Berezin pokládal Rašídův výklad za správný a vykládal „go“ jako „hlava“, „van“ jako „kníže“.

po nějakém čase ho propustili, jak bude vyloženo.⁷ V této zemi (v Íránu) byli z jejich kmene tisíčník Džarqum a jeho bratr Umuq.

Za Čingischána žili Džoči-Termele a jeho bratr Džoči-Džaurqaj: jejich vinou vypukla válka mezi Čingischánem a Tajčioty, z příčiny, která bude vyložena.⁸ Zmíněný Džoči-Termele měl pět synů: Qutuqtu, Qutuqdur, Qundaqaj, Ilgaj a Irin.

Z dětí Qutuqtuových byl jeden tisíčníkem v tůmenu Eke-Ulquna. Děti Qutuqduovy byly u rodu Čagatajova. Barak, jeden z Čagatajových potomků, vyslal Pulad-dornaje jako posla k Jeho Výsosti Abaqa-qa'anovi, aby vyhledal znamenité (tučné a lehké) koně. Když přišla zpráva, že Barak táhne, dal ho Abaqa-qa'an zajmout a řekl: „Přišel jsi se lstí a mluvíš lež.“ On se hájil: „Když mne, otroka, vysílali, nebylo tam o této události a podniku nic známo.“ Vyšel rozkaz uvěznit ho v Tabrízu, sídle islámu, a tam také zemřel.⁹ Z jeho dětí je jeden jménem Dildži, který je u Džingeho.

Qundaqajův syn Qorči-Bughun byl místodržitelem Gruzie. Bughunův syn je Temür-buqa, který slouží jako tělesný strážce (qorči)¹⁰ u prince Charbandy.

Ilgaj-nojan byl předním emírem, který sem přišel s Hülegü-chánem; byl proslulý a slavný. Měl deset synů.

[Následuje výčet deseti synů Ilgaj-nojana a jejich potomků. Nejstarší Tughan zůstal v Mongolsku, sem přišli jen jeho synové Qonči a Urum; druhý Šinktur-nojan měl šest synů (Džinktu, Džila, Chajtu, Hindu, Tekne, Uqatu); dále Tughan, jehož vnuk Abú Bakr je tisíčníkem v Chorásánu u prince

7. Hantun-nojan – čínsky An-tchung (1245–1293), Mukaliho potomek a Kublajův kancléř. Roku 1276 se v táboře u Almalyku vzbouřili princové z Nomoghany výpravy, zajali Nomoghana i Hantuna a vydali je Kublajovu protivníkovi Qajduovi, vnukovi Ůgedejovu (nezaměňovat se stejnojmenným pradávým předkem Čingischánovým). Hantun se vrátil roku 1284.

8. V Tajné kronice (§ 128) se jmenuje Džoči-Darmala: Džamuchův mladší bratr Tajčar mu ukradl stádo koní, Džoči-Darmala ho pronásledoval a zastřelil, a Džamucha pak táhl proti Temüďzinovi s třinácti kmeny (bitva u Dalan-baldžut). Rašíd tuto válku spojuje s Tajčioty, kteří stáli na Džamuchově straně.

9. Barak, chán Čagatajova ulusu (1266–1271), vtrhl roku 1270 do Chorásánu, ale Abaqa ho 22. července 1270 porazil u Herátu. Tabríz byl hlavním městem ílchánů.

10. Qorči – v mongolštině „toulconoš“, člen tělesné stráže, jež nosila luk a toulec. Berezin odvozoval slovo od „qoruq“, „zapovězené, vyhrazené místo“ (tak se nazýval i posvátný háj, kde byl pohřben Čingischán), a překládal je jako „tělesný strážce“.

Charbandy; Tenkjadaj; Qutu (syn Hasan, vnuk Husajn); Aqdaš, který jednactiletý padl ve válce s Berkem; Džalajirtaj, jehož syn Qara-buqa je v družině prince Süreho; Uruqtu, Abaqův nositel slunečníku, zabitý spolu s Qutuem ve válce v Malé Asii, jehož syna Iqbála, Gaichatuova družníka, dal Pán islámu po prokázání viny popravít; Aq-buqa, přední emír Gaichatuův, kterého zabil Bajdu (jeho synové Husajn-küregen, Músá'íl a Udundži); a konečně Tughan-buqa se syny Džalajirtajem, Jaghlaghuem a Džilandžim. Šinktur-nojan, Tughan a Tughan-buqa byli od jedné matky jménem Müklün.]¹¹

Qada'an, Ilüge a emír Argun

Jiný emír z kmene Džalajirů, jménem Qada'an, byl v Čingischánově družině. Měl syna jménem Ilüge. Tohoto Ilügeho dal Čingischán s vojskem svému synu Ögedeji-qa'anovi, protože byl jeho vychovatelem a v dětství mu zastupoval otce. Za Ögedeji-qa'ana byl ctěný, povýšený, starý a velitel vojska.

Vypráví se, že otec emíra Arguna prodal za hladu a nouze emíra Arguna Ilüge-nojanovu otci Qada'anovi za hovězí kýtu.¹² Když dal Ögedeji-qa'anovi jednoho svého syna jako průvodce (kebte'ül), dal emíra Arguna tomuto synu za služebníka: byl jeho otrokem a sluhou. Protože to byl člověk čilý, schopný, výmluvný a rozumný, osud ho vynesl vysoko a vyvedl ho nad stav jeho vrstevníků a druhů; příběh o tom bude uveden v oddíle o Ojratech.

Qajdu vyslal k Abaqa-qa'anovi posla jménem Danišmend; byl to syn Ilügenojanův. Ilüge měl mladšího bratra jménem Ilčidaj. Ten se spustil se souložnicí svého staršího bratra; Ilüge ho chtěl zabít, ale on utekl k Ögedeji-qa'anovi, který si ho vyžádal. Ilüge ho qa'anovi daroval. Ögedeji-qa'an určil tohoto Ilčidaje spolu se Šigi-Qutuqu do své družiny, aby nosili jeho stolec,

11. Berke (1257–1266), chán Zlaté hordy, vedl s Hülegüem v letech 1262–1263 válku o Zakavkazsko. Bajdu vládl jako ilchán krátce roku 1295 po zavraždění Gaichatua. „Pánem islámu“ (Pádišáh-i islám) nazývá Rašíd vždy svého panovníka Gházán-chána (1295–1304).

12. Emír Argun (Argun-aqa, asi 1210–1275), Ojrat, správce Chorásánu a íránských zemí za velkých chánů a za Hülegüa; nezaměňovat s ilchánem Argunem (1284–1291). O jeho kariéře vypráví Rašíd v oddíle o Ojratech.

a vycvičil ho v dobrých mravech, obyčejích a dovednostech: se Šigi-Qutu-qu chodil do ordu. Postupně se stal váženým emírem.

Když Möngke-qa'an nastupoval na chánský stolec, Ilčidaj řekl:¹³

„Vy všichni jste potvrdili a řekli: ‚Dokud zbude kousek masa z dětí Ögedej-qa'anových, i kdyby uprostřed nesmírné trávy býk tu trávu nežral a pes uprostřed nesčeteného loje na ten lůj ani nepohlédl, my ho přijmeme za qa'ana a nikdo jiný na trůn nezasedne.‘ Jak to, že nyní jednáte jinak?“

Kublaj-qa'an mu na tuto řeč uráčil odpovědět:

„Taková úmluva byla, avšak vy jste první porušili podmínky starého slova a zákona. Předně Čingischán nařídil: jestliže někdo z mého rodu přestoupí jasu, nemá být potrestán, dokud se o tom jednomyslně neporadí se všemi příbuznými. A proč jste vy zabili Altalun-qa'an? Dále Ögedej-qa'an řekl: ‚Císařem ať je Širemün.‘ Jak jste tedy mohli podle vlastního uvážení dát říši Gүjүk-chánovi?“¹⁴

Když Ilčidaj uslyšel takovou řeč, řekl: „V tomto ohledu máte pravdu!“ Tento příběh přijde na svém místě.

Möngkeser-nojan a další Džalajři

Ve věku Möngke-qa'anově byl Möngkeser-nojan z kmene Džát předním emírem a nejvyšším soudcem. Příčina jeho povýšení, hodnosti a přednosti byla tato: když Möngke-qa'an se svým otcem Toluj-chánem vpadl s vojskem do země Kipčaků a přemohl je,¹⁵ měl na starosti v té válce přepravu: Möngke-qa'an mu svěřil přední Kipčaky, aby je odvezl napřed a dopravit

13. Möngke byl zvolen velkým chánem na kurultaji roku 1251 proti vůli potomků Ögedejových a Čagatajových, kteří trvali na tom, že trůn patří Ögedejovu rodu. Ilčidaj, patrně totožný s vojevůdcem Eldžigidejem, patřil k jejich straně a byl roku 1252 popraven.

14. Altalun – nejmladší dcera Čingischánova, popravená za regentství Töregene nebo za Gүjүka (1246–1248). Širemün, vnuk Ögedejův, byl Ögedejem určen za nástupce; vdova Töregene však prosadila svého syna Gүjүka. Rčení o býku a psu, kteří nežerou trávu a lůj, v nichž je zabalen potomek chánova rodu, se objevuje i v Tajné kronice (§ 255).

15. Tažení proti Kipčakům (Kumánům) v Povolží v letech 1236–1237, součást velkého západního tažení vedeného Batuem; Möngke tehdy zaval kipčackého náčelníka Bačmana. Toluj ovšem zemřel už roku 1232, takže se výpravy zúčastnit nemohl – Rašídův údaj je zřejmě nepřesný.

do ordu. V té věci prokázal velkou horlivost. Jindy, když Gүjүk-chánovy děti osnovaly spor proti Mөngke-qa'anovi, byl nejvyšším soudcem: zřekl se veškeré náklonnosti, nepouštěl se do vytáček a viníky vydal na smrt. Když Mөngke-qa'an vytáhl do války na Nankijas, byl s ním a tam zemřel.¹⁶

[Z jeho synů byl v Íránu Hindukur, kterého Mөngke-qa'an vyslal a svěřil mu velení tۈmenu; další jeho synové byli Qurmiši, El-temür a jiní.]

Z kmene Ujat přišel s Hүlegۈ-chánem Үkelej-qorči a stal se strážcem (qaravulem). Aruq a Buqa byli jeho synové a sloužili v družině Abaqa-chána. Jednou šel Aruq jako posel ke qa'anovi a přinesl odtud modrou tamgu; zde pak připadlo zcela jemu vedení „kurýrů“. Potom se podle zřízení Abaqa-qa'anova stal emírem, byl bukaulem a strážcem pečeti a měl na starosti kožešinovou pokladnu. Za Ahmada a Argun-chána byl váženým emírem; okolnosti té věci budou vyloženy na svém místě.¹⁷

Z jejich příbuzných byli Qipčaq a jeho synové Ghazan, Eşik-tughli a Ajnabeg. Ghazanovi byly svěřeny čtyři tisíce z Barakových a Alughuových vojsk.

[Z kmene Tuqraut byli Tajču a jeho syn Baltu, kteří byli v Malé Asii popraveni; Baltuův bratr je Isa. Džalajirem je i tisíčník emír Burtas.]

Jiným emírem ve věku Čingischánově byl Burka: byl určen, aby šel do této země s Džebem a Sübedejem, zemřel však na druhém břehu řeky (Amudarji). Jeho syn Nadurči byl písařem qa'ana a předtím byl písařem Negüdera.

Za Čingischána byl mezi tisíčníky pravého křídla, kteří byli v jeho družině, Bala-nojan. Když sultán Džaláladdín přešel řeku Sind a utekl, poslal ho Čingischán s vojskem v patách sultánovi do Hindustánu. Bala sultána ne našel, zpusťošil část Hindustánu, vrátil se a znovu nastoupil do služby Čin-

16. Nankijas – mongolské jméno jižní Číny, tj. říše Jižních Sungů. Mөngke tam sám zemřel roku 1259 při obléhání pevnosti Tiao-jü v S'-čchuanu.

17. Buqa se za ilchána Arguna stal roku 1284 vezírem s čínským titulem čcheng-siang (čingsang), ale roku 1289 byl obviněn ze spiknutí a popraven. Bukaul byl podle Berezina úředník dohlížející na chánské zásoby a jejich rozdělování. Ahmad Tegüder vládl jako ilchán v letech 1282–1284.

gischánovy.¹⁸ Za Kublaj-chána zaujal jeho místo jeho syn, zvaný Maquj. Posel Ahin, který přijel od qa'ana, byl jeho příbuzný. V této zemi jsou jeho příbuznými Uqan, tisícník sídlící na hranicích Kirmánu, a Nurin, podkoní, který je v družině. Měl staršího bratra, rovněž emíra na pravém křídle, jménem Harqaj-nojan.

Z tisícníků levého křídla Čingischánova vojska byl z kmene Džalajirů Jisa'ur.¹⁹ Jeden z jeho synů, Kürüt, šel s poselstvím do služby ke qa'anovi.

Také dva bratři z Džalajirů veleli jednomu tisíci levého křídla: jeden se jmenoval Uqaj-qaldža, druhý Qaraču. Protože byli, jak bylo řečeno, staršími služebníky Čingischána a jeho otců, sloužili více než ostatní emírové, a protože měli prastará práva, chtěl je Čingischán učinit předními ze všech emírů. Oni však nesouhlasili a řekli: „Tvůj otec Jesügej-bahadur nám dal radu pást berany.“ Z té příčiny veleli jednomu tisíci a měli na starosti chánské berany.

Příběh o Sabovi a narození Džochiho

Saba, otec Sartaq-nojana, který byl v dětství Argun-chána velitelem jeho ordu v Chorásánu a Mázandaránu, a Sarqadžar²⁰ byli z jejich rodu. Vypráví se toto: v době, kdy Merkiti našli vhodnou příležitost a vyplnili Čingischánův dům, poslali jeho manželku, těhotnou Džochim, k Ong-chánovi, protože tehdy byl mezi Merkity a Ong-chánem mír. Protože Ong-chán měl s Čingischánovým otcem staré přátelství a Čingischána nazýval synem, choval tuto paní jako snachu a hleděl na ni okem cudnosti a ochrany. Když mu emírové řekli, že by si ji měl vzít, odpověděl: „Je to má snacha; nelze na ni hledět pohledem věrolomnosti.“

Když se to Čingischán dozvěděl, poslal pro svou manželku tohoto Sabu, děda Sartaq-nojanova. Ong-chán mu ji s poctami a náležitou úctou vydal a

18. Džaláladdín Mankburní, syn posledního chórezmsšáha, byl Čingischánem poražen na březích Indu (Sindu) v listopadu 1221 a unikl, když s koněm skočil do řeky. Bala-nojan ho pak pronásledoval a roku 1222 neúspěšně obléhal Multán.

19. Berezín čte Bisur; správné čtení je patrně Jisa'ur (Yesü'ür), jak čtou novější edice. Obdobně se níže čte Jeke-Jisa'ur.

20. Tak Berezín; jiné rukopisy čtou „a jeho syn Qačar“. Saba byl podle všeho Sartaqovým dědem, jak Rašíd sám uvádí o něco níže.

oni obrátili tvář ke službě Čingischánovi. Cestou se narodil Džoči. Protože cesta byla nebezpečná, nemohli se nikde zastavit a zřídit kolébku: Saba udělal z malé zásoby mouky měkké těsto, zabalil do něho dítě, vzal je do klína a nesl je uctivě, aby jeho údy nic nebolelo. Proto ho nazvali Džoči, jako nečekaně narozeného.²¹

Bratr Mukali-govana jménem Tajsun velel jednomu tisíci levého křídla.

[Z příbuzných Ilgaj-nojana byl emír Duladaj, stolník (ba'urči), kterého Ögedej-chán dal i s jedním tisícem svému synu Kötenovi. Z Džalajirů pocházel i Uldur-qorči, velitel čtyř hlavních ordu Čingischánových a setník v chánově vlastním tisíci. Když Čingischán rozdělával vojsko synům, dal Čagatajovi velitele z Džalajirů jménem Muka; jeho syn Jisa'ur byl emírem v Barakově vojsku a nazývali ho Muka-Jisa'ur.]

Kmen Sunitů

*Kmen Sunitů a kmen zvaný Kyrkyn, který se od Sunitů oddělil.*²²

Z kmene Kyrkyn bylo v této zemi málo; ale mezi mongolskými otroky, které přivážejí z ulusu qa'anova, Qajduova a z Číny, je několik otroků z tohoto kmene.

Z kmene Sunitů pocházelo mnoho emírů. Za Čingischána byl jeho tělesným strážcem (qorči) Čormaqa.²³ Po Čingischánově smrti, když Burka, Džebe a Sübedej, kteří přišli do íránské země a vrátili se přes Derbent (Železná vrata), přišli do služby Ögedej-qa'ana a předložili mu dary, určil qa'an Čormaqa za velitele čtyř tümenů tammy a poslal ho sem. Tammou

21. Tajná kronika líčí únos Börte jinak: Merkiti ji dali Čilgerovi, bratru Jeke-čiledüa, jemuž kdysi Jesügej unesl Hö'elün, a Temüdžin ji osvobodil s pomocí Ong-chána a Džamuchy. Pochybnost o Džočiho otcovství Tajná kronika otevřeně připouští (§ 254), kdežto Rašid ji zahlučuje. Jméno Džoči se obvykle vykládá z mongolského „džočin“, host, tedy „ten, kdo přišel nečekaně“.

22. Sunitové. Berezin: Rašid jméno nevykládá; kmen dosud žije v jižním Mongolsku (dnešní Sö-nid ve Vnitřním Mongolsku). Kyrkyn (jiné rukopisy Qabturqas) spojoval Berezin s turkickým „kyrk“, čtyřicet, a s uzbeckým rodem Kyrkyn. Tajná kronika zná Sönity i Qabturqasy jako dva rody pocházející od společného předka.

23. Čormaqa-qorči, podle Tajné kroniky (§ 260) vyslaný proti Bagdádu a „kalifovi“. Roku 1230 vtrhl do Íránu, zahnal sultána Džaláladdína, který pak roku 1231 zahynul, a podrobil Ázerbájdžán, Arménii a Gruzii; zemřel kolem roku 1241. Berezin čte jeho jméno Džurmagun a Burku, zmíněné ho výše jako Džebeho a Sübedejova průvodce, zde čte „Eke“.

se nazývá vojsko, které se sestaví tak, že se vybere z tisíců a setnin a pošle se do některé země, aby tam trvale sídlilo.²⁴ S ním přišlo několik předních emírů, tisícníků a temníků, a několik emírů bylo z jiného rodu: zmínka o nich bude v jejich větvi. Protože však osudy tohoto emíra tvoří samostatný příběh, vyložím je podrobně tam, kde se o něm mluví.

Z tohoto vojska byl jeden temník, Bajdžu-nojan z kmene Besutů,²⁵ příbuzný Džebeho. Když Čormaqaq zemřel, potvrdil qa'an na jeho místo Bajdžua. Když Hülegü-chán přišel do této země, vynaložil Bajdžu-nojan veškerou horlivost při dobývání Bagdádu a prokázal dobré služby: Hülegü ho potvrdil jako temníka. Po jeho smrti velel otcovu tümenu jeho syn Adak. Když Adak zemřel, určil Argun-chán jednu část jeho tümenu Qajataj-Boralghimu a druhou Ghazanovi z kmene Džalajirů, staršímu bratru Ešik-tughliho. Potom je Gaichatu-chán dal Ajna-begovi, bratru zmíněného Ghazana. Protože se spojil se Sögem, dal ho Pán islámu popravít a ono vojsko dal Adakovu synu Sulamišovi. Když se i ten zpronevěřil, dal ho popravít i jeho a jeho tisíc svěřil Toqačarovi a jiným.

Jiným temníkem byl Jeke-Jisa'ur z kmene Kurulasů: za Čingischána byl předním a ctěným emírem a byl s ním ve vztahu přítele z mládí.²⁶ Když přišli do této země, velel dlouho svému tümenu. Po něm velel místo něho jeho syn Džocha-nojan.

[Džocha-nojanovi synové Tuna a Mulaghar byli tisícníky; Tunovi synové Turatu-küregen, Barulad a Qurumši byli popraveni, protože se po Argun-chánově smrti spolu s emíry vzbouřili.]

Byl ještě jiný temník, Melikšáh, jemuž dali vojsko sebrané z Ujgurů, Karluků, Turkmenů, Kašgarců a Kučanů. Když zemřel, dali jeho místo jeho synu Hindučaqovi. Ten bez viny zabil vládce Qumu, a proto ho emír Argun z rozkazu Möngke-qa'anova popravil v bráně Túsu a jeho čeleď rozdělili

24. Tamma – posádkové vojsko, sestavené z oddílů odebraných jednotlivým tisícům a trvale usazené v dobyté zemi na pomezí říše. Z Čormaqaqovy tammky vzešla vojska, na nichž později stála moc ilchánů v Íránu a Anatolii.

25. Berezin čte „Isut“. Bajdžu, příbuzný Džebeho, porazil roku 1243 u Kóse Dagů seldžuckého sultána v Anatolii a roku 1258 se podílel na dobytí Bagdádu; zemřel kolem roku 1260.

26. Tak Berezin, který výraz vykládá z mongolského „bagañ chani“, druh z mládí. Novější vydavatelé čtou naqaču'i, „příbuzenství ze strany matčina bratra“ – Kurulasové byli blízké spřízněni s Olqunu'uty, rodem Čingischánovy matky Hö'elün.

mezi rody čtyř Čingischánových synů. Na jeho místo povýšili jeho bratra Salar-bega. Když Kitbuqa padl ve válce s Egyptem, byl Salar-beg s ním a utekl zpět. Z té příčiny ho Hülegü-chán obvinil, dal ho popravit a ony tisíce svěřil jiným emírům. Jeden z nich má nyní Bauldar.²⁷

[Z tisícníků, kteří přišli s Čormaqanem, jsou dnes známi: otec Qara-sudara Sarydžiho, tisícníka v Malé Asii; Ming-ikatmyš, jehož syn Alí-bachši velel tisíci Ujgurů; Eske-nojan, po němž nastoupil jeho příbuzný Džurma (synové Kiltkaj a Tughaj); a starší Čagataj-qorči z kmene Arulatů, příbuzný Bo'orču-nojana, kterého probodli ismá'ilité. Jeho synové byli soudce Tuladaj, Baj-temür, Qara-bulghan (tisícník a soudce) a Sartaqtaj, kterého Egyptané zajali ve válce Tuduna a Tuqua v Malé Asii a odvěkli do Egypta.]

Byl ještě emír Čagataj mladší. Protože po Čagatajově smrti se jeho jméno stalo zapovězeným, nazvali ho potom Suntaj, protože byl z kmene Sunitů.²⁸ Nejprve byl tisícníkem. Když zemřel Qutu-buqa-nojan, otec Tughadžarův, dali jeho místo Suntajovi.

[Suntajovi synové byli Ilčin-bahadur a Tughaj, Ilčinovi Buralgi a Taj-buqa, Buralgiho Džibrá'il a Míká'il. Po Suntajově smrti dostal jeho místo Hulqatu-qorči z kmene Mangqutů, strýc Qutlugšáh-nojanův, za Argun-chána pak Tughadžar; Pán islámu svěřil velení Uldarovi.]

Mnoho jiných emírů bylo z kmene Sunitů. Například ve věku Čingischánově byl emír jménem Temür; měl bratra, stolníka El-temüra, který ve stanu Čingischánovy nejstarší manželky Börte-fudžin, matky čtyř synů, a v chánově tisíci velel setnině. V jeho věku byl i jiný emír pravého křídla, jménem Ökli-čerbi, a jeden emír levého křídla, jménem Temüder-nojan: ten byl Čingischánovým tělesným strážcem (qorči) a měl syna neobyčejně vysokého a hbitého. Za Möngke-qa'ana dostal jméno „požehnaný qorči“: v jeho povaze byl kus slabosti a měkkosti, proto ho tak nazvali. Ungčín a

27. Kitbuqa (Ket-buqa), křesťanský Najman a Hülegüův vojevůdce, padl 3. září 1260 v bitvě u Ajn Džálút v Palestině, kde mamlúcký sultán Kutuz zastavil mongolský postup do Egypta. Qum je město ve středním Íránu, Tús starobylé město v Chorásánu u dnešního Mašhadu.

28. Mongolové se vyhýbali vyslovování jmen zemřelých členů chánského rodu; kdo nesl stejné jméno, musel přijmout jiné. Čagataj zemřel roku 1242.

podkoní Buqđaj byli z příbuzných Temüder-nojanových. Elügen-jasa'ul, který žil za Abaqa-chána, pocházel z kmene Sunitů. To je vše, co je známo.

Kmen Tataři

Jejich jméno bylo od pradávna proslulé ve světě; odvětvilo se od nich mnoho četných odnoží. Celý tento kmen čítal sedmdesát tisíc stanů. Jejich místa, sídla a jurty byly vymezeny zvlášť podle kmenů a větví, nedaleko hranic čínské země. Jurta, která jim nejvíce náležela, je místo zvané Bujir-nor.²⁹ Po většinu času byli poddanými, poslušnými a poplatníky čínských panovníků, ale v každé době se někteří z nich bouřili a vzpírali. Čínští panovníci posílali vojska, aby je odrazila, a znovu je přiváděli k poslušnosti.

Také mezi sebou vedli spory a rozbroje; po mnoho let se mezi těmito kmeny válka pevně držela a docházelo k plenění. Proslavili se zabíjením: z nevědomosti a pro pouhé řeči se bez ustání bodali noži a sekali šavlemi, podobně jako Kurdové, Šulové a Frankové. Jasa, která nyní platí mezi Mongoly, v jejich době nebyla. V jejich povaze převládají nenávist, hněv a závist. Kdyby mezi nimi byla vzájemná jednomyslnost a nebylo by rozbrojů, žádný tvor, ani Číňané, ani jiní, by se jim pro jejich početnost nemohl postavit. A přes to všechno, že mezi nimi bylo nepřátelství a rozbroje, vládli a panovali v dávných dnech po většinu času nad nejsilnějšími kmeny a zeměmi s mocí, silou a dokonalou vážností.

Pro jejich nesmírnou velikost a vážnost se jiné turkické rody, ač se lišily stupněm, postavením i jménem, staly známými pod jejich jménem a všechny se nazývaly Tatary. A tyto rozličné rody hledaly svou velikost a důstojnost v tom, že se k nim počítaly a staly se známými pod jejich jménem – podobně jako v nynější době, pro štěstí Čingischána a jeho rodu, kteří jsou Mongolové, jiné turkické kmeny, jako Džalajři, Tataři, Ojrati, Onguti, Ke-rejti, Najmani, Tanguti a další, z nichž každý měl určité jméno a vlastní

29. Tataři patřili ve 12. století k nejmocnějším kočovníkům východní stepi; sídlili kolem jezer Bujir-nor (Buir nuur) a Kōlen-nor (Chulun nuur) na dnešním pomezí Mongolska a Vnitřního Mongolska a řeky Urchun, mezi nimi tekoucí. Jejich jméno se objevuje už ve staroturkických orchonských nápisech 8. století („Otuz Tatar“, „Tokuz Tatar“). Berezin považuje „Tatar“ za obecné pojmenování, tvořené jako Bulgar či Chazar, a hledá jeho kořen v turkickém slovese „tartmak“, táhnout.

přízvisko, všechny si pro slávu říkají Mongolové, ačkoli se za starodávna tohoto jména zřikaly. Jejich nyní žijící potomci se domnívají, že se už od pradávna nazývají a náležejí ke jménu Mongolů; a přece tomu tak není, neboť v dávných dnech byli Mongolové jen jedním z turkických stepních kmenů.

Protože nad nimi spočinula milost Páně v tom smyslu, že Čingischán a jeho rod pocházejí z plemene Mongolů a vzešlo od nich mnoho větví – zvláště od časů Alan Qo'a, tedy asi za tři sta let, vznikla početná větev zvaná Nirun – a stali se ctěnými a mocnými, začali být všichni známi pod jménem mongolských kmenů, třebaže se tehdy ostatní kmeny Mongoly nenazývaly. Protože jejich vzhled, postava, řeč i jazyk, obyčej a mravy byly jedněm i druhým blízké, třebaže se za starodávna trochu lišili jazykem i obyčejem, došlo nyní až k tomu, že i čínské kmeny, Džürčeni, Nankijas, Ujguři, Kipčaci, Turkmeni, Karlukové, Kalačové, zástupy zajatců a tádžické národy, vychované mezi Mongoly, se nazývají rovněž Mongoly, a celé to množství hledá svou velikost a důstojnost v tom, aby se za Mongoly pokládalo. Dříve se však totéž dělo pro sílu a moc Tatarů: proto dodnes v Číně, Hindustánu, Čínu a Mačínu, v zemi Kyrgyzů, v Kelaru a Baškurdu, v Dešt-i Kipčaku, v Severní zemi, u arabských kmenů, v Sýrii, Egyptě a Maghribu nazývají všechny turkické kmeny Tatory.³⁰

Tyto tatarské kmeny, které jsou známé a slavné a z nichž každý měl zvlášť vojsko a panovníka, se dělí na šest kmenů, takto: Tataři-Tutuqli'uti, Tataři-Alči, Bílí Tataři (Čagan), Tataři-Küjin, Tataři-Nerejit a Tataři-Barquj.³¹ Kmen Tutuqli'utů je nejvýznamnější z tatarských kmenů. Je takový obyčej, že každý jedinec z tohoto kmene se nazývá, je-li mužského pohlaví, Tutuq-

30. Džürčeni – tunguzský národ, předkové Mandžůů, zakladatelé říše Ťin v severní Číně (1115–1234). Čín a Mačín – perská označení Číny (Mačín obvykle jižní Čína). Kelar a Baškurd – Rašídovo pojmenování národů na západ od Volhy, snad Poláků či Maďarů a Baškirů; Dešt-i Kipčak je kipčacká step mezi Dněprem a Irtyšem. Rašídův postřeh je přesný: v Evropě i v islámském světě se jméno „Tataři“ ujalo jako označení celé mongolské říše a jejích turkických národů.

31. Berezín čte druhý kmen Anči; ponecháváme čtení Alči, doložené v Tajné kronice (§ 153), která zná i Čaqa'an-Tatary a Duta'ut-Tatary. Küjin patrně odpovídají Džüjin-Tatarům a Barquj snad Ajiri'ut-Bujiru'ut-Tatarům Tajné kroniky (§ 53). Berezín: v názvech tatarských kmenů i v mužské a ženské koncovce -taj a -džin jsou zjevné mongolismy, z čehož usuzoval na blízké příbuzenství Tatarů s Mongoly; „čagan“ je mongolsky „bílý“. Barquje vykládal z mongolského „bargu“, hrubý, a varoval před jejich zaměňováním s Barguty.

litaj, a je-li ženského, Tutuqlidžin; z kmene Alči-Tatarů Alčitaj a Alčidžin, z kmene Kūjin Kūjtaj a Kūjdžin, z kmene Nerejit Nerejtaj a Nerejdžin.

Příběh o nepřátelství Tatarů s Mongoly

Ačkoli mezi těmito kmeny docházelo k mnoha pohromám a srážkám jedněch s druhými a neustále se zabývali vzájemným zabíjením, loupením a pleněním, přihodilo se, že nastala válka a rozbroj mezi nimi a mongolskými kmeny, a v tom případě se spojili v jedno. Mezi nimi byla stará krev a nepřátelství, a to z této příčiny.

Za časů Qabul-chána – to byl chán mongolského společenství; většina kmenů Kijatů pochází z jeho rodu, kmeny Mongolů-Nirun jsou jeho bratranci a ostatní mongolské větve, z nichž každá si před ním osvojila nějaké jméno a přízvisko, byly všechny jeho strýci a dědové, a všichni byli z příbuzenství a přátelství jeho druhy a stoupenci a v neštěstích a příhodách se s ním stávali jeho pomocníky a obránci – onemocněl jistý Sajin-tegin, bratr Qo'aqu z kmene Kungirátů, manželky Qabul-chánovy. K jeho léčení povolali šamana z tatarského kmene, jménem Džorqul-bodoj.³² Ten přišel a šamanil, ale Sajin-tegin zemřel. Onomu šamanovi způsobili urážku a poslali ho domů. Potom šli příbuzní Sajin-tegina a šamana Džorqula zabili. Z té příčiny vzniklo nepřátelství mezi tatarským kmenem a jimi, a Qabul-chánovi synové byli prostředníky. Příbuzní Sajin-tegina potřebovali nezbytně pomoc jeho kmenů, a proto mezi nimi nastal spor, nepřátelství a plenění a mnohokrát se spolu bili. Obě strany, kdykoli našly příležitost, se vzájemně zabíjely a plenily. Mnoho let to plenění a nepřátelství trvalo.

Zpočátku Tataři, využivše příležitosti, zajali Hambaqaj-qa'ana, který byl jedním z panovníků a vůdců tajčiutských kmenů – rod kmenů Tajčiutů patří k bratrancům Qabul-chána a jeho rodu, jak je uvedeno v příběhu o jejich větvi. Protože věděli, že čínský císař Altan-chán se hněvá na Qabul-chána za zabití posílů a služebníků Altan-chánových, jak je uvedeno v onom příběhu, a že v srdci chová nenávist k němu i k mongolským kmenům, které s ním byly spřízněny a zajedno, kdežto Tataři byli Altan-chánovi poddáni a

³² Berezin v textu čte Džirkyl-Buduj, v poznámce však navrhuje čtení Dzorgul-Bodoj; totéž jméno podle něho nese i jeden z ministrů Oghuz-chána. Tajná kronika tuto příhodu nezná.

poslušni, poslali Hambaqaj-qa'ana k němu. Však i s ním měli staré nepřátelství a nevraživost, proto se odvážili takové drzosti a neústupnosti. Čínský císař poručil přibít Hambaqaj-qa'ana železnými hřeby na dřevěného osla.³³ On řekl:

„Zajali mne jiní. Není tebe hodno, není to správné a je to daleko od lidskosti, aby mne potkala taková nechvalitebná věc a aby mongolské kmeny, které jsou mi všechny příbuzné, byly nuceny vytrvat v odplatě a pomstě a tvé říši z toho vzešel neklid.“

Altan-chán k té řeči nepopřál sluchu a vydal Hambaqaj-qa'ana záhubě, přibiv ho na dřevěného osla. Jednomu ze služebníků z jeho družiny, jménem Bulagači, dal svolení, aby šel a donesl Mongolům tu zlou zprávu. Potom vytáhl Qutula-qa'an s mongolským vojskem do války proti čínskému císaři a zpustošil onu zemi: tento příběh bude vyložen v povídání o Qabul-chánovi.

Jindy zase tatarské kmeny, naštědše vhodnou příležitost, zajaly Ökin-barqa-qa, nejstaršího syna Qabul-chánova a předka kmenů Kijatů, a poslaly ho k Altan-chánovi, aby i jeho usmrtil přibitím na dřevěného osla. Z té příčiny nenávisť a nepřátelství mongolských kmenů k čínskému císaři a k tatarským kmenům vzrostly, a až do časů Čingischánových spolu nepřetržitě válčili a plenili se; z každé strany vycházeli na druhou a vraždili a loupili. Nakonec, jak bude uvedeno ve vyprávění o Čingischánovi a jeho rodu, vydal Čingischán všechny tatarské kmeny i císaře Číny mečům, všechny učinil bezmocnými a svými zajatci a přivedl celou tu zemi pod svou vládu a poslušnost, jak dnes vidíme na vlastní oči. Z bitev, které každý mongolský panovník v každé době svedl s tatarskými vůdci a panovníky, budou některé zmíněny.

33. Dřevěný osel – čínský mučicí a popravčí nástroj, na nějž byl odsouzenec přibit. Tajná kronika (§ 53) líčí Hambaqajovo zajetí jinak: Hambaqaj vezl svou dceru za manželku k Ajiri'ut-Bujiru'ut-Tatarům a Džüjin-Tataři ho cestou zajali a vydali Altan-chánovi; zprávu Mongolům donesl jeho služebník Balaqači.

Války Tatarů s Mongoly a s Čingischánem

Mezi tatarskými panovníky byl jeden jménem Mötör: bojoval s Qada'an-bahadurem, synem Qabul-chánovým. V první srážce zasáhl Qada'an-bahadur oštěpem jeho i sedlo jeho koně, takže ho převrhl i s koněm. Ač byl raněn, na tu ránu nezemřel, jen velmi dlouho trpěl. Když nabyl sil, znovu se dostavil k bitvě. Qada'an-bahadur ho podruhé zasáhl oštěpem do zad tak, že oštěp prošel jeho zády, a on náhle skonal. Tento příběh je podrobně uveden v povídání o Qabul-chánovi a jeho dětech.

Za Čingischána, ačkoli s Tatary válčil už předtím, našel jednou příležitost, zvítězil, mnoho z nich pobil a úplně je vyplnil. Ta událost se udála takto. Některé tatarské kmeny, jejichž vůdcem a panovníkem byl Megüdžin-se'ültü, vstoupily do války s čínským císařem Altan-chánem a projevíly neposlušnost. Čínský císař sebral vojsko, v jehož čelo postavil velkého knížete jménem Čingsang, a poslal ho, aby je zpusťošil. Neměli sílu vzdorovat, zachvátil je strach a ustupující se dali na útěk. Čingischán, když se to dozvěděl, vyrazil v té příznivé chvíli s vojskem, které ho obklopovalo, udeřil na ně, mnohé pobil a rozchvátil vše, co měli. Je známo, že v té válce byla mezi získanou kořistí stříbrná kolébka a brokátová přikrývka a mnoho jiného bohatství, neboť v tom věku byly tatarské kmeny ze všech stepních obyvatel nejzámožnější a nejbohatší.³⁴ Potom syn zmíněného Megüdžin-se'ültüa, jménem Olan-udur, a jeho bratr Qutuqtu-tajši byli, jak bude uvedeno ve vyprávění o Čingischánovi, zajedno s každým oddílem mongolských a jiných kmenů a svedli s Čingischánem boje.

Když Nejvyšší Stvořitel učinil Čingischána mocným a ten si podrobil nepřátele, které měl – kmeny Qataginů, Saldžiutů, Tajčitů a Dörbenů, kerjetského panovníka Ong-chána, najmanské panovníky Tajang-chána a Küčlög-chána, merkitského panovníka Tochtoa-bekiho a jiné, kteří s ním nepřátelili –, zeslábla tatarská pospolitost, která těmto kmenům v každé době chodila na pomoc a výpomoc. Protože na nich lpěla krev a byli nepřáteli Čingischána a jeho otců, poručil provést jejich všeobecné pobití a

34. Berezin čte Mudžin-Saltu; Tajná kronika (§§ 132–134) má Megüdžin-se'ültü. Tažení se odehrálo roku 1196: řínský kancléř (čcheng-siang, odtud „Čingsang“) Wan-jen Siang vytlačil Tatary k řece Ulžě, kde je Temüdžin s Ong-chánem napadl a Megüdžina zabil; od Ťinů pak dostal titul dž'a'ut-quri. I Tajná kronika jmenuje mezi kořistí stříbrnou kolébku a přikrývku zdobenou perlami.

nenechat nikoho naživu až po míru, kterou určuje jasa, také pobít ženy a děti a těhotným rozpárat břicho, aby byli všichni vyhubeni do kořene, neboť byli kvasem rozbrojů a zloby a pobili mnoho kmenů a rodů Čingischánovi blízkých.³⁵ Nebyla žádná možnost vzít ten kmen do ochrany nebo ho ukrýt. Těch několik nenalezených, kteří z nich zůstali, se samo ohlásí a vyjde najevo.

Avšak v prvních dobách Čingischánova rozkvětu i potom si každý mongolský i nemongolský kmen bral pro sebe a pro svůj rod dívky z Tatarů a dával jim své. Také Čingischán si z nich vzal dívky: z jeho manželky byly Tatarčky Jesülün a Jesügen.³⁶ Čingischánův bratr Qasar³⁷ si také vzal nejstarší manželku z jejich dívek. I mnozí emírové si od nich vzali dívky. Z té příčiny někteří tajně ukryli tatarské chlapce. Čingischán svěřil Qasarovi tisíc lidí z tatarského kmene, aby je všechny pobil. Aby vyhověl své ženě a ze soucitu, který projevil, pobil z toho počtu pět set a pět set držel v úkrytu. Později, když se to Čingischán dozvěděl, rozhněval se na Qasara a řekl: „Tohle je jedno z Qasarových provinění.“ Měl ještě jednu nebo dvě jiné viny, které budou zmíněny v příběhu o něm.

Vůbec po Čingischánově hněvu na tatarský kmen a po jeho vyhubení zůstal z nich malý počet, v každém koutě každý z nějaké příčiny, a chlapce drželi v úkrytu: byli vychováni v táborech a stanech emírů a jejich manželky, které byly z tatarského kmene. Také se narodily děti některým těhotným ženám, které unikly pobití: oddíl Tatarů, který nyní existuje, pochází z jejich rodu. Z toho zástupu byli jak za Čingischána, tak po něm přední a ctění emírové, kteří sloužili jako správci ordu a měli postavení dědičných otroků; až do nynější doby z nich vzešli velcí emírové v každém ordu a každém ulusu. Někdy jim dávali dívky z Čingischánova rodu a od nich si je brali. Také v každém ulusu je mnoho lidí z toho kmene, kteří se nestali

35. Tatarský Temüďžin definitivně porazil na podzim roku 1202 u Dalan-nemürges. Podle Tajné kroniky (§ 154) rozhodla porada rodu, že budou pobiti všichni muži vyšší než zákolník vozu; ta míra je zřejmě oním Rašídovým „pravidlem jasy“. Když Belgütej plán vyzradil, Tataři se opevnili a Mongolové utrpěli velké ztráty.

36. V Tajné kronice (§§ 155–156) sestry Jesüi a Jesügen, dcery tatarského náčelníka Jeke-čereny; Jesügen si Temüďžin vzal první a ona mu sama doporučila svou starší sestru. Berezin čte Misulun a Misukat, dále v textu Bisulun a Bisuket.

37. Rašíd ho nazývá Džoči-Qasar. Tajná kronika (§ 244) vypráví o Čingischánově podezření vůči Qasarovi, které rozdmýchal šaman Teb-tengri.

emíry a slouží ve vojenském šiku, a každý z nich ví, ze které větve Tatarů je.

Příběh o Šigi-Qutuqu

Z tatarských chlapců, kteří se za Čingischána stali ctěnými emíry a které vychoval on a jeho manželky, byl jeden Qutuqu-nojan, kterého nazývali také Šigi-Qutuqu. Jeho osudy jsou tyto. V době, kdy plenili tatarský kmen, neměl Čingischán děti a jeho nejstarší manželka Börte-fudžin toužila po dítěti. Čingischán náhodou spatřil na cestě dítě, zvedl je a poslal Börte-fudžin se vzkazem: „Protože ustavičně toužíš po dítěti, vychovávej toto místo syna a opatruj ho.“ Paní ho vychovala jako vlastní dítě, s plnou poutou a úctou v lůně rodiny. Když vyrostl, nazvali ho Šigi-Qutuqu a také Qutuqu-nojan. Čingischána nazýval ečige a Börte-fudžin tergün-eke.³⁸ Vypráví se, že když Börte-fudžin zemřela, bil rukou do její rakve a naříkal: „Ach, má sajin eke!“ a podobným způsobem nad ní bédoval.

Žil ještě po Čingischánovi. Ögedej-qa'an ho nazýval starším bratrem a sedal spolu s Ögedejovými syny výše než Möngke-qa'an. Byl v družině dětí Toluj-chána a Sorqaqtani-beki a zemřel v době Arik-bökeho vzpoury. Z jeho dětí jsou někteří ve službě u qa'ana a mají na starosti úřady.

Tento Qutuqu-nojan se dožil osmdesáti dvou let. Soudní pře vyšetřoval spravedlivě, mnohokrát zachovával pravidla a omilostňoval viníky a opakoval výrok, že za přiznání se nemá pokládat odpověď ze strachu a úleku, a říkal: „Neboj se a pověz pravdu.“ Ve sporech soudců je známo, že od té doby dodnes se v mongolské zemi a v těch končinách spoléhají v soudních věcech na ustanovení jeho obyčeje a způsobu.

Příčin jeho velké vážnosti bylo mnoho; některé jsou zapsány. Dvě další příčiny vykládají pravdomluvní dějepisci. První je tato: ve věku patnácti let, když Čingischánovy tábory kočovaly v zimě, byla nesmírná zima a ne-

³⁸. Tajná kronika (§ 135) líčí nález jinak: malého chlapce se zlatým kroužkem v nose a v kabátku podšitým sobolinou našli Mongolové roku 1196 v opuštěném tatarském táboře a Temüďzin ho daroval své matce Hö'elün, nikoli Börte (Džochi se ostatně narodil už kolem roku 1182). Šigi-Qutuqu se stal nejvyšším soudcem říše (§ 203) a patrně i prvním, kdo zapisoval mongolské zákony a soudní rozhodnutí písmem. Berezin: ečige je mongolsky „otec“, tergün eke „hlavní, první matka“, sajin eke „dobrá matka“.

změrný sníh a ordu velel Küčügür-nojan z kmene Besutů. Najednou přeběhlo podél cesty stádo jelenů. Qutuqu řekl Küčügür-nojanovi: „Poženu se za těmi jeleny, protože pro hluboký sníh nemohou utíkat, a svážu je.“ Küčügür řekl: „Můžeš.“ On se pustil za jeleny.

V noci, když tábory dokočovaly, hledal ho Čingischán, ale on se nedostavil. Čingischán se na něho zeptal Küčügüra a ten řekl, že odjel za jeleny. Čingischán se nesmírně rozhněval, řekl: „Ten chlapec zahyne ve sněhu a mrazu!“ a udeřil Küčügüra násadou od vozu. V době spánku Qutuqu přijel. Čingischán se zeptal: „Co jsi dělal?“ On řekl: „Ze třiceti jelenů se nemohly dostat pryč víc než tři: všechny ostatní jsem skolil a nechal ležet ve sněhu.“ Čingischán se podivil statečnosti toho chlapce a poslal Küčügür-nojana s oddílem jezdců, aby ty jeleny přivezli. Z té příčiny se Qutuqu stal milým jeho srdci.

Druhá příčina je tato: dříve, ve věku dvanácti let, když jednou Čingischán odjel a jeho dům zůstal bez mužů, vkradl se tam jeden jezdec z nepřátel z tajčiutského kmene. Nejmladší syn Čingischánův jménem Tolu, pětiletý chlapec, pobíhal a hrál si před domem. Tajčiut ho ze hřbetu koně uchvátil, aby ho odvezl, a sevřel mu hlavu v podpaží. Přiběhla jeho matka a chytila lupiče za jednu ruku; přiběhl Qutuqu a chytil ho za druhou ruku. Lupič svíral princovu hlavu a nijak ho nemohli vyprostit z jeho rukou. Beki-baraq, který pásł berany, přiskočil, napadl lupiče a vyprostili prince z jeho rukou. Mezitím přijel Čingischán, pustil se za lupičem a zabil ho. Nesmírně chválil onen statečný zápas Qutuqu a jeho boj s lupičem.³⁹

Quli-nojan a Qara-Möngketü-uha

Byli ještě dva chlapci, vlastní bratři: jeden se jmenoval Quli, druhý Qara-Möngketü-uha. Byli to Tataři z Tutuqli'utů. Dvě manželky Čingischánovy, které si vzal z kmene Tatarů, Jesülün a Jesügen, se jich, protože byly téže kosti, zastaly a vyprosily si je od Čingischána. Daroval jim je: oba je ustanovili stolníky v táboře Jesülün. Quli, který byl starší, se stal ctěným už v

³⁹ Tajná kronika (§ 214) vypráví tutéž příhodu jinak: pětiletého Toluje popadl Tatar Qargil-šira, který se z Tatarů vyhnaných po porážce roku 1202 vrátil k Mongolům, Toluje vyrvala Altani, manželka Boroqula, a lupiče zabili Džetaj a Dželme. Šigi-Qutuqu v ní nevystupuje.

té době a Čingischán mu projevoval důvěru: stal se emírem. Po něm náležel k táboru Toluj-chána a byl nesmírně ctěn.

Po smrti Toluj-chánově hledali emíra, který by byl nejstarším v táboře a předním mezi emíry Toluj-chánova syna Söjüktüa. Sorqaqtani-beki se syny a se svými emíry vybrala Quli-nojana. On řekl Sorqaqtani-beki: „Jak to, že mne dáváte takovému člověku?“ Odpověděli: „Je z rodu Toluj-chánova.“ On řekl: „Přál bych si sloužit synu, který se narodil z tebe.“ Smysl toho je, že jeho postavení bylo takové, že si mohl dovolit mluvit tak směle řeči proti Toluj-chánovu synu Söjüktüovi, kterého mu dali.

[Z jeho dětí byl v této zemi Durbaj-nojan, velitel vojska v Dijárbakru; jeho syn byl Buradžu a Buradžuův syn Dengiz, tisíčník.]

Qara-Möngketü-uha však za Čingischána nezískal velkou proslulost. Měl syna jménem Sali. Ve věku Möngke-qa'anově byl emírem a ctěným, a příčina byla tato. V zemi Tangut byly dvě pevnosti, jedna se jmenovala Tukdži a druhá Tukina. Möngke-qa'an ji sám obléhal. Když zdálky pozoroval, jak zaútočit, spatřil jednoho svého malého človíčka, který s oštěpem v ruce šel na hradbu, zatímco z druhé strany mu k boji šel naproti muž se šavlí v ruce. On došel, vyšplhal na vrchol hradby, zasáhl šermíře oštěpem do šíje a porazil ho. Möngke-qa'an spatřil ten velmi smělý čin, pochválil ho a hned poručil, aby toho muže podle jeho malé postavy vyhledali ve vojsku a přivedli k němu. Sám ho poznal, a když se ho zeptal na tu událost, vyložil mu ji přesně tak, jak jí byl Möngke sám svědkem. Tu se přesvědčil, že je to tentýž, obdaroval ho, svěřil mu velení a ten se stal ve službě důvěrníkem (inaq) a váženým mužem.

Před touto událostí poslal Möngke dva tümeny vojska na hranice Hindustánu a poručil, aby byly v Qunduzu, Baghlánu a v končinách Badachšanu; za emíra jim dal Möngketüa. Když ten zemřel, dal jim Buqutua, a i ten zemřel. Na jeho místo poslal Sali-nojana, aby velel oněm dvěma tümenům: bylo to v době, kdy Hülegü-chán byl určen do íránské země. Möngke-qa'an řekl Sali-nojanovi:

„Země, do které odcházíš, je hranicí Hindustánu a Chorásánu a sousedí se zemí a oblastmi, do nichž táhne Hülegü-chán. Budeš jako vě-

tev jeho vojska, to jest tvé dílo i tvé vojsko se svěřují jemu a máš mu být poslušen.“

Když se Sali-nojan zeptal: „Jak dlouho tam zůstanu?“, pravil: „Zůstaneš tam navždy.“ Tu vedl Sali-nojan vojsko do Hindustánu a Kašmíru, podrobil mnoho zemí, vynesl kořist a poslal ji Hülegü-chánovi. Poslal mnoho Indů: většina Indů, kteří jsou zde na údělné (indžü) půdě, pochází z nich.⁴⁰

[Po Salim velel těm vojskům jeho syn Uldu-nojan; Uldovi bratři jsou Iškas, který spravuje oblasti a vojsko v Malé Asii, a tisícník Elken. Uldu má dva syny: Bekituta, velitele qara'unaských vojsk v Chorásánu, a Delteka, který slouží v družině Jeho Veličenstva.]

Za Čingischána předložila Jesülün-chatun prosbu: „Quli-nojan a jeho bratr Möngketü-uha dospěli, jsou v družině a těší se důvěře; z jejich příbuzných a kmene jsou lidé na každém místě. Kdyby vyšel rozkaz, shromáždili by se.“ Rozkaz vyšel a všechny Tatary, kteří ještě zůstali, shromáždili a připojili k nim, i když s nimi nebyli spříznění, a stali se jejich lidmi. Z těch rozptýlených Tatarů, které shromáždili, je v této zemi třicet rodin. Uldu-nojan předložil prosbu, na kterou vyšel rozkaz Pána islámu – kéž trvá jeho vláda! –, aby byl zformován starý tisíc. Ti jsou u něho.

Další Tataři: příbuzní chatun a emírové

Jesülün-chatun a Jesügen-chatun, jak už bylo zmíněno, byly dvě manželky Čingischánovy. Měly bratra jménem Qutuqut. Byl předním emírem a velel jednomu tisíci levého křídla Čingischánova vojska. Džoma-küregen, který byl v této zemi, a Nuqdan, první manželka Abaqa-chána a matka Gaichatova,⁴¹ byli synovec a neteř zmíněného Qutuquta. Čingischán měl také souložnici z kmene Tatarů, jejíž jméno není známo. Narodil se z ní jeho nejmladší syn Čagan, který zemřel v mladém věku.

40. Indžü – soukromý majetek chánského rodu (půda, lidé, stáda), vyňatý ze státní správy. Qara'unas (níže) byli smíšená vojska mongolského původu usazená na afghánsko-indickém pomezí, pověstná nájezdy; Berezin v nich viděl sdružení „vzájemně si pomáhajících“ bojovníků, jakési kozáky. Qunduz, Baghlán a Badachšán leží v dnešním severním Afghánistánu.

41. Berezin čte Togdan; ve většině pramenů Nuqdan-chatun. Küregen je titul chánova zetě.

[Z kmene Čagan-Tatarů jsou v této zemi Kirej a jeho bratři Duladaj, Muhammad a Džindan se svými dětmi; z téhož kmene pochází i Kür-buqa-bahadur, velitel vojska na hranici Harputu a Malatje. Z Küjin-Tatarů pochází Samghar-nojan, podkoní Hülegü-chánův a za Abaqa-chána velký emír, a dále Tughan, Mulaj a Küjtej, otec Buqa-qorčiho. Z Nerejit-Tatarů nikdo není ctěný ani známý, třebaže v Džočiho ulusu je jich mnoho mezi vojáky; protože však nejsou známi, pátrání se o nich nekonalo. Z Alči-Tatarů nikdo v této zemi nezaslouží zápisu, ale v Džočiho ulusu byla z tohoto kmene Boraqčin, nejstarší manželka Batua, i Tura-qutlug, manželka tamního panovníka Töde-Möngkeho, a z něho pocházeli i Batuův přední emír It-qara a Bek-temür, přední emír Möngke-Temüra.]⁴²

Z tatarských emírů, u nichž zůstal původ neznámý, totiž z kterého jsou kmene, byl jeden Jesün-to'a, podkoní a emír podkoních čtyř gardových stráží (kešiků) Čingischánových a velitel setniny z chánova tisíce. Náležel k hlavnímu stanu (ordu) Börte-fudžin. Měl syna jménem Bekdaš: Kublaj-qa'an ho poslal jako posla k Hülegü-chánovi.

Příběh o Qoridaj-bajirovi, Kamus-sečenovi a Sariq-chánovi

Někteří emírové, chatuny a hodnostáři z tatarských kmenů a příběhy o nich a znalost jejich osudů, které jsou známy od kdekoho a nalézají se v kdejaké knize, budou zapsány zvlášť.

Vypráví se, že když Qoridaj-bajir a Kamus-sečen⁴³ z kmene Alči-Tatarů oba vytáhli do války proti Sariq-chánovi, panovníku Kerejtů, šel Qoridaj-bajir v předvoji. Kamus-sečen mu řekl: „Jdeš v předvoji a zanedbáváš rozestavení stráží a strážců a opatrnost. Správné by bylo, abych šel napřed já.“ Qoridaj-bajir řekl: „Mýlíte se! Protože jsi syn a bratr místodržitele, chceš mi vzít cestu a stezku mých dědů a otců. Správné by bylo, abys šel sám, loupil a dělal, co se ti zlíbí, a vrátil se se svým vojskem.“ Kamus-se-

42. Berezin: jméno Kirej se později stalo rodovým jménem krymských chánů (Girejů). Harput a Malatja leží ve východní Anatolii. Batu (vládl 1227–1255) byl zakladatelem Zlaté hordy; Möngke-Temür (1266–1280) a Töde-Möngke (1280–1287) byli jeho nástupci.

43. Berezin: obě jména jsou mongolská – Qoridaj-bajir značí „zapovězené místo“, Kamus je mongolské množné číslo od „kam“, šaman, a „sedžan“ je sečen, moudrý. V textu Berezin píše Kamus-Sedžank. Sariq-chán Kerejtský je jinak neznámý, patrně předek či předchůdce Ong-chánův; Berezin sám uznává, že vyprávění je dosti temné.

čen odpověděl: „Beze tebe bych kořist nezískal.“ Pohnul vojskem a vyrazil.

Sariq-chán přitáhl kočuje. Třikrát ho vyplnili, nechávali vojsko pluk za plukem k plenění a pronásledovali ho. Nakonec ho Kamus-sečen pronásledoval se třemi sty jezdci. Vojsko Sariq-chánovo si mezi sebou uvažovalo: „Toto vojsko nepřítel přišlo bez zadního voje a opory.“ Proto na ně zoufale udeřili, odřízli Kamus-sečena od vojska a zajali ho. Sariq-chán se ho zeptal: „Kam jsi šel?“ Ten řekl: „Slyšel jsem, že v lese Burqan rostou pěkné větve; přišel jsem, abych si nabral dřevo na šípy.“ Sariq-chán řekl: „Jít si pro dřevo, to bylo velmi statečné,“ a pohlédl na něho úkosem. Kamus řekl: „Nemůžeš se mi dívat do tváře úkosem, neboť ani tvůj rod se na mne nemohl takto dívat, a takový byl i tvůj vlastní původ.“ Sariq-chán řekl: „Proč dovolujete tomu urozenému junákovi tolik mluvit? Zabijte ho!“ Ten řekl: „Tvá šavle se mnou nic nepořídí, ale má šavle pořídí s tebou.“ Nakonec ho zabili.

Sariq-chán řekl: „Mezi Alči-Tatary, kteří mají sedmdesát rozkolů, nebylo muže kromě Kamus-sečena; nyní nastal čas, abychom je obrátili na útěk.“ Tu poručil svým stanům, aby se zdržovaly na řece Orchonu, a za měsíčního světla tajně shromáždil vojsko. Jeden z jeho bojovníků utekl a dal zprávu Qoridaj-bajirovi. Qoridaj-bajir se pohnul, zamířil vzhůru po řece Orchonu, prošel mezi jeho stany a dohnal je po těžké cestě, kudy šli. Bojovníci Sariq-chánovi na ně hleděli okem pohrdání. Nenadále napadli Sariq-chána a obrátili ho na útěk, takže ze čtyřiceti tümenů vojska, které měl, vyvázl se čtyřiceti muži: všechny ostatní pobili.

Při tom útěku utekla se Sariq-chánem a vyvázla jistá žena, Tataj-qaman. Při té příležitosti byl emírem Džila'un. Ta žena řekla: „Horní i dolní jsme si podmanili. Když se jiní zmenšují, proč bychom se nezmenšili i my? Když se všichni pokořují, proč bychom se nepokořili?“ Sariq-chán řekl: „Tato žena mluví pravdu.“ Z té příčiny šel a utekl se pod ochranu Sagitaj-ubakuturdzi Bujuruq-chána.⁴⁴ Potom se z té ženy narodil Qutu. Když se utekl

44. Místo je v rukopisech porušené. Jiní vydavatelé je čtou tak, že se Sariq-chán uchýlil pod ochranu Sakitaje Ötügüa, „qorčiho“ Bujuruq-chána. Totožnost tohoto Bujuruq-chána je nejasná; najmanský Bujuruq-chán, bratr Tajang-chánův, žil patrně až o generaci později.

pod ochranu toho kmene, dal svou dceru Qudžagušovi Bujuruq-chánovi; jméno té dcery bylo Tura-qajmyš, sestra Qadžar-chána.

Potom Qadžar-chán a Sariq-chán spojili vojsko a rozprášili Tatary. Ulus Kirajčin vysvobodil Qadžar-chán pro Sariq-chána a dal mu ho. V té době byli Ong-chán se svou matkou Ilma-chatun v zajetí u Tatarů: i je vysvobodili. Ilmu-chatun miloval jistý Eldžitaj; protože to byl člověk zlé povahy, poslali ho s nimi.

[Děti Tura-qajmyš byly Bula, Maghus, Baj-temür a Tajši; další čtyři jsou jménem neznámé.]

Potom šli Mongolové k Sariq-chánovi. Sariq-chán řekl:

„Ze sta žen, které mám, není ani jediná podle mého srdce. Ta, která má rozum – neznám ani její ruce, ani nohy; ta, která má pěkné ruce a nohy – neznám její rozum. Není krasavice zručné, dovedné a rozumné. Z tisíce valachů, které mám, není ani jeden podle mého srdce. Který kůň vyrostl a je mladý – je velmi masitý; který je zručný a silný – ten nemá maso. Ve velkých bitvách se jednou zvolá: ‚Chu, chu!‘ a potom se zkouší, zda zvítězit, či být poražen. Těžko je válčit s mouchou, když kouše: zabiješ-li ji, stydíš se před příbuznými; nezabiješ-li ji, nelze to snést.“⁴⁵

Potom se Ubagu-turdži Bujuruq-chán vydal k Sariq-chánovi, aby si vyžádal ony Mongoly darem. Sariq-chán řekl: „Smísili jsme se s těmito Mongoly, kteří jsou naši mladší bratři, objali jsme se s nimi a vzali se za ruce: nemůžeme je dát.“ Bujuruq-chán řekl: „Tvou mrtvou duši jsem oživil s mnoha lidmi; tvé rozptýlené stádo jsem zastavil v době poledního namázu – to jest, vyprostil jsem tě a zachránil před nepřitelem –, ale člověku je vlastní zapomínat, tak jako je země plná sváru. Budiž tedy nadále se svými Mongoly mým přítelem a konej mé dílo.“ Řekl to a vrátil se.

Potom řekl Sariq-chán: „Ten člověk nebyl spolehlivý.“ Poslal Mongoly podél úbočí hory, které říkají Dalan-taban, a sám se vydal toutéž cestou; od místa zvaného Turi-taghaču se vrátil. Mongolové si říkali jeden druhému:

45. Berezin: kapitola o Tatarech se uzavírá obraznými přřpovídkami bez zvláštní souvislosti; i sami Mongolové si tento způsob vyjadřování oblibovali. Smysl celé pasáže je nejistý i v novějších překladech.

„Sariq-chán vyhladověl a zeslábl.“ Dali mu jako přídavek na každého jeho člověka deset valachů, posadili je a vystrojili hostinu. Sariq-chán řekl:

„Ó mladší bratři moji, Mongolové! Vždy se spolu spřizňujte; buďte daleko od člověka skrytého. Vstupujete-li do sňatků, buďte si navzájem příbuznými. Ó mladší bratři moji, Mongolové! Nevolte osamění, dokud budete mít panovníka, a nechoďte zlou cestou a klikatým výstupem.“

Kapitola druhá, část druhá: Merkiti, Ojrati a lesní kmeny

Kmen Merkitů

Všichni je nazývají kmenem Uduitů. Ačkoli někteří Mongolové nazývají Merkity Mekrity, míní se obojím jedno a totéž; stejně tak se kmen Bekirinů nazývá též Kebirin.¹ O jejich větvích se vypráví takto.

Tento kmen Uduit-Merkitů se skládá ze čtyř větví: Modan, Tudaqlin, Uchur-Merkit a Džijun.

Tento kmen měl početné a velice udatné vojsko a byl mocný; je to jeden z mongolských rodů. Bitvy a války, které vedl s Čingischánem a s Ong-chánem, a vyprávění o nich přijdou v dějinách na několika místech a odtamtud budou známy.

Jednou, v době Čingischánova mládí, nad ním Merkiti zvítězili a znenadání ho zajali. Tehdy nebylo zvykem zajatce zabít – doufalo se, že za ně něco dostanou, a pak je propouštěli. Ta událost se stala takto. Jednoho dne se Čingischán vydal po jakési důležité záležitosti. Přijel k vysokému pahorku a vystoupil na jeho vrchol; a tu, aniž se povolil podbřišník nebo rozvázal poprsník, sedlo se i s ním svezlo z koňského hřbetu a spadlo. Nesmírně se tomu podivil a řekl si sám pro sebe: „Snad Bůh Nejvyšší nechce, abych šel touto cestou, a obrací mou věc jinam.“ Už pomýšlel na návrat, ale satan ho opět přemohl a on se vydal tam, kam ho táhlo srdce. Znenadání na něho přepadl houf mužů z kmene Merkitů, chytli ho, odvedli a drželi ho tak dlouho, až jim po nějaké době z Čingischánova domu poslali cosi jako výkupné a vzali ho zpět.²

1. Merkiti sídlili na dolní Selenze a jejich přítocích jižně od Bajkalu. Tajná kronika zná tři merkit-ské skupiny: Uduity (vůdce Tochtoa-beki), Uwasy (Dajir-usun) a Qa'aty; Rašídovi Uchur-Merkiti odpovídají Uwasům. Berezin čte jméno větve Oroit, novější edice Uduyut, což se shoduje s Tajnou kronikou. Berezin: jméno Merkit je mongolské množné číslo od *mergen* „střelec“, mistr; z mongolštiny vykládá i jména větví (Modan „dřevo“, Tudaqlin od slova pro dropa, Uchur „lžice“).

2. Tuto příhodu Tajná kronika nezná; vypráví naopak o Temüdzinově zajetí u Tajčiutů a o jeho útěku (§ 79–87). Pád sedla, které se samo svezlo z koně, je motiv varovného znamení shůry.

Jindy, když původce úkladů zasel mezi Čingischánem a Ong-chánem svár a nepřátelství a ti dva se od sebe odloučili, stalo se toto. Kmen Merkitů byl už předtím mnohokrát v nepřátelství a ve válce jak s Čingischánem, tak s Ong-chánem, a Ong-chán je jednou dokonce vyplnil; když však mezi Čingischánem a Ong-chánem došlo k roztržce, spojili se Merkiti s Ong-chánem a s jeho bratrem Džacha-gambuem a spřátelili se s nimi. Náhodou tehdy zvítězili, vyplnili Čingischánův dům a tábor, a dokonce odvěkli jeho hlavní manželku Börte-fudžin a poslali ji Ong-chánovi. Jakmile se to Čingischán dozvěděl, vyslal k Ong-chánovi jednoho důvěrníka a žádal, aby mu ji vrátil. Ong-chán ji uchoval za oponou cudnosti a poslal ji zpět ve společnosti onoho posla. Cestou se jí narodil Džochi-chán, jak bylo řečeno ve vyprávění o větvi Džalajirů.³

Vládcem a hlavou Uduit-Merkitů byl za Čingischána Tochtóa-beki.⁴ Měl bratra jménem Qudu a dceru jménem Qoruqčín. Čingischán ji vzal pro Kublaj-qa'ana, když jí bylo třináct let; ačkoli stála v čele všech jeho manželek, bylo její postavení nižší než postavení ostatních žen, protože neměla dětí. Jednou Ong-chán Tochtóa-bekiho, který měl mnoho žen, znenadání přepadl a vyplnil. Odvedl z nich dvě – jedna se jmenovala Qutuqtaj a druhá Qiliq – a zajal jeho bratra Qudua a syna Čila'una, zrozeného z dcery Ong-chánovy. Ti mu však podruhé utekli.

Také Orqan byl bratrem Tochtóa-bekiho.

Tochtóa-beki měl šest synů; jejich jména jsou v tomto pořadí: Tögüz, Tusa, Qudu, Čila'un, Džijük a Qultuqan-mergen. Jeho bratr se také jmenoval Qudu. Čila'un se narodil z Ong-chánovy dcery. Pět starších synů bylo zabito jako první: Tögüze zabil Ong-chán; na Tusu znenadání udeřil Čin-

3. Tajná kronika (§ 98–110) líčí únos Börte jinak: Merkiti přepadli Temüďžinův tábor jako pomstu za to, že Jesügej kdysi unesl Hö'elün, Börte dali jednomu ze svých a Temüďžin ji získal zpět s pomocí Ong-chána a Džamuchy. Rašídova verze, podle níž byla Börte poslána Ong-chánovi a ten ji uchoval v cudnosti, má zřejmě rozptýlit pochybnosti o Džochiho otcovství, na něž naráží i Tajná kronika (§ 254). Džacha-gambu (Berezín: Dzalbo) byl mladší bratr Ong-chánův.

4. Tochtóa-beki, vůdce Uduit-Merkitů, patří v Tajné kronice k nejvytrvalejším Temüďžinovým protivníkům. Jeho dceru Berezín čte Turukalčín, novější edice Qoruqčín. Berezín rozumí textu tak, že třináct let bylo jí; lze jej však chápat i tak, že třináct let bylo Kublajovi (narozen 1215). Ong-chánův nájezd, při němž zajal Tochtóa-bekiho ženy a syny Qudua a Čila'una, zná i Tajná kronika (§ 157).

gischán a zabil ho i s vojskem; Čila'un a Džijuk padli v bitvách s Čingischánem; a Qudu byl zabit, když po útěku z bitvy odešel ke Kipčakům.⁵

Mnohokrát bojovali s Čingischánem, jak bude vyloženo ve vyprávění o něm. V poslední bitvě utekl ke Kipčakům Qultuqan-mergen, nejmladší syn Tochtoa-bekiho, který střílel z luku znamenitě a přesně. Džochi-chán za ním poslal vojsko a to ho chytilo. Protože o jeho přesné střelbě slyšel, dal postavit terč a poručil mu vystřelit. Vystřelil a zasáhl terč, a hned za ním vypustil další šíp, zasáhl jím zářez pro tětívu na prvním šípě a rozštípl jej. Džochi-chán byl nesmírně spokojen, poslal k Čingischánovi posla a prosil pro něho o milost. Čingischán to neschválil a řekl:

„Není kmene horšího nad kmen Merkitů. Kolik válek jsme s nimi vedli a kolik nepokojů a zla jsme od nich zakusili! Jak ho lze nechat naživu, aby znovu rozdmýchal vzpouru? Já jsem pro vás získal všechny tyto země, vojska a kmeny – k čemu je vám on? Pro nepřítel říše není lepšího místa než hrob.“

Z toho důvodu ho Džochi-chán dal popravit a jejich rod vyhynul.⁶

Nakonec padl v bitvě i Tochtoa-beki.

Jiným vůdcem merkitických kmenů byl Dajir-usun, velitel a hlava kmene Uchur-Merkitů.⁷ Kdysi projevil poslušnost a dal Čingischánovi dceru Qulan-chatun, z níž se narodil syn jménem Kölgen. Tento Dajir-usun však znovu začal nepřátelství; Čingischánova vojska ho zajala a při plenění odvedla jeho ženu Töregene-chatun. Čingischán ji dal Ögedej-qa'anovi, který

5. Jména synů Berezín čte Tukjuz, Tusa, Chudu, Džilaun, Džijuk a Chultuqan-mergen. Že se syn i bratr jmenují Qudu, působí v pramenech zmatky. Kipčaci – turkičtí kočovníci stepí mezi Aralským a Černým mořem (ruští Polovci, byzantští a uherští Kumáni); to, že u nich zbytky Merkitů našly útočiště, posloužilo Mongolům jako jedna ze záminek k výpravám na západ.

6. Scénu se střelbou zná jen Rašid. Podle Tajné kroniky (§ 199, 236) pronásledoval zbytky Merkitů Sübedej, jenž je kolem roku 1217–1218 dostihl a zničil. Berezín: přízvisko *mergen* „střelec“ dostal Qultuqan za své umění; jméno samo snad souvisí s mongolským názvem dravého ptáka.

7. Dajir-usun (Berezín: Dair-Ursun), vůdce Uwas-Merkitů. Tajná kronika (§ 197) vypráví, jak roku 1204 přivedl Čingischánovi svou dceru Qulan; ta patřila k nejmilejším chánovým ženám a doprovázela ho i na západní výpravě. Její syn Kölgen padl roku 1238 při tažení na Rus.

s ní měl čtyři syny; nejstarším a hlavním z nich byl Gүjүk-chán, jak se připomíná ve vyprávění o něm.⁸

Protože kmen Merkitů byl vzpurný a zhoubný a vedl s Čingischánem mnoho válek, vydal Čingischán nařízení, aby nikoho z nich nenechávali naživu a všechny zabíjeli. Těch několik, kdo přežili, bylo buď v lůně matek, nebo je jiní příbuzní drželi v úkrytu.⁹

Zmínka o chatunách a bezích, kteří pocházejí z jejich rodu, bude v tomto rozdělení:

Oghul Qajmiš-chatun byla první manželkou Gүjүk-chána; měl s ní dva syny, Chodžu a Naqua.¹⁰

Qulan-chatun byla manželkou Čingischánovou; měl s ní syna jménem Köl-gen.

Bratr Qulan-chatun jménem Džamál-chodža velel jedné setnině z Čingischánovy vlastní tisícovky.

V poslední válce najmanského vládce Tajang-chána s Čingischánem byl Tochtoa-beki na jeho straně a tvrdě bojoval. Když byl Tajang-chán zabit a Tochtoa s jedním ze svých synů utekl k najmanskému Bujuruq-chánovi, vytáhl Čingischán s vojskem znovu proti Tochtoa-bekimu a ten padl v bitvě.¹¹ Jeho bratr Qudu a synové Čila'un, Džijük a Qultuqan chtěli jeho tělo odnést a pohřbít, ale neměli možnost je zvednout, a tak vzali jeho hla-

8. Töregene (Berezin: Turakina). Podle Tajné kroniky (§ 198) byla ženou Tochtoa-bekiho syna Qudua, nikoli Dajir-usuna. Po Ögedejevě smrti (1241) vládla jako regentka, dokud neprosadila zvolení svého syna Gүjүka (1246).

9. Jde o závazný chánův rozkaz (*jasa*). Že vyhlazení nebylo úplné, ukazují hned následující zmínky o urozených ženách merkitského původu.

10. Oghul Qajmiš (Berezin: Ugulgamiš) vládla po Gүjүkově smrti (1248) jako regentka; po nástupu Möngkeho (1251) byla obviněna ze spiknutí a čarodějnictví a popravena; její synové přišli o moc a byli posláni do vyhnanství. Nezaměňovat s ojratskou Oghul Qojmiš, manželkou Möngkeho (níže). Berezin vykládá jméno z mongolštiny jako „ta, která napájí“; jméno Qulan značí divokého koně či osla.

11. Poslední bitva s Tajang-chánem se svedla roku 1204 pod horou Naqu (Tajná kronika § 193–196). Tochtoa-beki pak podle Rašída padl v roce draka (1208) na řece Irtyši, kde Čingischán porazil spojené Merkity a Najmany; bitvu líčí i Tajná kronika (§ 198), datuje ji však jinak.

vu a odešli. Když dosáhli hranic země Ujgurů, vyslali k idikutovi¹² posla jménem Bukan. Idikut posla zabil, protože spolu vedli válku, a poslal k Čingischánovi posly se zprávou o jejich poměrech.

Když se předáci kmene Džauriatů podrobili Čingischánovi, pak se znovu stali jeho nepřáteli a utekli, byli mezi jejich velmoži Toghan a Eluke. Na cestě na ně zaútočil bek z kmene Merkitů jménem Qodun-orčang, zabil je a jejich lid vyplnil. Z té příčiny nezbylo kmeni Džauriatů víc žádné síly.¹³

Kmen Kurlautů

Tento kmen byl blízky a spojený s kmeny Kungirátů, Eldžiginů a Targutů¹⁴ a všichni mají jednu a tutéž tamgu: plní povinnosti příbuzenství a udržují mezi sebou cestu zeťů a snach. Tyto tři čtyři kmene s Čingischánem nikdy nebojovaly ani s ním nebyly v nepřátelství, a on je proto nikdy nerozdával darem ani nikomu nedal do otroctví, protože mu nekladly odpor; a právem je zařadil do gardové stráže (*kešik*). V jeho době byli všichni spojeni svazky příbuzenství a švagrovství a všichni sloužili v gardové stráži Džedej-nojana; a až do dnešních dnů jsou jejich děti v gardové stráži.¹⁵

Za Čingischánova věku byl z tohoto kmene, z Kurlaut-Ojmagutů, starším bekem Ebügen-nojan; jeho syn Borongtaj-nojan byl rovněž za Čingischána váženým bekem. Syn tohoto Borongtaje Tortaqa-nojan byl u Arik-bökeho

12. Idikut („svaté štěstí“) byl titul vládce Ujgurů v Turfánské oáze; tehdy jím byl Barčuq-art-tegin. Tím, že zabil merkitské posly, se přiklonil k Čingischánovi a roku 1209 se mu dobrovolně podrobil (Tajná kronika § 238).

13. Džauriati (Berezin: Džurjat) – mongolský rod, o němž bude řeč mezi mongolskými kmeny; podle Rašídova Čingischánova životopisu byl jejich náčelníkem Džamucha. Jména předáků (Berezin: Tugan a Eluke) čtou jiné rukopisy Taghaj a Ulu. Qodun-orčang vystupuje v Tajné kronice jako jeden z tajčiutských předáků, nikoli jako Merkit.

14. Berezin zde podle jednoho rukopisu čte Torguti, kdežto dva rukopisy mají Barguti; pro Barguty mluví i to, že dále se výslovně uvádí jejich přátelství s Eldžiginy. Kurlauti (Berezin: Kurlaut, Kurlut) patřili k mongolským Dörlükünům; Berezin vyvozuje jméno z mongolského slovesa „pomlouvat“. Tamga – rodový znak, jímž se značkoval dobytek a pečetilo.

15. Kešik – chánova osobní garda s denní a noční službou; zařazení do ní bylo projevem nejvyšší důvěry a zároveň výsadou. Džedej-nojan (Berezin: Džedi-nojan), Mangqut, patřil k předním veliteli pravého křídla; o jeho dětství se vypráví níže u Bargutů.

a provázal ho všude.¹⁶ Protože se však nedopustil velké viny, učinil ho Kublaj-qa'an starším bekem a svěřil mu hodnost emíra vezírského díwánu: nebylo beka, který by ho převyšoval hodností. Potom ho poslal proti Qajduovi a tento úkol mu vynesl velitelskou moc. Protože však proti němu všichni povstali s udáními, povolal ho Kublaj-qa'an k sobě. Tortaqa se polekal a s malým počtem služebníků utekl. Spojil se s Jobuquirem, synem Arik-bökeho, a s Ulus-buqou, vnukem Möngke-qa'ana a synem Širekiho, kteří oba stáli na straně Qajduově, a zůstal s nimi až do doby, kdy Kublaj-qa'an zemřel. Potom vzal oba zmíněné prince a odešel sloužit Temür-qa'anovi; je tam dodnes.¹⁷

Za Hülegü-chána byl Qara-burtči, otec Mazuqův, nejstarším ze všech jurtčů¹⁸ a patřil k bekům, kteří s Hülegüem přišli; Möngke-qa'an s nimi hovořil a dal jim poučení. Za Abaqa-chána byl Idur-buqa, syn Qarakiho, staršího bratra Mazuqova, nositelem slunečníku (*šikürči*) Hülegü-chána; když mu zemřel otec, stal se nejstarším ze všech jurtčů. Z jejich rodu pochází dnešní Mazuq-nojan.

Každá větev tohoto kmene měla a má zvláštní přízvisko, v tomto pořadí a rozdělení: Džongqorgin a Ojmagut.

Šiküki-nojan byl za Hülegü-chána soudcem (*jargučí*) a odešel spolu s Gharghajem do Chorásánu; byl z kmene Kurlautů.

Kmen Targutů

Do této země přišel od qa'ana jistý muž jménem Tarqudaj; byl z tohoto kmene. Jména a osudy ostatních, kteří byli beky, nejsou známy; avšak z

16. Arik-böke, nejmladší syn Tolujuv, se po Möngkeho smrti (1259) dal zvolit velkým chánem a do roku 1264 válčil s bratrem Kublajem; pak se vzdal a roku 1266 zemřel. Berezin: jméno Tortaqa (u Sanang Secena Torta) souvisí s mongolským „být chycen“; Ebügen znamená „děd“.

17. Qajdu, vnuk Ůgedejův (nezaměňovat s pradávým Qajdu-chánem), vládl ve Střední Asii a až do své smrti (1301) válčil s Kublajem. Jobuqur (Berezin: Bujukur), syn Arik-bökeho, a Ulus-buqa, syn Möngkeho syna Širekiho, přešli na jeho stranu a po Kublajově smrti (1294) se podrobili Temür-qa'anovi (vládl 1294–1307). „Vezírským díwánem“ je míněn nejvyšší správní úřad Kublajovy říše.

18. Berezin: *jurtči* je turecké slovo pro toho, kdo určuje a spravuje tábořiště (ubytovatel); *jurt* znamenalo dříve kočoviště. *Šikürči* (od mongolského *šikür* „slunečník“) je nositel chánova slunečníku, zvláštní dvorská hodnost. *Jargučí* je soudce. O Šiküki-nojanovi Berezin připouští i čtení, že šel do Chorásánu jako ubytovatel.

předních chatun pochází z této kosti nejctěnější manželka Bartan-bahadur, matka jeho čtyř synů: jmenovala se Sünilgil-fudžin.¹⁹

Kmen Ojratů

Tento kmen byl odedávna početný a dělil se na několik větví, z nichž každá má své zvláštní jméno, v tomto rozdělení: ...²⁰

Jurtou a sídlem těchto ojratských kmenů bylo Osm řek (*Sekiz-müren*); v dávných dobách na těch řekách sídlil kmen Tumatů. Z toho místa vycházejí řeky, všechny se spojují a vzniká z nich řeka, kterou nazývají Kem; ta se potom vlévá do Angara-mürenu. Jména těch řek jsou: Köke-müren, On-müren, Qara-usun, Ibej-usun, Uqut-müren, Uq-müren, Qorqa-müren a Čagan-müren.²¹

Ačkoli jejich jazyk je mongolský, přece se trochu liší od řeči ostatních mongolských kmenů: například něž nazývají jiní *kituga*, kdežto oni *chudga*,²² a takových slov je mnoho. Vždy měli svého vládce a hlavu. Za Čingischána sice kladli nějaký odpor, ale pak se krásně podrobili a poslechli, jak je vyloženo v dějinách. Čingischán s nimi navázal svazky, dával jim a bral od nich dívky a ukázal jim cestu příbuzenství a švagrovství. V onom věku byl vládcem a hlavou jejich kmene Qutuqa-beki.²³ Měl dva syny, Inalčiho a Törölčiho, a dceru jménem Oghul Qojmiš, kterou pojal Möng-

19. Berezin sám přiznává, že jeho čtení Torgut je nejisté a že dále se Sünilgil-fudžin uvádí jako Bargutka; obě jména jsou si v arabském písmu velmi podobná, a jde tedy nejspíš o týž kmen. Bartan-bahadur byl Čingischánův děd (viz díl I). Zda s tímto kmenem souvisejí pozdější Torguti, jedna ze skupin Ojratů a předkové povolžských Kalmyků, je nejisté.

20. Berezin: výčet větví chybí ve všech rukopisech. Ojrati („lesní lid“, jak jméno vykládal Banzarov) sídlili na západ od Bajkalu v povodí horního Jeniseje. Roku 1207 se jejich vůdce Qutuqa-beki podrobil Džočimu (Tajná kronika § 239). Později tvořili jádro západních Mongolů (Džungarů) a z nich vzešli Kalmyci.

21. Berezin: *sekiz* je turecky „osm“, *müren* mongolsky „řeka“. Kem je horní Jenisej v dnešní Tuvě; Angarou se tehdy rozuměl i dolní tok Jeniseje pod soutokem. Berezin našel několik jmen na mapě o. Iakinfa (Bičurina): Köke-müren jako Kuk-kem, dále Ibej-usu, Uchut-usu, Uk-usu a Chorchu-usu; ostatní jména („Černá voda“, „Bílá řeka“) jsou příliš obecná.

22. Všechny rukopisy mají *mudga*; Berezin opravuje na *chudga*, variantu mongolského *chutuga* „něž“, a totéž slovo vidí i ve jménu ojratského vládce Qutuqa.

23. Qutuqa-beki (Berezin: Chotuga-biki) vystupuje v Tajné kronice nejprve mezi Džamuchovými spojenci proti Temüdzinovi (§ 141–144); roku 1207 se podrobil a byl mongolskému vojsku průvodcem k ostatním ojratským rodům (§ 239).

ke-qa'an. Dříve ji zamýšlel pojmout sám Čingischán, ale příležitost se nenaskytla. Vypráví se, že protože byla snachou (*berigen*) Kublaj-qa'ana a Hülegü-chána, nazývala je syny, a oni k ní chovali dokonalou úctu.²⁴

Tomuto Törölči-küregenovi dal Čingischán svou dceru Čečejigen;²⁵ narodili se jim tři synové. Jeden se jmenoval Buqa-Temür, druhý Burtoa – v povaze tohoto Burtoy byla jakási slabost, a proto se o ní činí zmínka – a třetí Bars-buqa. Narodily se jim také dvě dcery. Jedna, Elčiqmiš-chatun, byla dána Arik-bökemu a byla jeho hlavní ženou; velmi ji miloval, a byla velmi vysoké postavy. Děti s ní neměl. Druhou, Orqinu-chatun, dali Qara-Hülegüovi, synu Mö'etükenovu, vnuku Čagatajovu; z této Orqiny-chatun se narodil Mubarakšáh. Čagataj-chán ji nesmírně miloval a nazýval ji Orqina-beri, to jest „snacha“. Dlouhou dobu vládla Čagatajovu ulusu.²⁶

*[Následuje výčet potomků tří Törölčiho synů. Buqa-Temür měl syna Čupana (u Berezina Džuten), jemuž dali Arik-bökeho dceru Tomoqan, a dvě dcery: Oldžaj-chatun, manželku Hülegü-chána, a druhou, jejíž jméno není známo – byla dána Toqoqanovi z Batuova rodu a narodil se z ní Möngke-Temür. Burtoa měl dva syny, Uluqa a Čina, kteří oba sloužili Kublaj-qa'anovi; Čingischán mu dal za ženu dívku ze svého rodu, jejíž jméno a pokolení nejsou známy. Synové Bars-buqy, Širab a Beklemiš, sloužili v družině Kublaj-qa'ana. Podle jiného vyprávění, které Rašid pokládá za správné, měl Buqa-Temür čtyři sestry: Gүjүk-chatun, manželku Hülegü-chána a matku Džumghurovu; Orqinu-chatun, matku Mubarakšáhovu; matku Mönke-Temüra, vládce Batuova ulusu; a Oldžaj, manželku Hülegü-chána.]*²⁷

24. Berezin: *berigen*, od mongolského *beri*, je manželka staršího bratra či snacha. Oghul Qojmiš byla ženou nejstaršího z bratrů, Möngkeho, proto k ní mladší Kublaj a Hülegü chovali synovskou úctu. Berezin vykládá její jméno z turečtiny jako „porodila syna“.

25. Čečejigen (Berezin: Čičakan, od mongolského „květ“). Tajná kronika (§ 239) uvádí sňatky oběma: Čečejigen dostal Inalči, kdežto jeho bratr Törölči dostal Džočiho dceru Qolui. Küregen je titul chánova zetě.

26. Berezin má zde zkomolený text („Moanukan Hulagu-kara“). Mö'etüken, oblíbený Čagatajův syn, padl roku 1221 u Bámijánu; jeho syn Qara-Hülegü stál v čele Čagatajova ulusu. Po jeho smrti vládla Orqina v letech 1252–1261 jako regentka za syna Mubarakšáha a pak se provdala za Alghua. Jméno Elčiqmiš čte Berezin Ilchagyš.

27. Möngke-Temür, vnuk Batuův, byl chánem Zlaté hordy (Batuova ulusu) v letech 1266–1280. Gүjүk-chatun a Oldžaj-chatun byly ojratské manželky Hülegü-chána. Berezin: dodatek „podle jiného vyprávění“ ve dvou rukopisech chybí a ve třetím je připsán na okraji.

Vyprávění o druhém, již zmíněném synu Qutuqa-bekiho, Inalčim, je takové: Batu mu dal jednu ze svých sester jménem Qului-egeči. Měl s ní syna jménem Budur a ten měl dva syny, Negüteje a Aqutemüra. Oba jsou v ulusu Qončiho a velí čtyřem tisícovkám džalajirského vojska.

Z beků-küregenů, kteří jsou spřízněni s hlavou ojratského kmene Qutuqa-bekim, byl jeden Tenggiz-küregen; tomu dal Gүjүk-chán svou dceru a uvedl ho na cestu zeťovství. Když Gүjүk-chán zemřel a na trůn nastoupil Möngke-qa'an, pojali Gүjүk-chánův rod a někteří bekové zločinný záměr. Beky popravili; obvinili i Tenggiz-küregena a dali mu několik ran holí, až mu maso odpadávalo z kyčlí. Potom Gүjүk-chánova dcera, jež byla jeho ženou, prosila o milost pro něho, a vydali jí ho. Hlavní žena Argun-chánova, Qujlun-chatun, je dcerou Tenggiz-küregena z této manželky.²⁸

Potomci Tenggiz-küregena: jeho syn Sulamiš a Sulamišův syn Čečäk-küregen. Hүlegү-chánovu dceru Tödögäč, kterou kdysi dali Tenggiz-küregenovi, má nyní za ženu jeho vnuk Čečäk-küregen a narodili se jim synové.

Taraqaj-küregen byl synem Džaqir-küregena a Džaqir-küregen synem Buqa-Temürovým; on i jeho syn Taraqaj-küregen byli beky ojratských tisícovek. Taraqaj měl nejprve za ženu Hүlegү-chánovu dceru Möngkegen; když zemřela, pojal místo ní Möngke-Temürovu dceru Ara-Qutluq. Utekl s vojskem z Dijárbakru a odešel do Sýrie, kde mu vojsko vzali a rozdělili.²⁹

Tulun-chatun, hlavní manželka Džumghura, nejstaršího syna Hүlegү-chána, byla také dcerou Buqa-Temürovou a sestrou Džaqir-küregena. Měla dceru jménem Orghudaq, kterou dali Šádímu, synu Sundžaq-aqy. Habaš a její sestra Gundžišk-chatun, manželka samovládce islámu – kéž trvá jeho bytí!³⁰ – jsou dcerami této Orghudaq. Tulun měla i další dceru, jménem Indžitaj, která byla manželkou Möngke-Temürovou; ten s ní měl dvě dcery, z

28. Spiknutí Gүjүkova rodu a jeho stoupenců proti Möngkemu roku 1251 skončilo popravou mnoha beků i Oghul Qajmiš. Jméno Argun-chánovy hlavní ženy čte Berezin Qujlun, novější edice Qutlugh-chatun. Argun vládl v Íránu 1284–1291.

29. Tady i níže jde o Möngke-Temüra, syna Hүlegүova (zemřel 1282), nikoli o stejnojmenného chána Zlaté hordy. Taraqaj uprchl roku 1296 (695 h.) s několika tisíci ojratských rodin k egyptským mamlúkům; ti je v Sýrii rozptýlili. Dijárbakr je kraj v horní Mezopotámii. Hүlegүovu dceru Möngkegen čte Berezin Monka-Bugen.

30. „Samovládcem islámu“ je Gházán-chán (vládl 1295–1304), Rašídův pán; formule „kéž trvá jeho bytí“ ukazuje, že v době psaní žil. Jméno Gundžišk („vrabec“) čte Berezin Kundžešk.

nichž jedna je zmíněná Ara-Qutluq. Po Möngke-Temürovi ji pojal jeho syn Anbarči a měl s ní dceru jménem Qutuqtaj; o tu se ucházel Arab, syn Samgharův.

Ojratských beků bylo a je v Íránu i Turánu mnoho, není však známo, kdo je z které větve; jen oni sami mezi sebou znají svůj původ a příbuzenství. Mezi nimi byl bek Argun-aqa,³¹ jemuž se však zprvu nevzdávala čest. Vypráví se, že za Ögedej-qa'ana ho jeho otec v hladovém roce, v čas nouze, prodal za hovězí kýtu beku z kmene Džalajirů jménem Ilüge-qada'an. Tento bek byl atabegem (vychovatel) Ögedej-qa'ana. Když posílal své děti, aby sloužily v gardové strážci Ögedej-qa'ana, dal tam spolu se svým synem i Argun-aqu. Protože byl Argun-aqa člověk obratný, dostalo se mu úcty a vyšší hodnosti, až dosáhl místodržitelství a úřadu baskaka v Íránské zemi.

[Následuje výčet Argun-aqových synů – mezi nimi Kerej-melik, Tartadž, Naurúz, Legzi, Hádždží, Bulduq a Ojrataj – a vnuků, například Kıraka. Měl i mnoho dcer, z nichž některé provdal za vládců a beky; jeho synové Naurúz³² a Legzi se jako zeťové oženili s dívkami z Čingischánova rodu. Z ojratského kmene jsou i Il-sükürči a jeho syn Toghan.]

Qutuqa-beki se v době, kdy se svedla poslední válka, v níž byl Tochtobeki zabit, nestavěl Čingischánovým vojskům na cestě na odpor a podrobil se. Pak je vedli proti Tochtobekimu, vyplnili ho a Tochtobeki v té bitvě padl.³³

Kmeny Bargutů, Kori a Tulasů, z nichž se odvětvil kmen Tumatů

Tyto kmeny jsou si navzájem blízké. Jejich sídlo a obydlí je za Selengou, na kraji míst a zemí, které zaujímají Mongolové; nazývají je Bargudžin-tö-

31. Argun-aqa byl od roku 1243 místodržitelem Chorásánu a dalších íránských zemí, nejprve z pověření velkých chánů, pak ve službách Hülegüa a Abaqy; zemřel roku 1275. Baskak (turecky) byl mongolský správce a výběrčí daní v podrobené zemi; slovo znají i ruské letopisy. Ilüge-qada'an (Berezin: Iluka-Kadan), Džalajir, byl vychovatelem (atabegem) Ögedejovým.

32. Naurúz, syn Argun-aqu, mocný emír v Chorásánu, přiměl roku 1295 Gházána k přijetí islámu a pomohl mu na trůn; roku 1297 byl z Gházánova rozkazu popraven.

33. Berezin zde čte v textu „Tochtobeki“ a v závorce s otazníkem navrhuje Qutuqa-beki; podle smyslu jde o ojratského vládce. Podle Tajné kroniky (§ 239) se Qutuqa podrobil v roce zajíce (1207); Rašíd klade Tochtobekioho smrt na Irtyši do roku 1208.

kum. V těch končinách sídlilo i mnoho jiných kmenů, jako Ojrati, Bulagačínové a Keremučínové; také jiný kmen, který nazývají Hojin-Urjanqa, byl těm končinám blízko. Každý z nich měl zvlášť svého vůdce a hlavu. Všechny je dobyl Čingischán a jejich osudy jsou vylíčeny v dějinách.³⁴

[Následuje výčet Bargutů, kteří žijí v Íránu: Džočighan, atabeg Argunův, jeho žena Bulughan a synové Tartaj a Buralghi-kökältaš. Buralghiho syn Satalmiš je za samovládce islámu váženým bekem; pojal Kürdüčin, dceru Möngke-Temürovu, dříve manželku kermánského sultána Sojurghatmiše.³⁵ Satalmišovi synové Tartaj, Qutlugh-Temür, Isan-Temür, Bulan a Ulqun velí tisícovkám; Qutlugh-Temürův syn Toghaj pojal nyní Satalmišovu manželku Kürdüčin a má syny Temüra a Muhammada.]

Kmen Bargutů si až do dnešní doby činí nárok na příbuzenství a přátelství s Čingischánovým domem a má potvrzena všechna práva, a to z této příčiny: kdysi od nich žádali vydání matky Džedej-nojana – jeho otce zabili proto, že byl Čingischánovým přítelem, a chtěli zabít i Džedej-nojana, který byl kojencem – ale příbuzní jeho matky ho tajně drželi uprostřed svého kmene, opatrovali ho až do dospělosti a pak ho odevzdali Čingischánovi.³⁶

Kmen Bargutů měl a má také přátelství s kmenem Eldžiginů; a třebaže nejsou z jejich kosti a větve, činí si nárok na příbuzenství a jednotu, a proto si navzájem berou a dávají dívky.

Arik-böke měl souložnici, z níž se narodil Najrau-buqa; byla z kmene Tulasů, větve kmene Bargutů. I hlavní manželka Bartan-bahadura, matka jeho dětí, jménem Sünigil-fudžin, pochází z kmene Bargutů.

34. Bargudžin-tökum („končina Bargudžin“) je údolí řeky Barguzinu na východ od Bajkalu; podle Tajné kroniky (§ 8) odtud pocházela Barqudžin-qo'a, matka Alan Qo'y. Berezin vykládá jméno Bargutů z mongolského *baragun* „západní“ a za jejich potomky pokládá snad Kara-Kirgizy (Buryty); jiní je spojují s Burjaty a s Bargy v dnešním Chulun-buiru. Berezin: jméno Kori je mongolsky „dvacet“, zřejmě šlo o volný svaz drobných rodů (v Tajné kronice Qori-Tumati); jméno Tulasů odvozuje od řeky Tuly. Hojin-Urjanqa jsou lesní Urjanchajové (*hoin* = les), o nichž se mluví níže.

35. Kürdüčin (Berezin: Kurdučin) byla dcerou Hülegüova syna Möngke-Temüra a šírázské princezny Abiš-chatun; později sama vládla ve Šírázu. Sojurghatmiš byl sultánem Kermánu z dynastie Qutlughchánů (vládl od roku 1282).

36. Místo je u Berezina nejasné; dva rukopisy zde zmiňují Džedej-nojanovy strýce, a podle Rašídova vyprávění u Manggutů chtěli dítě zabít právě oni. Rašíd vypráví Džedejovo dětství podrobněji u kmene Manggutů; když Čingischán porazil Tajčuty, dal mu Mangquty a Uru'uty do otroctví.

Kmen Tumatů

Sídlo tohoto kmene bylo poblíž Bargudžin-tökumu. Jsou to soukmenovci a příbuzní Bargutů a jejich oddělená větev. Sídlili v končinách země Kyrgyzů a byli to kmen a vojsko nesmírně bojovné. Jejich hlava Tajtula-suqar přišel k Čingischánovi do služby, podrobil se a poslechl. Když se Čingischán zabýval dobýváním Číny a zůstal tam po šest let, uslyšel po návratu, že se Tumatové podruhé vzbouřili. Poručil, aby vytáhl Naja'a-nojan, který byl z kmene Ba'arinů; ale řekli mu, že je nemocen, a tak poslal Boroqul-nojana. Ten příběh je vyložen ve větvi Hüšinů a ve vyprávění o Boroqul-nojanovi. Zkrátka, svedli velké bitvy a kmen Tumatů podrobili, ale Boroqul-nojan v boji padl. Protože to byl kmen zločinný a zlovolný, bylo jich množství pobito. Z vůdců těchto kmenů není znám k zmínce nikdo, kdo by se stal proslulým a slavným.³⁷

Kmeny Bulagačínů a Keremučínů

Sídlili v končinách Bargudžin-tökumu a na kraji země Kyrgyzů, blízko sebe navzájem. V této zemi není nikdo z nich znám a z těchto kmenů nejsou ani žádní známí a slavní muži.³⁸

Kmeny Urasutů, Telengutů a Kuštemiů

Tyto kmeny jsou všechny podobné Mongolům a je známo, že dobře znají mongolské léky a dobře provádějí mongolské léčení. Počítají se také mezi lesní kmeny, protože sídlí v končinách země Kyrgyzů a Kem-Kemdžiutů, v lesích.³⁹ Mongolů z lesních kmenů je mnoho, protože každý kmen, jehož jurty byly v lesnatém místě, nazývali lesním kmenem; tak například kmen

37. Tumatové jsou Qori-Tumati Tajné kroniky (§ 240): když se po Čingischánově návratu z Číny (tažení 1211–1216) vzbouřili, padl proti nim roku 1217 v lesích Boroqul, jeden z Čingischánových nejvěrnějších druhů (Hüšin). Vzbouřence tehdy vedla Botoqui-tarqun, vdova po Daiduqul-soqorovi, v němž lze poznat Rašidova Tajtula-suqara. Naja'a-nojan (Berezin: Nabaga) byl z Ba'arinů. Berezin: jméno Tumat je množné číslo od *tümen* „deset tisíc“; Tumati žijí v Mongolsku dodnes.

38. Berezin: Bulagačín znamená mongolsky „lovec sobolů“ (*bulaga* „sobol“) a Keremučín „lovec veverek“ (*kerem* „veverka“); nešlo tedy o rodová jména, nýbrž o označení podle řemesla.

39. Urasuti jsou Ursuti Tajné kroniky; Telenguti (u Sanang Secena Tejlengut) jsou předkové altajských Teleutů; Kuštemiové (Berezin: Kestemi) jsou Keštimi Tajné kroniky. Kem-Kemdžiut je krajina na horním Jeniseji (Kemu) a jeho přítoku Kemčiku v dnešní Tuvě, sousedící s Kyrgyzy.

Tajčiuťů nazvali lesním proto, že jeho sídlo bylo mezi zemí Mongolů, Kyrgyzů a Bargutů.

Země těchto kmenů byla za Kyrgyzy, asi měsíc cesty daleko. Někteří bratři a strýcové Čingischánovi náležejí, jak je uvedeno v dějinách, k lesním kmenům.

Vůbec je lesních kmenů mnoho, a to tak, že z jedné větve měl jeden bratr jurtu u lesa a druhý ve stepi, a kmeny, které z nich pošly, dostaly dvě jména. Mezi jedním lesním kmenem a druhým je však mnoho rozdílu, neboť od lesa k lesu bývá cesty měsíc, dva měsíce nebo deset dní.

K těmto zmíněným kmenům poslal Čingischán v době, kdy se Kyrgyzové po svém podrobení vzbouřili, svého syna Džoči-chána. Ten přešel po ledu zamrzlou řeku Selengu i jiné zamrzlé řeky, zmocnil se země Kyrgyzů a na zpáteční cestě podrobil i tyto kmeny.⁴⁰

Kmen lesních Urjanchajů

Tento kmen nemá žádnou spojitost s ostatními Urjanchaji: dostal to jméno proto, že jejich jurty byly v lesích.⁴¹ Nikdy neměli stanu ani jurty; jejich oděv byl z kůží zvířat. Neměli ani skot, ani ovce; místo skotu a ovcí chovali horské býky, horské ovce a antilopy *džür*, které se podobají horskému beranu; ochočovali je, dojili jejich mléko a jedli ho. Pást ovce pokládali za velikou hanbu, a to do té míry, že když otec nebo matka hubovali dceru, říkali: „Dám tě muži, u kterého budeš muset chodit za ovcemi!“ Dcera se tím nesmírně trápila, až se ze žalu a smutku věšela. Při stěhování nakládali své věci na horské býky, ale z lesa nikdy nevycházeli. Na místě, kde se zastavili, si z kůry břízy a jiných stromů udělali několik přístřešků a chatrčí a s tím se spokojovali. Když nařízli strom břízu, vytékalo z něj cosi podob-

40. Džoči podrobil lesní národy a Kyrgyzy poprvé roku 1207 (Tajná kronika § 239). Kyrgyzové se vzbouřili v souvislosti s tumatským povstáním roku 1217 a Džoči je znovu podrobil v zimním tažení roku 1218 (rok tygra).

41. Lesní Urjanchajové nemají nic společného se stepními Urjanchaji, z nichž pocházeli Dželme a Sübedej. Jménem Urjanchajové Mongolové později označovali Tuvince a sajanské lovce. Berezin: *džür* je mongolský název sajgy či antilopy; slovo pro chatrč (*alačuq*) dalo podle něho ruské *lačuga*.

ného sladkému mléku; to pijí vždycky místo vody.⁴² Měli za to, že lepšího života být nemůže a že není lidí blaženějších než oni.

Dvojverší:

*Pták, jenž nezná vody nejčistší,
vždy v kalné vodě zobák smáčí.*

Mysleli si, že lidé, kteří žijí ve městech, v krajích a ve stepích, trpí tíživým utrpením. Protože je v jejich zemi mnoho hor a lesů a sněhu napadá hojně, v zimě hodně loví po zmrzlém sněhu, a to takto. Zhotoví prkno, které nazývají *čana*, to jest lyže, a postaví se na ně; z řemene si udělají oťěže, vezmou do rukou hůl a tou holí se po povrchu sněhu odrážejí od země, jako když se žene loď po vodě. Tak se ženou stepí i rovinou, z kopce i do kopce, jako by jeli na horských býcích nebo jiných zvířatech. A po boku lyží, na nichž sedí, táhnou přivázané jiné lyže, na které skládají zabitou zvěř. I kdyby na ně naložili dva tři tisíce liber, jde to v několika málo dnech, než tam dojedou, po zmrzlém sněhu lehce. Pokud se však člověk v té věci neznalý a nezkušený pokusí rozběhnout, rozjedou se mu nohy a roztrhnou se, zvláště na svazích a při rychlé jízdě; kdo je vycvičen, jede s velikou lehkostí. Člověk to nepokládá za pravdu, dokud to neuvidí.⁴³

Pověst o tom dolehla k požehnanému sluchu samovládcе islámu – kéž trvá jeho sultánská vláda! Poručil, aby přivedli skupinu lidí z oné strany. Předvedli zkoušku a on se přesvědčil, že je to tak, jak bylo vylíčeno, a nezbyla žádná pochybnost. Nyní poručil, aby zkoušku zopakovali. Tyto lyže znají ve větší části země Turkestánu a Mongolska a mají o nich ponětí; zvláště v zemi Bargudžin-tökum užívají toho způsobu Kori, Kyrgyzové, Urasuti, Telenguti a Tumatové.

Zmíněné společenství se tohoto užívání a obyčeje drží pevně a stále a trvale přebývá v lese. Avšak v šťastném věku Čingischánově a jeho velikého rodu se ty končiny staly jurty jiných mongolských kmenů a lesní Urjan-

42. Berezin: Rašíd tu pro břízu užívá arabského slova *tüz*. Březová míza byla u sibiřských národů běžným jarním nápojem.

43. Berezin překládá *čana* jako lyže; popis připomíná spíš lyže poháněné holí spolu se saněmi na úlovek. Je to jedno z nejstarších svědectví o lyžování v Asii. Berezinovy „libry“ jsou v originále nejspíš perská váhová jednotka *man*; číslo je nadsázka.

chajové se smísili s ostatními Mongoly. Nyní je v okolí těch lesů jurta kmene Suldusů.

V této zemi není z tohoto kmene nikdo proslulý; avšak za Čingischánova věku byl z tohoto kmene bek z řad beků tisícovek levého křídla jménem Udači. Potom mu určili, aby se svou tisícovkou střežil velký zapovězený háj Čingischánův, který je v místě Burchan Chaldun, a nikdy nekonají službu v gardové stráž. Toluj-chán se svým rodem – kromě Kublaj-qa'ana – a Möngke-qa'an se svým rodem, všichni jsou pohřbeni v tom zapovězeném háji; ostatní rody Čingischánovy mají své zapovězené háje na jiných místech.⁴⁴

Kmen Kurkanů

Kdysi, v době, kdy Čingischán válčil s kmenem Tajčiutů a sbíral vojsko, přidal se tento kmen k Čingischánovi; popis toho je v dějinách. Není však známo, zda byl z tohoto kmene – tehdy ani nyní – nějaký starší bek.⁴⁵

Kmen Sakajitů

V době, kdy měl Čingischán rozepře a spory s kmenem Tajčiutů, stál tento kmen na Čingischánově straně a přidal se k jeho vojsku; popis toho je rovněž uveden v dějinách. Avšak ani tehdy, ani nyní není znám nikdo z tohoto kmene, kdo by se stal slavným a váženým.

44. „Zapovězený háj“ (mongolsky *qoruq*) je chráněné pohřebiště Čingischána a jeho rodu v pohorí Burchan Chaldun (Chentej); jeho přesná poloha není dodnes známa. Rukopisy se liší v tom, kdo z Tolujova rodu tam pohřben nebyl. Suldusové, v jejichž sousedství Urjanchajové žili, byli rodem Sorqan-širy, Temüďžinova zachránce z tajčiutského zajetí.

45. Válku s Tajčiuty líčí Rašíd v Čingischánově životopise; oba kmene se tam uvádějí mezi Čingischánovými spojenci. Berezin: jméno Kurkanů (Chorchan, snad též Kurgan) souvisí s mandžuským slovem pro velkou loveckou síť; Sakajité (Sagait) jsou podle něho předkové dnešních sibiřských Sagajců, jedné ze skupin Chakasů.

Kapitola třetí: Kerejti, Najmani, Onguti, Tanguti a další

Kapitola třetí. Popis kmenů z řad Turků, z nichž každý měl rovněž svého vlastního panovníka a vůdce, avšak neměly zvláštní příbuzenský vztah ani sepětí společnou dobou s turkickými kmeny, o nichž byla řeč v předchozí kapitole, ani s kmeny mongolskými, třebaže jsou jim podobou i jazykem blízké.

Každý z těchto kmenů měl svého panovníka a hlavu, určenou jurtu a sídlo, a každý se rozdělil na několik kmenů a větví. Nyní jsou ve větší vážnosti než tyto kmeny ostatní Turci, o nichž byla řeč, i Turci-Mongolové, a to proto, že rod Čingischánův, který panuje Mongolům, je mocí Nejvyššího Stvořitele svrhl a podrobil. Ve starých dnech však byly tyto kmeny vážnější a přednější než ostatní turkické rody a měly slavné panovníky. Vyprávění o každém z nich zvlášť bude sepsáno tímto způsobem.

Kmen Kerejtů

Pokolení a větve Kerejtů a některé příběhy, které se k nim vztahují, kromě těch, jež budou uvedeny v dějinách Čingischánových a v jiných dějinách.

Kerejti¹ měli vážené panovníky ze svých vlastních kmenů a v oné době byli v těch končinách silnější a mocnější než ostatní kmeny. Dospělo k nim vyznání Ježíšovo – mír s ním! – a přijali jeho víru.² Jsou jakýmsi druhem Mongolů; jejich sídla jsou na Ononu a Kerulenu v zemi Mongolů a tyto končiny leží blízko hranic čínské země. Měli mnoho sporů s četnými kmeny, zvláště s Najmany. V době Jesüej-bahadura a Čingischána byl jejich

1. Kerejti – mocný kmenový svaz ve středním Mongolsku, v povodí Tuly, Orchonu a horního Onginu; Rašidovo umístění na Onon a Kerulen je nepřesné (tam ležely spíše pastviny mongolských rodů). Po porážce Ong-chána roku 1203 je Čingischán rozdělil do svých tisícovek. Rašíd odvozuje jméno od turkického *qara* „černý“; Berezin: spíše od mandžuského *keren* „společný“, tj. jméno svazu kmenů různého původu.

2. Kerejti vyznávali nestoriánské křesťanství; podle syrského kronikáře Bar Hebraea se jejich chán obrátil kolem roku 1007. Z kerejtského panovnického rodu pocházely křesťanské chánovny v rodě Čingischánově (Sorqaqtani-beki, Doquz-chatun). Evropské zprávy o „knězi Janovi“ byly později vztahovány i na Ong-chána.

králem Ong-chán.³ Pojilo je vzájemné přátelství a Jesügej i Čingischán Ong-chánovi mnohokrát poskytli pomoc, jak je vyloženo v dějinách. Nakonec však skončili v nepřátelství a pustili se do válek, a proto se Kerejti stali zajatci a otroky Čingischánovými; o těchto událostech bude pojednáno v dějinách.

Kerejti jsou četné kmeny a pokolení, a všichni byli poslušnými služebníky Ong-chánovými. Dělí se takto:

Kerejti. Vypravují, že za starých dnů byl jeden panovník, který měl osm synů, všechny černavě snědé; proto je nazývali Kerejty. Časem pak každá z ratolestí a každý z potomků oněch synů dostali zvláštní jméno a přízvisko; jedné větvi, v níž byl panovník, se až do dnešního dne říká vlastní Kerejti. Ostatní synové se stali služebníky toho bratra, který byl panovníkem. On byl mezi nimi panovníkem, z nich však panovník nebyl.

Džirginové.⁴ Byl to vážený a udatný kmen z Ong-chánových kmenů. Pocházeli z nich Džirqudaj, správce Šírázu, jeho bratři Baqča-Toqaj a Qutluq-Buqa-bitikči a jeho synové Besüdür a Dörbej. Z nich byl i Ačiq-Širün, přední bek Ong-chánův, o něhož Čingischán žádal, aby mu byl poslán jako vyslanec.⁵

[Následují další kerejtské větve: **Tonggajiti**⁶ (z nich Alinaq-bahadur, Elči-Tutqa'ul a jeho syn Saqy, v nynější době Ebügen-bitikči); **Saqajiti**, o nichž Rašíd nic nesděluje; **Tobauti** (z nich Jesil-nojan a jeho syn Tuqluq-kušči, „sokolník“, dále Tajdžu-bahadur, který proslul spolu s Alinaq-bahadurem, Tajdžuův syn Gházán a Saqajit-bahadur, jenž „při každé nelibosti zradil“); a **Albati**, k nimž patřil Elengir-ba'urči (stolník), jeden z pážat Čingischánovy hlavní choti Börte-fudžin, který velel setnině z jedné tisícovky.]

3. Ong-chán, vlastním jménem Toghril, Rašídův a Berezinův Van-chán; jedna z hlavních postav Tajné kroniky – anda Jesügej-bahadurův a Temüdžinův „otec“, s nímž se Čingischán nakonec rozešel; poražen na podzim 1203.

4. Berezin čte Charchyn; správně Džirgin, v Tajné kronice Džirgin – jedna z předních kerejtských větví. Jméno správce Šírázu (šihny v ilchánské službě) Berezin čte jako jediné Nodžud-Sarudžir-Chudaj; novější edice v něm vidí dvě osoby, Buchudsara a Džirqudaje.

5. Berezin čte Adžik-Širojun. V Tajné kronice Ačig-Širün, Ong-chánův velmož a rádce.

6. V Tajné kronice Donggajiti. Berezin jméno odvozuje od mongolského *tonggo* „les“ a pokládá je za „lesní Kerejty“. Údaje o Tonggajitech a Tobautech se v rukopisech patrně zčásti prohazují. Z Tobautů pocházel Jesil-nojan (Berezin Bisil), o němž je řeč níže u Ongutů.

Příběh o Mergüzovi a jeho choťi

Ong-chánův děd se jmenoval Mergüz a nazývali ho také Mergüz-bujuruq-chán.⁷ V oné době byly tatarské kmeny velmi početné a silné, ale neustále projevovaly poslušnost panovníkům Číny a Džürčenů.⁸ Hlavou tatarských panovníků byl v té době jistý muž, jemuž říkali Na'ur-bujuruq-chán; jurty měli v končinách místa zvaného Bujr-nor. Jednou se jim naskytla příležitost, zajali kerejtského panovníka Mergüz-bujuruq-chána a poslali ho džürčenskému panovníkovi. Džürčenský panovník ho dal přibít na dřevěného osla a usmrtil ho.⁹

Když uplynul nějaký čas, Mergüzova choť, kterou nazývali Qutuqtaj-hariqči – *hariqči* znamená „zářící a vzrušující“; tak ji jmenovali proto, že její tvář zářila krásou a uváděla v rozruch – vzkázala tatarskému kmeni, neboť jejich jurty ležely blízko: „Chci pohostit tatarského panovníka Na'ur-bujuruqa stem beranů, deseti klisnami a stem ündürů kumysu.“ (Ündür je nesmírně veliký měch, který šijí z kůže a nakládají na vůz; do každého se vejde pět set liber kumysu.) Chtěla pomstít svého muže, a proto v těch ündürech ukryla sto chrabrých mužů ozbrojených od hlavy k patě a dala je naložit na vozy. Když dorazili, předali koně a berany stolníkům, aby se postarali o jejich uvaření, a řekli: „Kumys přivezeme na vozech, až bude hostina.“ Když zasedli k hostině, přivezli naproti jejich domu sto vozů s ündüry a složili je; chrabří mužové vylezli ven a spolu s ostatními služebníky chatuninými zajali tatarského panovníka a zabili ho, a také většinu tatarských kmenů, které tam byly. A tato příhoda je proslulá: tak tedy Mergüzova choť vymohla krev za svého manžela.

7. Jména Mergüz a Qurdzaqs se dnes obvykle vykládají jako syrské podoby křesťanských jmen Markos a Kyriakos, což potvrzuje kerejtské křesťanství; Berezín je odvozoval z mongolštiny a mandžuštiny. *Bujuruq* je turkické „přikazující“. Bujr-nor – jezero ve východním Mongolsku, v oblasti tatarských pastvin.

8. Džürčeni – tunguzský národ, jehož dynastie Ťin (1115–1234) vládla severní Číně; Rašid jejich císaře nazývá Altan-chán („zlatý chán“, podle čínského *t'in* = zlato). Tataři byli v té době ťinskými spojenci proti mongolským kmenům.

9. Popravu přibitím na dřevěného osla (kobylu) užívali Ťinové pro vzbouřence z řad kočovníků; podle Rašída takto zahynul i Hambaqaj, kterého Ťinům vydali Tataři (Tajná kronika způsob jeho smrti neuvádí).

Ong-chán a jeho bratři

Mergüz měl dva syny: jeden se jmenoval Qurdžaquš-bujuruq, druhý Gürchán.¹⁰ Gürchánové, kteří panovali v Zajordání a Turkestánu, byli z kmene Kara-Kitajů, kdežto tento Gürchán byl synem kerejského panovníka Mergüze; ať tu nevznikne nejasnost. Z dětí Qurdžaquš-bujuruqových se jeden jmenoval Toghril; čínští panovníci mu dali jméno Ong-chán, a Ong-chán znamená „panovník země“.¹¹ Ostatní se jmenovali Erke-qara, Taj-Temür-tajši, Buqa-Temür a Ilqa-Senggüm. Ilqa je jméno a *senggüm* znamená „syn pána“. Když ho zajali Tanguti a shledali v něm člověka náležitě hbitého, nazvali ho Džacha-gambu, to jest „kníže země“ a „ctihodný kníže“: *dža* je země a *gambu* ctihodný.

Zkrátka, když jejich otec zemřel, byl Ong-chán, jemuž bylo jméno Toghril, poslán na hranice země a byla mu tam svěřena správa; ostatní synové, Taj-Temür-tajši a Buqa-Temür, vládli místo otce. Erke-qara utekl a uchýlil se ke kmeni Najmanů; Najmani mu poskytli pomoc, znovu dobyli zemi a odevzdali mu ji, Ong-chána však přinutili k útěku a zaujali jeho místo. Jindy zase poskytl Ong-chánovi pomoc otec Čingischánův: obrátil Erke-qaru na útěk a jeho místo odevzdal Ong-chánovi. Znovu přitáhl Ong-chánův strýc Gürchán, obrátil Ong-chána na útěk a opět zaujal jeho místo. Čingischán Ong-chánovi pomohl, obrátil Gürchána na útěk a jeho místo odevzdal Ong-chánovi. Nakonec se vláda upevnila v jeho rukou. Džacha-gambu stál vždy zajedno se svým bratrem Ong-chánem.

Jednou jeden z beků Bujuruq-chána, najmanského panovníka a bratra Küčlög-chánova, jménem Kökse'ü-Sabraq, vytáhl s vojskem a vyplenil tábořiště Ong-chánových bratrů Ilqa-Senggüma a Džacha-gambua i některé

10. Berezin čte Chudžatur-bujuruq; správně Qurdžaquš (v Tajné kronice Qurčaquš-bujuruq). Gürchán, Ong-chánův strýc (Tajná kronika Gür-chan), nemá nic společného s kara-kitajskými gürchány; titul znamená „všeobecný chán“.

11. Čínské *wang* znamená „kníže“ (Berezin výklad potvrzuje). Podle Tajné kroniky dostal Toghril tento titul od čínského vojevůdce roku 1196 za pomoc proti Tatarům. Erke-qara zná i Tajná kronika; Taj-Temür-tajšiho a Buqa-Temüra podle ní zabil sám Toghril. V Tajné kronice je Ilqa-Senggüm jménem Ong-chánova syna, kdežto bratr, o němž je zde řeč, se tam jmenuje Džacha-gambu; *gambu* je tibetsko-tangutský titul (podle Vasiljeva, jehož Berezin cituje, z tibetského *mkhan-po* „učený, mistr“).

Ong-chánovy zapovězené háje.¹² Nato dal Ong-chán vojsko svému synovi Senggümovi a poslal ho pronásledovat nepřítele, Čingischána pak požádal o pomoc. Čingischán poslal Bo'orču-nojana, Boroqul-nojana, Mukali-govana a Čila'un-bahadura; tento příběh bude vyložen v dějinách.

Džacha-gambuovy dcery a Ong-chánovo potomstvo

Džacha-gambu měl čtyři dcery. Jednu si vzal Čingischán pro sebe, jmenovala se Ibaqa-beki;¹³ druhou pro svého nejstaršího syna Džočiho, jmenovala se Begtutmiš-fudžin; a ještě jednu pro nejmladšího syna Toluje, jmenovala se Sorqaqtani-beki. Ta byla matkou čtyř synů: Möngke-qa'ana, Kublaj-qa'ana, Hülegü-chána a Arik-böke.¹⁴ A ještě jednu dceru dal Džacha-gambu za syna ongutského panovníka. Vypravují, že když Čingischán dobyl Ongutů a ti se podrobili, chtěl si vzít i tuto dívku a oženit se s ní, ale ať ji hledal sebevíc, nenalezl ji.

Ong-chán měl dva syny: jeden se jmenoval Senggüm, to jest „syn pána“, druhý Abaqu. Abaqu měl dceru jménem Doquz-chatun; tu vzal Čingischán pro Toluje a po něm si ji vzal Hülegü-chán; byla hlavní chotí Hülegü-chánovou.¹⁵ Bratry Doquz-chatun byli Saridža a [...]; ze sester téže rodiny byla i Tuqtani-chatun, která zaujala místo a ordu Doquz-chatun. Saridžova dcera Örüg-chatun se stala chotí Argun-chánovou a matkou prince Džahán-Charbandy;¹⁶ nyní žijící Irindžin je bratrem Örüg-chatun. Skupina jejich

12. Berezin čte Kuksu-Sairak; v Tajné kronice Kökse'ü-Sabraq. „Zapovězené háje“ jsou Berezinovým výkladem; jiné rukopisy a novější edice čtou *a'uruq* – týlový tábor se ženami, dětmi a stády. Nájezd se udál kolem roku 1199; Čingischán tehdy podle Tajné kroniky poslal Ong-chánovi na pomoc své „čtyři hrdiny“ – Bo'orču, Mukaliho, Boroqula a Čila'un-bahadura – a ti Ong-chánovi kořist získali zpět.

13. Ibaqa-beki (v Tajné kronice Ibaqa-beki) daroval Čingischán později za zásluhy Džürčedejovi z Uru'utů. Begtutmiš-fudžin se stala chotí Džočiho.

14. Sorqaqtani-beki (Berezin Surchuktaj; Sanang Sečen Surchataj) byla nestoriánská křesťanka a jedna z nejvlivnějších žen říše: po Tolujevě smrti (1232) spravovala jeho úděl a roku 1251 prosadila zvolení svého syna Möngkeho velkým chánem; zemřela 1252. Ze čtyř synů se dva stali velkými chány (Möngke, Kublaj), Hülegü zakladatelem íránského státu ilchánů a Arik-böke Kublajovým soupeřem o trůn.

15. Druhého syna Berezin čte Ujgur, jiné rukopisy Abaqu; Tajná kronika ho nezná. Doquz-chatun (Berezin Dugur) byla horlivá nestoriánka a ochránkyně křesťanů v ilchánském Íránu; zemřela roku 1265 krátce po Hülegüovi.

16. Džahán-Charbanda – pozdější ilchán Öldžejtü (vládl 1304–1316). Rašid psal tuto část za vlády jeho bratra Gházána, proto ho nazývá princem.

příbuzných byla ve službách Kublaj-qa'ana a jejich děti jsou tam i nyní: Toq-Temür, Ara-Qutqa a Qubilaj. Tato skupina pochází z rodu jednoho Ong-chánova bratra jménem Jedi-Qurtqa.

O Ong-chánovu dceru, zrozenou z matky Senggümovy, se ucházeli pro Čingischánova syna Džočiho, ale nabídka nebyla přijata, a proto mu na srdci zůstala nevole; jmenovala se Ča'ur-beki. Čingischánova dcera, o níž se ucházeli pro Senggüмова syna, se jmenovala Qodžin-beki; později ji dali Qutu-küregenovi z kmene Kurulasů, bratrovi Čingischánovy matky.¹⁷

Když Gürchán obrátil Ong-chána na útěk, vytáhl mu Jesügej-bahadur, otec Čingischánův, na pomoc a obrátil Gürchána na útěk, takže ten odešel s nějakými třiceti muži do země Tangutů a podruhé se už neukázal. Z té příčiny uzavřeli Ong-chán a Jesügej-bahadur pobratimství.¹⁸ Jindy mu Jesügej, jak bylo zmíněno, pomohl v případě s Erke-qarou: vzal Erke-qarovi říši a odevzdal ji Ong-chánovi.

Ong-chánova smrt a osud Senggümův

Když Ong-chán naposledy bojoval s Čingischánem, byl poražen a prchal, zajali ho na cestě v místě zvaném Nekün-usun vojevůdci Tajang-chánovi Qori-Sübeči a Tüdig-Sa'al.¹⁹ Protože s ním byli v kruté nepřízni, zabili ho a jeho hlavu donesli Tajang-chánovi. Ten to neschválil, vytýkal jim to a řekl: „Proč jste ut'ali hlavu tak vznešenému panovníkovi? Měli jste ho přivést živého.“ Poručil, aby jeho hlavu vsadili do stříbra, a nějaký čas ji z úcty a ke cti choval položenou na svém trůnu. Jednou té hlavě řekl: „Pověz něco!“ Vypravují, že hlava v té poloze několikrát vyplázla jazyk z úst. Vel-

17. Berezin čte Džor-bige a Chudžin-bige. Podle Tajné kroniky žádal Temüdžin o Senggümovu sestru Ča'ur-beki pro Džočiho a nabízel svou dceru Qodžin-beki Senggümovu synovi; Senggüm s pohrdáním odmítl, a to byl počátek roztržky mezi oběma rody. Hö'elün pocházela podle Tajné kroniky z Olqunutů; jinde Rašíd sňatek Qodžin-beki líčí odlišně.

18. Pobratimství (*anda*) Jesügeje s Toghrilem i Jesügejovu pomoc proti Gürchánovi zná i Tajná kronika; Temüdžin se na to později Ong-chánovi odvolával.

19. Berezin čte Chulusu-Badžu a Tung-Šal. Podle Tajné kroniky Ong-chána, který prchal po porážce roku 1203, zabil u Didig-sačalu na řídce Nekün-usun najmanský strážce Qori-Sübeči, aniž ho poznal; Rašídův „Tüdig-Sa'al“ tedy zřejmě vznikl z místního jména.

moži Tajang-chánovi řekli: „To věští nezdar. Bude div, jestli nás nepotká neštěstí.“ A tak se také stalo.²⁰

Z místa, kde Ong-chána zabili, uprchl jeho syn Senggüm s několika lidmi. Na hranici mongolské země je město jménem Inšan; prošel jím a odešel do země Tibetu, kde chtěl zůstat. Tibetané ho však vyhnali, jeho služebníci se rozprchli a on odtamtud odešel. Na hranici Číny a Kašgaru je země jménem Kušan;²¹ tam vládl sultán jménem Kyldž-Qara. Ten Senggüma v oné zemi našel v místě zvaném Čahar-Kaha a zabil ho; jeho ženu a dítě zabil a po nějakém čase je poslal do služby Čingischánovi a podrobil se mu.

Kerejtští bekové

Z tohoto kmene bylo v době Čingischána a Ong-chána mnoho beků. Jeden bek se jmenoval Ubčiriq-Kürin. *Ubčir* znamená červený plod, k němuž v Mongolsku přirovnávají červenou tvář; tvář tohoto beka byla jako ten červený plod. Je to týž bek, který zakročil, když se Džamucha-sečen posmíval Čingischánovi a tropil si z něho žerty. Byl ještě jiný bek, jménem Qori-Silemün-tajši.

Ong-chán měl předního beka jménem Ügü-Temür. V době, kdy měl Čingischán s Ong-chánem přátelství jako otec se synem a Čingischán sedal před Ong-chánem jako jeho přijatý syn, sedal tento bek nad ním; znal každou věc a každé slovo, které bylo mezi Čingischánem a Ong-chánem, a s Čingischánem se přátelil. Když Čingischán přemohl a svrhl Ong-chána, jeho syna Senggüma i jejich beky a ti, kdo nebyli zabiti, se podrobili, přišel tento Ügü-Temür-nojan, spoléhaje na staré přátelství a na dřívější shodu, do služby k Čingischánovi; ten mu prokázal čest a vážnost. Všichni, staří i mladí, dbali jeho slov. Měl mnoho žen, ale jednu nesmírně miloval.

Náhodou se stalo, že se rozšířila pověst, jako by Senggüm opět nabyl síly v zemi Kyrgyzů a v jejím okolí. Ügü-Temür ze zaujetí pro Senggüma zradil, opustil dům i domácí a odešel. Dlouhý čas bloudil, nevěda kudy, ale Seng-

20. Tajná kronika vypráví příběh jinak: hlavu kázala uctít Tajangova matka Gürbesü a hlava se při obětní hostině zasmála, načež ji Tajang rozšlapal – což velmoži vyložili jako zlé znamení.

21. Kušan je patrně Kuča v Tarimské pánvi. Tajná kronika líčí Senggümův útek a smrt stručněji a s odchylkami; Rašidova místní jména nejsou jistě ztotožněna.

güma nenašel. Protože odešel jako uprchlík, dal Čingischán jeho milovanou ženu Tolun-čerbimu, který byl předním bekem z kmene Qongqotanů.²² I ten měl mnoho žen, ale když si vzal ji, opustil ostatní a nacházel štěstí jen s ní. Po nějakém čase přišel Ügü-Temür, když Senggüma nenašel a neměl jiné možnosti, do služby k Čingischánovi. Protože jeho stará práva byla pevná a byl nesmírně stár, Čingischán mu milostivě jeho vinu odpustil a ráčil říci: „Jakou vinu by nebylo lze takovému starci odpustit?“

Tehdy Ügü-Temür-nojan poklekl a přednesl prosbu:

„Když jsi mi daroval můj život, bude to převeliká milost, ráčíš-li mi vrátit ještě mou ženu, která je mou milovanou.“

Čingischán řekl Tolun-čerbimu: „Co povíš? Vráťíš ji, nebo ne?“ Tolun-čerbi, když mu Čingischán takto dal na srozuměnou, řekl: „Třebaže ji také miluji, jak bych mohl překročit rozkaz?“ A odevzdal ji Ügü-Temürovi. Čingischán se té paní otázel: „Tito bekové mají po několika chotích. Jak to, že každý, kdo si tě vezme, tě miluje víc než všechny ostatní?“ Odpověděla:

„Tělo všech žen je si navzájem podobné. Protože muž je vladař a pán a žena je podřízená, musí vyhledávat všechno, co muži působí potěšení, a to činit; nesmí jít proti jeho libosti, má být zajedno se sklonem jeho srdce a vést jeho dům podle řádu, jaký si jeho srdce přeje. Bude-li taková, není pochyb, že ji bude milovat víc.“

Byl ještě bek Qujidu. V době, kdy Ong-chán pojal úmysl zajmout Čingischána a Ong-chánovi koňari Badaj a Kišlig Čingischána varovali,²³ oddělil se tento Qujidu od Ong-chána s tím, co měl – s jedinou ženou, tříletým synem, jedním velbloudem a jedním hongqurem (to je plavý kůň) –, odskočoval a přišel do služby k Čingischánovi. Protože projevil tak dobrou upřímnost, Čingischán mu poručil, aby shromáždil svůj kmen, kerejtské Tonggajity, a sestavil z něho jednu tisícovku. Učinil tak. Jeho syn Qurtqa velel tisícovce a jeho bratr Abušqa byl ve službách qa'ana nejváženějším písařem.

22. Tolun-čerbi, syn Mönglik-ečigeho z Qongqotanů; čerbi byl úřad správce dvora. V Tajné kronice patří k předním Čingischánovým mužům.

23. Badaj a Kišlig (Tajná kronika Badaj a Kišlik) byli pastevci, kteří vyslechli, že Ong-chán a Senggüm chystají přepadení, a Temüdžina varovali; Čingischán je za to učinil *darqany*, osvobozenými od dávek. Berezin: *kišlig* je turecky „zimoviště“.

[Qujidu měl dvacet čtyři synů. Nejstarší, Tügür-bitikči, velel setnině; přišel do Íránu do služeb Hülegü-chána v hodnosti písaře, přivezl mu z Bagdádu poklad a jmění a odvedl mnoho zlatých prutů (bališ). Jeho syn Alinaq sloužil zprvu v tisícovce Qučura z kmene Tudaqlinů, jedné z merkitských větví. Když Hülegü odváděl z tisícovek vojska odvod, který měl přivést do této říše (Íránu), zatímco Qujiduova kmenová tisícovka i všichni jeho synové zůstali doma v Mongolsku, vyčlenil tohoto Qučura z Qujiduovy tisícovky a svěřil mu jako hbitému muži jednu z nových tisícovek; Tügür, otec Alinaqův, byl v ní velitelem setniny. Když Qučur zemřel, Alinaq byl ještě dítě, přesto mu Hülegü-chán tu tisícovku svěřil. Alinaqovými syny byli Qurumší-küregen, Qutula, Buqaj, Arpa a Čaudar.]

Bekové, kteří se spikli proti Ong-chánovi

Oddíl beků, kteří se spikli a říkali: „Až Čingischán odtáhne k Baldžuně, přepadneme Ong-chána v noci, obrátíme ho na útěk a sami se staneme vladaři a panovníky“, tvořili jednotlivě tito: Daritaj-otčigin, Altan, Qučar-beki, Džamucha-sečen, rod Ba'arinů, Sü'ekej, Buqaj-Talu, Qutuqut.²⁴ Když se to Ong-chán dozvěděl, rozprášíl je. Z nich se Daritaj-otčigin, Ba'arino-vé, Saqajiti z kmene Kerejtů a Qudžin z Kilingqutů, strýcovské větve Qonggotanů, přidali k Čingischánovi; Altan, Qučar a Qutuqut odešli k Tajang-chánovi. Byli to právě oni, kdo vyvolal tento pohyb, a přitom na Čingischána uvrhli podezření, že je zajedno s Tajang-chánem. Když Čingischán přemohl Tajang-chána, všechny je pochytal a zabil.

Z beků Senggümových byli Belge-beki a Todan; oba jsou ti, o nichž Čingischán řekl, aby je oba poslali k němu s poselstvím: byli to Senggümovi druhové. Ala-Buqa a Dajir byli rovněž dva vážení bekové z beků Ong-chánových.

24. Baldžuna – jezero či říčka na východě Mongolska, kam se Čingischán uchýlil po porážce od Ong-chána roku 1203; ti, kdo s ním tam pili kalnou vodu, požívali později zvláštní cti. Daritaj-otčigin byl Jesügejův mladší bratr, Altan syn Qutuly a Qučar syn Nekün-tajšiho; roku 1203 přešli od Čingischána k Ong-chánovi. Berezin „rod Ba'arinů“ čte jako osobní jméno Chum-Narin; jiné rukopisy dovolují čtení *qaum-i Bárin*. Belge-beki a Todan jsou Bilge-beki a Tödö'en Tajné kroniky, jež Čingischán ve svém poselství po bitvě žádal za posly Ong-chánovy.

Kmen Najmanů

Kmen Najmanů, který se skládá z několika kmenů.

Byl to kmen stepní: někteří sídlili v nepřístupných horách, jiní ve stepích. Místa, v nichž přebývali, byla tato: Velký Altaj; Karakorum, kde Ögedej-qa'an postavil ve stepi vysoký palác;²⁵ hory Alui-Saras a Kök-Irtyš – v týchž končinách sídlili i Kanglové –; Irtyš-müren, to jest řeka Irtyš; hory, které leží mezi tou řekou a zemí Kyrgyzů a přimykají se k hranicím té země; až k místům mongolských zemí, jež jsou zemí Ong-chánovou – ten tam sídlil, a proto měli Najmani s Ong-chánem neustálé spory a nepřátelství –; až po zemi Kyrgyzů a po okraj stepí, které hraničí se zemí Ujgurů.

Tyto najmanské kmeny měly své vlastní vážené a mocné panovníky; měly početné a dobré vojsko a jejich obyčeje a zvyky byly podobné mongolským. Jejich panovníkům se za starých dnů říkalo Kūčlüg-chán nebo Bujuruq-chán. Kūčlüg znamená „silný a veliký panovník“.²⁶ Vypravují, že jiný důvod, proč dostali jméno Kūčlüg, byl ten, že jeden panovník z toho kmene vládl nad džiny i nad lidmi a byl tak všemocný, že dojel od džinů mléko, připravoval z něho kyselé mléko, podmásli a kumys a požíval je. Potom bekové řekli: „To je hřích!“ a opustili ho. To se podává jako pouhá historika. Slovo „bujuruq“ znamená „ten, kdo dává rozkazy“. Každý z jejich panovníků však má ještě jiné, vlastní jméno, které mu dali matka a otec.

Najmanští bekové Tajang-chánovi, kteří v Nekün-usunu zajali Ong-chána, když prchal před Čingischánem, zabili ho a donesli jeho hlavu Tajang-chánovi – ten to neschválil, dal hlavu vsadit do stříbra a nějaký čas ji choval na svém trůnu, jak bylo vyloženo ve vyprávění o kerejské větvi –, se jmenovali Qori-Sübeči a Tüdig-Sa'al.

25. Najmani – mocný, pravděpodobně turkicky mluvící svaz v západním Mongolsku, mezi Altajem, Irtyšem a Changajem; z velké části nestoriáni, užívali ujgurské písmo. Jméno se vykládá z mongolského *najman* „osm“. Karakorum, sídelní město mongolských velkých chánů na Orchoně, dal Ögedej obehnat hradbami roku 1235. Kök-Irtyš je Černý Irtyš.

26. Z turkického *küč* „síla“. Kūčlüg, syn Tajang-chánův, uprchl po porážce ke Kara-Kitajům, oženil se s güřchánovou dcerou a roku 1211 se zmocnil jejich říše; zahynul roku 1218, když proti němu Čingischán vyslal Džebeho. Tochtoa-beki padl na Irtyši roku 1208. Kara-kitajský güřchán byl Jelü Č'-lu-ku.

Válka Tajang-chána s Čingischánem

Válka mezi Tajang-chánem a Čingischánem se udála takto. Tajang-chán poslal zprávu ongutskému panovníkovi Alaquš-tiginovi, aby se s ním spojil a táhl proti Čingischánovi. Alaquš-tigin však poslal k Čingischánovi s touto zprávou vyslance jménem Burijan a zpravil ho o Tajang-chánově úmyslu. Tajang-chán shromáždil obrovské vojsko a spojilo se s ním množství beků z jiných kmenů, a to tito: Tochtoa, panovník Merkitů, a kmen Tatarů; Alin-tajši, jeden z předních kerejtských beků, a kmen Qataginů; Qutuqabeki, panovník Ojratů, a kmen Dörbenů; Džamucha-sečen z kmene Džadžiratů a kmen Saldžiutů.²⁷

Džamucha-sečen se před bitvou oddělil a odešel. Qasar sešikoval střed Čingischánova vojska a utkali se. Najmani byli poraženi a Tajang-chán byl zabit. Právě v této bitvě se najmanské vojsko řítilo z hor Naqu-kun. Choť Tajang-chánovu, jménem Gürbesü, kterou miloval, přivedli po zabítí jejího manžela k Čingischánovi a ten si ji vzal.²⁸ Když Čingischán porazil najmanské vojsko a zabil Tajang-chána, vztyčil v roce tygra (*bars jil*) u řeky Ononu devítinohou bílou korouhev, uspořádal velký sněm a velikou hostinu a dali mu jméno Čingischán.²⁹

Potom se pustil do záměru dopadnout Bujuruq-chána, bratra Tajang-chánova, který se právě oddával lovu s dravými ptáky: zajal ho na lovu a usmrtil. Küčlög a jeho bratr, kteří byli oba s ním, utekli a odešli k řece Irtyši. V posledním boji, který Küčlög svedl spolu s Tochtoa-bekim, kdy byl Tochtoa-beki zabit, Küčlög uprchl a odešel ke kara-kitajskému gürchánovi.

27. Srov. Tajnou kroniku, podle níž se k Najmanům přidaly zbytky Merkitů, Kerejtů, Ojratů, Tatarů, Qataginů, Saldžiutů a Džadžiratů s Džamuchou. Rašíd v seznamu střídá jména vůdců a kmenů; Alin-tajši (Berezin Alynmamiš) byl kerejtský bek. Tataři zde zjevně nepatří k Merkitům, jak by mohla naznačovat Berezinova interpunkce.

28. Bitva se svedla roku 1204 u hory Naqu-kun (Berezin Bauchun) v západním Mongolsku. Podle Tajné kroniky velel hlavnímu vojsku Qasar a Džamucha Najmany opustil, když se bitva rozhořovala. Gürbesü je v Tajné kronice Tajangovou matkou (patrně macechou); Čingischán si ji vzal za ženu.

29. Rok tygra je rok 1206, kdy se na Ononu konal kurultaj a Temüďzin přijal titul Čingischán; bitva s Najmany proběhla o dva roky dříve. Devítinohá (devítiocasá) bílá korouhev – *tug* z koňských žíní, znak panovníka.

Jména beků Bujuruq-chánových jsou tato: Jedi-Tuqluq, který v první den bitvy jel v čele, ale jeho koni se rozvázal podbřišní a Čingischánovo vojsko ho zajalo; a Kōkse'ü-Sabraq – to jméno znamená „bolest v prsou“; měl ohromný hlas. Byl to on, kdo vyplenil tábor Ong-chánových bratrů.

Toluj-chán měl ženu jménem Linqum-chatun; byla to dcera Kūčlūg-chánova, která upadla do otroctví, když jeho tábor vyplenili. Měl s ní syna jménem Qutuqu, který zemřel v mládí. Měl také souložnici z kmene Najmanů jménem Beksarak, která byla matkou Mögeho. Tato Beksarak kojila Kublaj-qa'ana a vlastního syna Mögeho světila jiné kojné; z té příčiny došla vážnosti. Tento příběh bude vyložen v dějinách a ve vyprávění o větví Toluj-chánově.³⁰

Inanč-bilge-Bögü-chán a jeho synové

Panovníka, který byl králem Najmanů před Čingischánovým nepřátelstvím s nimi, nazývali Inanč-bilge-Bögü-chán. *Inanč* znamená „věřit“, *bilge* je přízvisko „veliký“ a Bögü-chán byl za starých časů velký panovník, jehož Ujguři a množství kmenů nesmírně ctí. Vypravují, že se zrodil ze stromu.³¹ Zkrátka, tento Inanč-bilge-Bögü-chán byl vážený panovník a měl děti. Nejstarší se vlastně jmenoval Taj-Buqa; čínští panovníci mu dali přízvisko Taj-wang, což čínsky znamená „chánův syn“. (Toto přízvisko je u Číňanů prostřední. Čínští panovníci udělovali lidem přízviska bez počtu a v nejrozmanitějších podobách; ještě nyní mají takový obyčej a přízvisk mají velmi mnoho, a hodnosti přiměřené každému kmeni každé země se k sobě nesmírně hodí a ladí. Dávají lidem taková přízviska, že každý člověk zná podle nich svou hodnost a svou třídu, takže sejde-li se ve shromáždění sto lidí, z přízvisk, která jim byla dána, se určí, jaká je hodnost každého a kde má sedět.) Protože čínský obrazný výraz nebyl každému člověku srozumitelný, nazvali ho Tajang-chán.

30. Möge byl Tolujův syn; Rašid ve vlastních dějinách Toluje a Kublaje příběh o kojné Beksarak dále rozvádí.

31. Berezin čte Inanč-Jeke-Tuka-chán; novější edice Inanč-bilge-Bögü-chán (Tajná kronika Inanča-bilge-chan). Bögü-chán byl legendární ujgurský vládce, o jehož zrození ze stromu vypráví ujgurská pověst zachovaná u Džuvajního. Nejstaršího syna Berezin čte Baj-Buqa; správně Taj-Buqa. Taj-wang je čínské *tchaj-wang* „velký kníže“, z něhož vzniklo jméno Tajang.

Měl ještě druhého syna, jemuž říkali Bujuruq-chán. Oba bratři se po otcově smrti přeli a pohádali kvůli jeho souložnici, kterou miloval, stali se nepřáteli a rozešli se; někteří bekové a část vojska se přidali k tomuto bratrovi, jiní k onomu. Rodový trůn však držel Tajang-chán, který byl starší. Jeho sídlo bylo nablízku stepí, sídlo Bujuruq-chánovo v horách, o nichž byla řeč. Byli k sobě navzájem nesmírně zlí. Jejich otec už za svého života z jejich povahy a nátury poznal, že tíhnou ke sváru a vzpouře, a řekl:

„Vím, že Bujuruq-chán nebude nikdy žít ve shodě, jestliže Tajang-chán zaujme mé místo byt' jen na několik dní. Bujuruq-chán je jako velbloud, který se nepohne z místa, dokud mu vlk nesežere půl stehna.“

A nakonec to tak opravdu bylo. Tajang a Bujuruq svedli mnoho bojů a v bitvách Čingischána s Ong-chánem vedl každý z nich svůj spor zvlášť a jeden druhému neposkytl ani pomoc, ani podporu, jak je uvedeno v dějinách. Po celou dobu, dokud nebylo mezi Čingischánem a Ong-chánem shody, nemohli si kmen Najmanů podrobit, ačkoli s ním vedli války. Když Čingischán skoncoval s Ong-chánem, vytáhl proti Tajang-chánovi, Bujuruq-chánovi a najmanským kmenům, a jak bylo zmíněno, porazil je, pobil a upokojil své srdce, pokud šlo o ně.

Kmen Betekinů

Z kmenů blízkých Najmanům, jejichž jurty přiléhaly k jejich jurtám, byl kmen Betekinů.³² Jejich panovník se jmenoval Qadir-bujuruq; *qadir* znamená „velmi mocný“. Mongolové to slovo neznají, a proto říkají Qadžir-chán; *qadžir* je jeden z mongolských léků, který se nyní tak nazývá, ve starých dobách se však jmenoval *qadir*, to jest silný lék. Otcové tohoto Qadir-bujuruq-chána byli většími panovníky než otcové Ong-chánovi, Tajang-chánovi a ostatních najmanských a kerejských panovníků, silnější a vážnější než oni; po nějakém čase však zmínění panovníci zesílili nad ně.

Čingischán připojil kmen Betekinů ke kmeni Ongutů a dal jim společná kočoviště. Bral dívky z kmene Betekinů pro svůj rod a dával je také ongut-

32. Berezin čte Bikin; novější badatelé čtou Betekin (Batakin). Mezera v textu je již u Berezina.

ským bekům: jejich dívky i dívky najmanské byly proslulé krásou a dokonalostí. Děti Qadir-chánovy jsou ty, které v době Čingischánově [...].

V této říši není z kmene Betekínů víc než jeden nebo dva lidé.

Kmen Ongutů

V době Čingischánově i dříve patřily ongutské kmeny k vojskům a stoupencům čínského panovníka Altan-chána. Jsou to samostatný kmen, podobný Mongolům; čítali čtyři tisíce stanů. Čínští panovníci, jimž se říká Altan-chán, postavili k ochraně své země před kmeny mongolskými, kerejskými, najmanskými a před kočovníky z těch končin zeď, kterou Mongolové nazývají *ongu* a turecky *buqurqa*. Táhne se od břehů Džürčenského moře až k břehu řeky Qara-müren, která teče mezi Kitajem, Čínem a Mačinem, a dále zeměmi jim poddanými, Tangutem a Tibetem, a nikde v ní nezůstává průchod. Tu zeď svěřili zpočátku tomuto kmeni Ongutů a uložili mu smlouvou a závazkem, aby ji střežil.³³

Hlavou a vůdcem Ongutů byl v Čingischánově věku jistý muž, jemuž říkali Alaquš-tigin-quri: Alaquš je jméno a tigin-quri přízvisko. V skrytu srdce tíhl k Čingischánovi a byl mu nakloněn. Když se najmanský Tajang-chán dostal s Čingischánem do nepřátelství a sváru a vzkázal Alaquš-tiginovi, aby s ním byl zajedno a táhl proti Čingischánovi, zpravil Alaquš Čingischána o té věci, jak bylo zčásti řečeno v oddíle o větvi Najmanů a jak bude vyloženo v dějinách. Když potom Čingischán napadl čínské oblasti, měl Alaquš na Altan-chána zlost, a proto vydal Čingischánovi Derbend (úzký průsmyk). Z té příčiny ho Čingischán velice obdařil a poručil dát mu svou dceru. Alaquš řekl:

„Jsem stár. Měl jsem bratra jménem Jesüj, který byl panovníkem; když ho nebylo, odvedl Altan-chán jeho syna jménem Šigü jako malé dítě do Kitaje. Což kdybyste dali tuto dceru jemu, aby přišel?“

Čingischán poručil: „Budiž.“ Alaquš-tigin poslal tajně k synovci, aby přišel. Ten se vydal na cestu, a když dorazil do vesnice Kendük, která je tam

33. Onguti – turkický nestoriánský kmen na severním okraji ohbí Žluté řeky, u pohoří Jin-šan; střežili pro Ťiny pohraniční valy severně od vlastní Velké zdi (*ongu*). Qara-müren (Černá řeka) je Žlutá řeka, Čín a Mačín jižní Čína.

nablízku, poslali k němu bekové jeho strýce a jeho otce a řekli: „Tvůj příchod není na místě, protože tvůj strýc Alaquš tě zabije. Ráč počkat, až ho odstraníme.“ Šigü se zastavil a ti bekové Alaquš-tigina usmrtili. Potom Šigü přišel a přimkl se ke službě Čingischánovi. Ten mu dal svou dceru Alaqaj-beki, která byla mladší než Ögedej-qa'an a starší než Jeke-nojan.³⁴

Tehdy Čingischán poručil: „Přiveďte ty vrahy, kteří zavraždili tohoto našeho příbuzného Alaquš-tigina, abychom je potrestali.“ Šigü poklekl a přednesl prosbu: „Všichni Onguti se mezi sebou uradili a zabili ho. Pobijete-li je všechny, jaký z toho bude mít užitek?“ Čingischán poručil: „Je-li tomu tak, ať přivedou toho člověka, který byl původcem neštěstí a vraždy.“ Když ho předvedli, dal ho Čingischán usmrtit i s jeho rodem.

Alaqaj-beki porodila Šigüovi syna jménem Negüdej. Dali mu Toluj-chánovu dceru, která byla mladší než Möngke-qa'an a starší než Hülegü-chán, ale dětí neměl. Z jejich dějin dále vyplývá, že z Čingischánova rodu dávají dívky kmeni Ongutů a od nich je berou; tak byla z kmene Ongutů i matka Argun-chánova, Qajmiš-chatun.

[Z ongutských beků a předáků uvádí Rašíd Aj-Buqu, velitele tisícovky za Čingischána, a Čin-Temüra, který přišel do Íránu s Jesil-nojanem. Čin-Temürovi synové byli Kuč-Temür, místopředseda Chorezmu, jehož potomků je v Chorezmu mnoho a kteří dávali dcery panovníkům, a Edgü-Temür, otec Jusufa a Quru-Buqy; Jusufův syn Maqur je u Tochtaje, syn Quru-Buquův je zde.]

Příběh o Čin-Temürovi a Kögüzovi

Příběh o Čin-Temürovi a jeho dětech byl tento. Dříve, než Hülegü-chán přišel do Íránu, poslal Ögedej-qa'an jako vůdce vojska, aby tu velel a vládl, beka z kosti Tobautů, kteří jsou větví Kerejtů, jménem Jesil-nojan; z jeho rodu nyní zbývají Tuqluq-kuščí, jeho bratři a příbuzní. Zmíněný Čin-Temür přišel s ním jako služebník; s ním přišli i Kül-Bolad z kmene Naj-

34. V Tajné kronice Alaquš-digit-quri; varování před Tajangem předal Čingischánovi roku 1204. Alaqaj-beki (Tajná kronika Alaqa-beki) byla Čingischánova dcera, která pak fakticky spravovala ongutské území. Jeke-nojan („velký pán“) bylo přízvisko Tolujovo. Qajmiš-chatun byla matkou il-chána Arguna (vládl 1284–1291).

manů, otec stolníka Jisa'ura a soudce Jisa'ura, a Körgüz, Ujgur, jako písař. (Z dětí Körgüzových byli Qutluq-Buqa, Jajlaq-Buqa a další bratři; dětmi Qutluq-Buqovými jsou Ujgur-baj a Gházán-bahadur, kteří nyní žijí.)

Když Čin-Temūra nebylo, poručil Jesil-nojan Körgüzovi, aby se vydal do služby ke qa'anovi a podal o té události zprávu. Kül-Bolad řekl Jesil-nojanovi, že by ho neměl posílat: je to Ujgur, té věci neučiní a pro své vlastní záležitosti ji zanedbá. Jesil-nojan neuposlechl a vypravil Körgüze. Když ten přišel do služby ke qa'anovi, získal pro sebe Čin-Temürovu hodnost, baskačství íránské země. Když se vrátil, vstoupil s ním do sporu Čin-Temürův syn Edgü-Temür, odebral se ke qa'anovi, získal místo svého otce a přivedl s sebou jako vyslance emíra Arguna. Když sem dorazil, řekl Körgüz: „My dvě beraní hlavy se do jednoho kotle nevejdeme.“ Při tom jednání se oba odebrali do služby ke qa'anovi a projevíli své nepřátelství. Ale i emírovi Argunovi, který přišel jako vyslanec kvůli Edgü-Temürovi, vstoupila do hlavy touha po vládě a velení, a tak oba ztratili svou hodnost ve prospěch jeho.³⁵

Potom jednou šel Körgüz po mostě a přišel tam jeden z pážat Čagatajovy choti jménem Sartaq-kedžaur. Dali se do řeči. Körgüz se zeptal: „Kdo jsi?“ Ten odpověděl: „Sartaq-kedžaur.“ Körgüz řekl: „I já jsem kedžaur,“ a přidal sprosté slovíčko. Sartaq řekl: „Což na tebe nemohu podat žalobu?“ Körgüz odpověděl: „Komu na mě chceš žalovat?“ Čagataj totiž krátce předtím zemřel. Sartaq-kedžaur tu příhodu vyličil Čagatajově choti, která se nesmírně rozhněvala, poslala k Ögedeji-chánovi a dala mu to oznámit. Qa'an poručil výnosem Körgüze zajmout a nacpat mu ústa hlínou. Körgüz mezitím, než ta zpráva došla, dorazil do Chorásánu; když uslyšel, že jede posel, aby ho zatkł, utekl do Túsu, do rozpadlé pevnosti. Posel přivezl výnos, aby Körgüze zajal Tuqluq, syn Jesil-nojanův. Tři dny ho obléhal a z obou stran se bojovalo. Zajal ho, spoutal a předal poslům, aby ho odvezli. Uvrhli ho

35. Čin-Temür byl ve 30. letech 13. století místodržitelem Chorezmu a Chorásánu, Ujgur Körgüz jeho nástupcem do roku 1242; emír Argun (Argun-aqa) z Ojratů spravoval pak civilní správu Íránu až do roku 1275. Baskak – úředník pro výběr daní a dohled. Čagataj zemřel podle většiny pramenů až roku 1242, po Ögedeji (†1241), a Körgüzův pád tak patrně spadá již do regentství Töregenechatun; zmínka o Ögedeji je nejspíš nepřesná. Edgü-Temūra Berezin čte Ongu-Temür, Jisa'ura Bisur.

do žaláře, nacpali mu do úst hlínu a umožili ho. Potom bylo místodržitelství a správa Íránu potvrzeny emírovi Argunovi.

Kmen Tangutů

Tento kmen přebýval spíše ve městech a vesnicích, měli však veliké a nesmírně bojovné vojsko a s Čingischánem a jeho rodem svedli mnoho válek. Jejich hlavu a panovníka nazývali Lung-šidurgu. V zemi Tangut je mnoho panství a po stranách má mnoho měst, opevněných osad, pevností a hor. Celá ta země se opírá o velkou horu, která se tyčí před ní; nazývají ji Inšan. Po stranách té země leží Kitaj a Nankijas [...], a nablízku té země sídlí Čing-Temür, syn [...]. Za Ögedej-qa'ana tam bylo vojsko a za Kublaj-qa'ana tam bylo posláno také. Dříve tu zemi Mongolové nazývali Qašin. Když zemřel Qašin, syn Ögedej-qa'anův a otec Qajduův, stalo se jméno Qašin zapovězeným (*qoruq*) a od té doby tu zemi opět nazývají Tangut; i nyní se tak jmenuje.³⁶

V době Čingischánově a Ögedej-qa'anově do té země několikrát táhli a posílali tam vojska; protože Tanguti byli bojovný a silný kmen, bouřili se a bojovali, až se nakonec podrobili. Potom se opět vzbouřili. Poprvé, když Čingischán dobyl většiny merkitských kmenů, vytáhl proti té zemi v roce buvola, odpovídajícím roku 601. V těch končinách byla veliká a pevná tvrz jménem Liki a veliké město Aša-Kinglus; dobyli ho a rozbořili. Vpadl do země a odehnal množství velbloudů, kteří v těch končinách byli. Potom ve třetím roce, který je rokem zajíce a nazývá se *taulaj jil*, se Čingischán na podzim a v zimě s ohromným vojskem a početnými bojovníky věnoval válce v té zemi a jejímu vyčištění a většinu z ní dobyl. Ve čtvrtém roce, který byl *morin jil*, rokem koně, pobýval Čingischán v létě ve svém táboře a na podzim se tam vydal, dobyl velkého města zvaného Eriqaja, každé místo, kde byli buňiči a pevnosti, přivedl k poslušnosti a dobyl, a když říši daroval spravedlnost, vyžádal si dceru jejich panovníka Lung-šidurgua a k ochraně říše tam zanechal správce a vojsko.

36. Tanguti – národ tibetsko-barmské jazykové skupiny, jehož buddhistický stát Si-Sia (1038–1227) ležel v dnešním Kan-su a Ning-sia. Lung-šidurgu (v Tajné kronice Iluqu-burqan, Šidurqu) je spíše titul než jméno; posledním tangutským panovníkem byl Li Sien (1226–1227). Mongolské jméno Qašin pochází z čínského Che-si „západně od Řeky“. Nankijas – jihočínská říše Sung.

Protože zamýšlel napadnout zemi Tádžiků, vrátil se do svého tábora v roce *taqiqu jil*, což je rok kura. Uplynul nějaký čas a uslyšel, že se tangutský panovník opět vzbouřil. Vzplanul horlivostí po pomstě, a protože byl již stár a věděl jistě, že se blíží okamžik jeho přechodu na onen svět, svolal své děti, beky a blízké a dokončil závěť a rozvalu o říši, panovnictví, koruně, trůnu, vojsku a odkazu dětem. Na podzim téhož roku vytáhl s vojskem na Qašin. Tamější panovník Lung-šidurgu se omlouval: „Dostal jsem strach a učinil jsem zle. Dá-li mi odklad, přijme mě za syna a přísahá na to, vyjdu ven.“ Čingischán přísahal a dal mu odklad na určenou dobu. Mezi tím onemocněl a zanechal poslední vůli, aby jeho smrt, až zemře, nevyzrazovali, neplakali a nenaříkali, aby se nepřítel nic nedozvěděl a vyšel ven podle umluveného slibu; aby je pak všechny zajali a vykonali všeobecnou seč. Na jaře v roce *noqaj jil*, což je rok psa, vyšel Lung-šidurgu ven: jeho i se všemi obyvateli vydali meči pomsty a dobyli říše. Rakev s Čingischánem přinesli do tábora na počátku roku vepře, oddali se smutečním obřadům a událost se stala známou.³⁷

Čaqan-nojan a Buda-nojan

Z těchto Tangutů bylo mnoho beků. Mezi nimi Čaqan-nojana přivedl Čingischán, když mu bylo patnáct let, a vychoval ho jako syna, takže ho nazývali pátým synem.³⁸ Velel velké Čingischánově tisícovce. V onom věku bylo ustanoveno a obvyklé, že ať byla tisícovka sebevětší, nebylo v ní víc než tisíc lidí. Tu tisícovku tvořili všichni lidé, kteří patřili k táborům a k osobě Čingischánově. Všechny povozy (*ulag*), daň (*qalan*), potravní dávky (*šüsün*), povinnost (*ingirčaq*), dary (*argamdži*) a jiné, co se dává celému vojsku, se odváděly Čingischánově tisícovce a těm, kdo patřili k jeho vlastní osobě, všem spravedlivě, a všechno se dávalo na slovo Čaqan-noja-

37. Rok buvola 601 h. = 1205; rok zajíce = 1207; hlavní tažení, po němž se Si-Sia podrobila, proběhlo 1209–1210. Eriqaja (Tajná kronika Erije-qaja, Berezin Arik) je Ning-sia. Rok kura = 1225; poslední tažení začalo na podzim 1226 (rok psa). Čingischán zemřel v srpnu 1227, v roce vepře, a Tanguti se vzdali krátce předtím; Rašid události stlačuje. Místa Liki a Aša-Kinglus (Berezin Asa-Kinklus) se ztotožňují s tangutskými městy nejistě.

38. Čaqan-nojan (Berezin Čagan) – tangutský zajatec vychovaný v Čingischánově ordě, velitel gardové tisícovky. Termíny: *ulag* – poštovní koně a povozy, *qalan* – daň, *šüsün* – potravní dávky pro posly a úředníky; smysl slov *ingirčaq* a *argamdži* není jistý (Berezin „povinnost“ a „dary“, jiní je vykládají jako soumarská sedla a ohlávky, tj. dávky výstroje).

novo. Za Ögedej-qa'ana postavil qa'an tohoto Čaqa-nojana do čela všech vojsk, která byla na hranici Kitaje, a připojil k tomu správu Kitaje, a to do té míry, že princové a bekové, kteří sídlili v těch končinách, byli všichni pod jeho velením.

Byl i jiný bek jménem Buda-nojan, kterého Čingischán rovněž přivedl z Tangutu; velel císařské setnině. Když byl Čaqa-nojan zaneprázdněn a odvelen k jinému úkolu, velel jeho tisícovce tento Buda-nojan. Byl předním bekem ordy Börte-fudžin a spravoval ještě tři jiné ordy. Z tohoto kmene byli také Adžu-sükürči (nositel slunečníku) a jeho syn Tochridža. Vlastní událost a příběh o Budovi jsou tyto:

Přivedli ho z Tangutu jako zajatce ve třináctém roce věku a v ordě pásł stádo býků. Jednou Čingischán hnál divokou zvěř a uviděl ho: chlapec položil čepici na vršek hole, stál před ní jako ve službě a držel misku. Čingischán se otázal: „Co to děláš a co je to?“ Odpověděl:

„Jsem tangutské dítě, přivedené z plenu, a stýská se mi o samotě. Položil jsem čepici na vršek hole a říkám: z nás dvou bude jeden starší. Čepice nahoře je lepší, a proto jí mám sloužit.“

Čingischánovi se ta jeho slova zalíbila, a protože v něm viděl schopnosti a známky přimosti, přivedl ho do své velké ordy k Börte-fudžin a poručil, aby se ujali jeho výchovy. Protože mu štěstí bylo pomocníkem, dosáhl hodnosti velitele setniny a potom se stal bekem panovnické tisícovky. Za Ögedej-qa'ana, když byla čínská říše docela dobytá a podrobena, mu Ögedej svěřil najednou ty země i všechno vojsko, které v té říši bylo.

Kmen Ujgurů

Z příčiny vyložené v úvodu této knihy – když Oghuz, syn Qara-chána, syna Dib-Baquje, syna Abuldža-chána, Jáfeta, syna Noemova (mír s ním!), vedl bitvy a války se strýci, bratry a bratranci, protože vyznával jedinstvo Boží, někteří z nich mu poskytli pomoc, jiné porazil a dobyl jejich říše – uspořádal veliký sněm, zahrnul přízní příbuzné, beky a bojovníky a oddílu příbuzných, kteří se k němu přidali, dal jméno Uj-gur; smysl toho slova je

v turečtině „spojoval se a poskytovat pomoc“. ³⁹ To jméno ulpělo na celém tom oddílu, na jeho větvích, dětech a rodu. Protože u některých z těchto kmenů měl každý svou vlastní příčinu, dostali jiná jména: Karlukové, Ka-lačové, Kipčaci a další. Jméno Ujgur zůstalo tomuto oddílu a podle tohoto výkladu jsou všichni Ujguři z jejich rodu. Není pochyb, že pro velkou délku času se okolnosti větví těchto kmenů a jejich pokolení nestaly známými natolik, aby bylo možné vyjmenovat a rozlišit kořen každého z nich; proto je vesměs a bez rozporu s předchozím pokládají za větev Turků. Z té příčiny, ačkoli jejich popis byl již zahrnut do popisu Oghuzovy větve, je nutné jej zopakovat v této kapitole o kmenech podobných Turkům tak, jak jej podávají sami Ujguři. Protože jejich vyprávění a osudy jsou nesmírně obsáhlé a jejich další příběhy a náboženské věci, jak jsou popsány v jejich knihách, tvoří samostatnou historii, která bude uvedena v dodatku k těmto požehnaným dějinám, uvádí se na tomto místě jen část vyprávění, která se k této větvi vztahuje.

Vypravují, že v zemi Ujgurů jsou dvě nesmírně vysoké hory: jedna se jmenuje Buqratu-Buzluq, druhá Uškunluq-Tengrim. Mezi těmito dvěma horami leží hora Karakorum a město, které postavil qa'an, nazývají rovněž podle jména té hory. Na jih od oněch dvou hor je hora zvaná Qut-tag. V okolí těch hor je na jednom místě deset řek a na jiném místě devět řek. Za starých dnů byla sídla ujugurských kmenů v těch dvou povodích, horách a stepích. Ty, kdo sídlili u deseti řek, nazývali On-Ujgur, a ty, kdo sídlili u devíti řek, Toquz-Ujgur. Oněm deseti řekám se říká On-Orchon. ⁴⁰

[Následuje výčet řek: Iškel, Ötiger, Tupir, Orqandur, Tolur, Badar, Adar, Uč-Tabin, Qamlandžu a Ötigen. Na prvních třech řekách sídlilo devět kmenů, na dalších čtyřech pět; kmen na deváté řece, Qamlandžu, se nazývá Ong, kmen na desáté, Ötigenü, Qahan-Ati. Kromě nich bylo v tom okolí ještě sto dvacet dva kmenů, jejichž jména nejsou známa.]

39. Rašídova etymologie je lidová. Ujgurská říše vládla na Orchoně v letech 744–840; po jejím pádu se Ujguři usadili v Turfanské oáze (Kočo, Bešbalyk), kde je zastihl Čingischán. Oghuzovu pověst podává Rašíd v první kapitole Úvodu.

40. Pojmenování odpovídají historickým kmenovým svazům On-Ujgur („deset Ujgurů“) a Toquz-Oghuz („devět kmenů“). Přízvisko *il-iltiri* je patrně staroturkický titul *eltäbär*, *kül-irkin* rovněž staroturkický hodnostní titul.

Uplynula léta a věky, a ty ujugurské kmeny neměly ustanoveného panovníka a hlavu. Kdykoli se z každé obce stal jeden převahou vůdcem svého kmene. Potom se všechny obce těch kmenů k řízení svých záležitostí uradily: „Nemáme jiný prostředek než panovníka s bezvýhradnou mocí, který by vládl všem, a jiného východiska není.“ Všichni jednomyslně a ke vzájemné spokojenosti zvolili muže jménem Möngke-baj z kmene Iškelů, který byl nejrozumnější mezi kmeny, a dali mu přízvisko *il-iltiri*; a zvolili ještě jednoho, nadaného schopnostmi, z kmene Orqandurů, jemuž dali přízvisko *kül-irkin*. Oba je ustanovili panovníky všech kmenů a jejich rod vládl po sto let. Podivuhodné osudy a vzácné příhody, které vypravují, i některé z náboženských zásad, které vyznávají, jsou s náležitým výkladem zapsány a zmíněny ve vyprávění o nich v dějinách, jež jsou samostatně podány v kapitole o Ujgurech jako dodatek k těmto dějinám.

V těchto posledních dobách bylo u Ujgurů zvykem nazývat svého panovníka *idikut*, to jest „pán štěstí“. V Čingischánově věku byl idikutem Barčuq.⁴¹ Když Gürchán mocí dobyl Zajordání a Turkestán, přijal idikut jeho poslušnosti vůči němu. Gürchán k němu poslal místodržitele jménem Šaukam. Když ten zesílil, vztáhl pravici tyranie na idikuta, na beky i na ujugurské kmeny a vymáhal soukromý majetek, takže se od něho odvrátili. V těch okolnostech přišla zpráva, že se Čingischán zmocnil čínské země, a jedna za druhou docházely pověsti o jeho síle a moci. Idikut dal znamení, aby místodržitele odstranili ve vesnici jménem Qaradžu, a k Čingischánovi do služby vypravil jako vyslance muže jménem Qalmiš-Qata, Omar-oghul a Tarbaj, aby ohlásili nepřátelství s Kara-Kitaji a projevíli mu poddanost a poslušnost. Čingischán vyslance zahrnul přízní a vydal rozkaz, aby idikut přišel. Ten rozkaz uposlechl, dostalo se mu rozličných projevů přízně a darů a vrátil se.

Za vítězného tažení proti Kūčlūg-chánovi vytáhl idikut na rozkaz s pěti sty muži a vykonal statečné činy; potom se s dovolením vrátil, provázen svými lidmi a družinou. Když Čingischán táhl na Tádžiky, vytáhl idikut podle vydaného nařízení se svým vojskem, doprovázel prince Čagataje a Ögedeje a

41. Barčuq-art-tegin (Berezin Burčak) dal roku 1209 zabít kara-kitajského místodržitele (*šaukama*) a roku 1211 přišel k Čingischánovi na Kerulen, kde byl přijat jako „pátý syn“. Otrár na Syrdarži dobyli Mongolové v letech 1219–1220. Töregene-chatun, vdova po Ögedeji, vládla jako regentka 1241–1246.

příčinil se při dobytí Otráru; potom se ve společnosti beků Tarbaje a Jisa'ura a s proviantem na cestu odebral k Čingischánovi do těch končin. Když Čingischán dorazil do své kmenové jurty k hlavní ordě a poručil tažení do Tangutu, vytáhl idikut na základě výnosu z Bešbalyku s vojskem do Čingischánovy služby. Těmito chvályhodnými službami si získal rozmnožení přízně: Čingischán mu určil dívku z řad svých dcer, ale dokončení toho se pro katastrofu, jež Čingischána stihla, odložilo. Idikut se vrátil do Bešbalyku.

Když Ögedej-qa'an nastoupil na chánský trůn, daroval mu na základě otcova nařízení Altun-beki; dříve než s ním byla spojena, Altun-beki zemřela, a po nějakém čase mu určil Aladži-beki, ale než mu byla odevzdána, idikut zemřel. Jeho syn Kišmajin se odebral do služby ke qa'anovi, stal se idikutem a vzal si Aladži-beki. Brzy však nebylo ani jeho. Jeho bratr Salindi zaujal na nařízení Töregene-chatun bratrovo místo, stal se idikutem a byl nesmírně vážen a ctěn. Jiné jejich osudy, které se v těchto věcích přihodily, budou vyloženy každý na svém místě, dá-li Bůh. Ženy a bekové z tohoto kmene, dřívější i nyníjší, kteří jsou váženi a známi, jsou ti, o nichž se zmiňujeme.

Kmen Bekrinů

Nazývají je také Mekrinové. Jejich sídlo je v zemi Ujguristánu, v nepřístupných horách. Nejsou to Mongolové ani Ujguři. Protože mají domov v nepřístupných horách, chodí dobře do kopců a všichni jsou chodci po skalách (*qajači*). Bylo jich na tisíc; podrobili se Čingischánovi a projevili mu poslušnost a jejich vůdce a náčelník byl ve službách Čingischánových. Protože jejich země leží blízko hranic Qajduova ulusu, Qajdu si je vzal a zařadil mezi své. Jejich bekem byl v té době muž jménem Džinanč.⁴²

V Čingischánově věku přivedl jejich předák svou dceru a dal mu ji; Čingischán si ji vzal a velmi ji miloval; jmenovala se Möge-chatun, ale dětí s ní neměl. Čingischánův rozkaz zněl, aby kmen Mekrinů předváděl své dívky: kterákoli se zalíbí, tu si vezme pro sebe nebo pro své děti. Po Čin-

42. Bekrinové (Mekrinové) – horský národ ve východním Ťan-šanu; Qajdu, Ögedejův vnuk, ovládal od 60. let 13. století Střední Asii a vedl dlouhou válku s Kublajem. Džinanče Berezin čte Džinant.

gischánově smrti si tuto chatun vzal Ögedej-qa'an a miloval ji víc než ostatní ženy, takže jí záviděly. Také Čagataj tuto Möge-chatun miloval, a dříve než se dozvěděl, že si ji vzal Ögedej-qa'an, poslal zprávu: „Z matek po otci (Čingischánovi) dejte mně tuto Möge-chatun.“ Ögedej-qa'an odpověděl: „Vzal jsem si ji já; kdyby zpráva přišla dříve, poslal bych ti ji. Toužíš-li po jiné, dám ti ji.“ Čagataj řekl:

„Ta byla mou vytouženou; když jí není, jinou nechci.“

Ani qa'an s touto chatun dětí neměl. Choť Qašinova, matka Qajduova, byla z kmene Mekrinů; jmenovala se Sebkine. Z tohoto kmene byly oddíly s Hülegü-chánem a zde na ně bylo vkládáno chození po skalách a horách.

Kmen Kyrgyzů

Kyrgyz a Kem-Kemdžiut jsou dvě země, jedna s druhou spojená, a každá tvoří samostatnou oblast. Kem-Kemdžiut je veliká řeka. Na jedné straně má ta země Mongolsko, jedna její hranice je na řece Selenze, kde sídlily kmeny Tajčiutů; jedna strana hraničí s velikou řekou zvanou Angara-müren a s končinami země Ibir-Sibir, a jedna strana s místy a horami, kde sídlily najmanské kmeny. Kmeny Qori, Barguti, Tumati a Bajluq, což jsou některé z mongolských kmenů a které sídlily v Bargudžin-Tögümu, jsou té veliké zemi rovněž blízko.

V této zemi je mnoho měst a vesnic a mnoho kočovníků. Přízvisko jejich panovníků je *inal*, ačkoli mají i jiné jméno. Nejvážnější a nejslavnější část té země nese jméno Jedi a panovníkem tam byl [...]. Jméno druhé země bylo Jedi-orun a jejímu panovníkovi tam říkali Urus-inal.⁴³

V roce *taulaj jil*, což je rok zajíce a odpovídá roku 603, poslal Čingischán k těmto dvěma panovníkům jako vyslance Albana a Tuqru a vyzval je, aby se podrobili. Na znamení poslušnosti poslali tři ze svých beků jménem Uruq-Indžu, Ilik-Temür a Ajqaraq, s nimiž poslali bílého raroha, a přijali

43. Kem je horní tok Jeniseje, Kemdžiut jeho přítok Kemčik (dnešní Tuva). *Inal* je staroturkický titul. Ibir-Sibir – země při dolním Irtyši, jejíž jméno dalo vzniknout názvu Sibiř. Podle Tajné kroniky se Kyrgyzové podrobili roku 1207 Džočimu a předali mu bílé raroky; druhé tažení následovalo po vzpouře Tumatů 1217, při níž padl Boroqul. 603 h. = 1206–1207; rok tygra zde odpovídá roku 1218.

poddanství. Po dvanácti letech, v roce tygra (*bars jil*), když se vzbouřili Tumati, kteří drželi Bargudžin-Tögüm, a Bajluqové, podrobili je; a protože byli Kyrgyzům blízko, vyžádali si Mongolové od Kyrgyzů vojsko. Ti ho nedali a vzbouřili se. Čingischán poslal na jejich stranu svého syna Džochána s vojskem. Jejich vůdce jménem Buqa šel v předvoji, obrátil Kyrgyzy na útěk a od osmé řeky se vrátil. Když přitáhl Džochán, byla řeka Kem-Kemdžiut pokryta ledem; přešel po ledu, podrobil si je, učinil je poddanými a vrátil se.

Kmen Karluků

Ačkoli popis tohoto kmene byl již uveden v Oghuzově větvi, a protože za Čingischána přišli do jeho přítomnosti, bude vyprávění o nich podáno v dějinách, přece se i zde něco o jejich větvi zmíní. V Čingischánově věku byl vladařem a panovníkem Karluků muž jménem Arslan-chán. Když Čingischán vypravil do těch končin Qubilaj-nojana z kmene Barulasů, Arslan-chán se podrobil a přišel ke Qubilajovi. Čingischán mu dal dívku ze svého rodu a poručil, aby ho nazývali Arslan-sartaqtaj, to jest „Tádžik“, a řekl: „Jak lze nazývat ho Arslan-chánem?“⁴⁴

Kmen Kipčaků

Příčina, proč se na tomto místě zmiňujeme o Kipčacích, popsanych již v Oghuzově větvi, je táž, jaká byla uvedena u Karluků. Předákem Kipčaků byl v té době a za Čingischána bek z kmene Kipčaků jménem Kündžek, který byl jeho hlavním nositelem slunečníku. Měl syna jménem Qamar-miš-Qulči; ten byl jednou poslán s poselstvím do služeb vládce islámu – kéž trvá jeho panování! Jsou z rodu kipčackých panovníků.⁴⁵

44. Karlukové sídlili v Sedmiříčí (dnešní jihovýchodní Kazachstán); Arslan-chán se podrobil roku 1211 na Kerulenu. Qubilaj-nojan z Barulasů byl jedním ze „čtyř psů“ Čingischánových v Tajné kronice. *Sart* označovalo usedlé muslimy (Tádžiky); Čingischán nechtěl, aby vedle něho nesl někdo titul chána.

45. Kipčaci (Kumáni, Polovci) – turkičtí kočovníci ve stepích od Irtyše po Dunaj. *Sükürči* – nositel slunečníku, dvorská hodnost. „Vládcem islámu“ je míněn ilchán Gházán (vládl 1295–1304), pro něhož Rašíd dílo psal.

Kapitola čtvrtá, část první: Mongolové-Dörlükin

Některé zprávy o nich budou podány v dějinách Dobun-bajana a Alan Qo'y. Tyto mongolské kmeny se skládají ze dvou oddílů: z Mongolů-Dörlükin a z Mongolů-Nirun.¹ Dörlükinem se rozumí Mongol obyčejný, prostého rodu; Nirunem ten, kdo pochází z kořene, totiž z rodu a bedra Alan Qo'y. Ten příběh je mezi Mongoly dobře znám a rozšířen.

Oddíl první: ti, jimž se říká Mongolové-Dörlükin. Jsou to pokolení a kmeny, které se zrodily z pozůstatků mongolského kmene, z Nukuze a Kijana, kteří odešli do Ergene-kunu; žili před dobou Dobun-bajana a Alan Qo'y.

Oddíl druhý: ti, jimž se říká Nirun. Jsou to kmeny, které vzešly z rodu Alan Qo'y po smrti jejího manžela Dobun-bajana. Alan Qo'a pocházela z kmene Kurulasů, který je jednou z větví Mongolů-Dörlükin. Podle mínění a výkladu Mongolů otěhotněla po skonu svého manžela ze světla a porodila tři syny; ti, kdo pocházejí z rodu těchto synů, se nazývají Nirun, což znamená „čisté bedro“, a z narážky na toto bedro je zřejmé, že vzešli ze světla. Tyto kmeny, pocházející z rodu Alan Qo'y a jejich synů, se dělí na tři oddíly.

[Rašíd dále stručně vyjmenovává tři oddíly Nirunů: (1) vlastní Niruny, tj. všechny potomky Alan Qo'y až po jejího šestého potomka Qabul-chána, včetně Qabulových bratrů a jejich rodu; (2) Kijaty, kteří jsou sice také Niruny, ale nesou toto jméno jako potomci Qabul-chána; (3) Kijaty-Bordžiginy, tj. potomky Qabulova vnuka Jesügej-bahadura, otce Čingischánova. Podrobný popis větví z těchto tří oddílů následuje až v části druhé této kapitoly.]

1. Berezin čte jméno ve tvaru Dorlugin či Durljugun a spojuje je se jménem, pod nímž tyto kmeny znaly čínské prameny. Dörlükin („obyčejný“, „prostí“) je v protikladu k Nirunům, urozeným potomkům Alan Qo'y; mongolské nirun (lidově nuru) znamená „páteř, hřbet“ – Rašíd to vykládá tak, že vzešli „z bedra“, tj. z přímé linie.

Pověst o Ergene-kunu

Z důvodu, který byl vyložen v úvodu této požehnané knihy, byly mongolské kmeny rodem z kmenů turkických; jejich vzhled i řeč si byly podobné a blízké. Všechny ty kmeny pocházejí z rodu Jáfeta, syna proroka Noema – mír s ním! –, jež nazývali Abuldža-chán a jenž byl praotcem všech turkických kmenů vůbec. Protože však uplynula dávná epocha a dlouhý čas a mnoho dní minulo pro množství událostí, a Turci neměli ani knih, ani písma, nemohli uchovat dějiny čtyř či pěti tisíc let a nemají o dávnověku spolehlivé dějiny – leda některá podání bližší naší době, která k nim došla ústním předáváním z pokolení na pokolení a která vykládali svým dětem.

Jurty a sídla tohoto národa k sobě přiléhaly a bylo určeno, odkud kam sahala jurta každého z nich. Všechny jejich jurty se prostíraly od hranic ujgurské země až k hranicím Číny a Džurdže (země Džürčenů), v zemi, kterou dnes nazývají Mongolií. Popis těch míst, jejich jména a výklad byly podány dříve. Národ, který se odedávna nazýval Mongoly, se asi před dvěma tisíci lety dostal do nepřítelství a sváru s ostatními turkickými kmeny. Důvěryhodní a spolehliví lidé vyprávějí o poslední rozepři a válce, že ostatní kmeny Mongoly přemohly a tak je pobily, že z nich nezůstalo víc než dva muži a dvě ženy. Ty dvě rodiny ze strachu před nepřítelem uprchly a odebraly se na nepřístupné místo, obklopené ze všech stran horami a lesem, kam nevedla žádná jiná cesta než jediná úzká a zlá stezka, po níž se tam dalo dojít jen s krajní obtíží a námahou. Uprostřed těch hor byla planina plná trav; jméno toho místa bylo Ergene-kun. (Kun znamená horský pás, úbočí, a ergene hradbu, tedy příkrý hřeben.)² Ti dva muži se jmenovali Nukuz a Kijan.

Oni a jejich potomci tam zůstali po celá léta a díky spojení a hojnosti se rozmnožili; každá jejich větev se ustálila a stala se známou pod nějakým jménem a přízviskem a stala se rodem (umaq). Umaq je to, co pochází z určité kosti a pokolení. Ty umaky se pak znovu rozvětvily. Nyní je u mon-

2. Berezin Rašídův výklad přijímá, ale hledá jiné kořeny: ergene u některých kočovných Tatarů znamená mřížovou stěnu ohrady či jurty. Poloha Ergene-kunu je neznámá; pověst o vytavení hory má obdobu v legendě o původu Turků (Türküt) u čínských kronikářů, kde předkové také žijí v uzavřeném údolí a vynikají jako kováři. Berezin spojuje jméno Nukuz s mongolským nökür, nöküdžel „druh, družina“; jméno by tedy znamenalo „druh, společník“.

golských kmenů ustáleno, že ti, kdo vzešli z těchto větví, jsou si navzájem příbuznější a že jsou to Mongolové-Dörlükin. Slovo Mongol znělo původně Mung-ul, tj. „ubitý a prostoduchý“.³ V mongolském jazyce je kijan prudký proud, který se valí z vrcholu hory dolů k zemi, strmý a rychlý; protože Kijan byl bohatýr, udatný a nesmírně statečný, dali mu toto slovo za jméno. Kijat je množné číslo od kijan. Ty z jeho rodu, kdo stáli blíže jeho kořeni, nazývali v dávnověku Kijaty.

Když se uprostřed oněch hor a lesů rozmnožili v početný zástup, byla jim prostorná dolina, jakkoli široká, těsná a nastala tíseň. Radili se tedy mezi sebou, jak by dobrým opatřením a znamenitou radou vyšli ven a otevřeli si východ z té pevné soutěsky a úzké tvrze. Našli v té hoře místo, kde byl železný důl, v němž se odedávna tavilo železo. Sborně se shromáždili, nasbírali v lese veliké množství dříví a uhlí, po celých nákladech, zabili sedmdesát kusů koní a volů, stáhli z nich kůži a udělali z ní kovářské měchy. Nahromadili hojně dříví a uhlí u úpatí toho horského pásu a zařídili věc tak, že těmi sedmdesáti velkými měchy dmýchali všichni najednou, dokud se ten hřbet neroztavil; vyteklo z něho mnoho železa a otevřela se cesta. Všichni pospolu odskočovali a vyšli z té soutěsky na širé stepní prostory.

Vypráví se, že ty měchy dmýchala kmenová větev odvozuující se od Kijana a kromě ní dmýchaly kmeny známé podle Nukuze a kmen Urjanchajů, který je jednou z jejich větví. Několik jiných kmenů si také činí nárok na to, že dmýchaly měchy, ale uvedené kmeny jim nevěří a vykládají to tak, že kmen Kungirátů, skládající se z několika větví, o nichž bude řeč později, a pocházející rovněž od onoho Nukuze a Kijana, kteří žili v Ergene-kunu, vyšel ven dříve než ostatní, bez porady a úmluvy, a přitom pošlapal nohama ohniště a ohně jiných kmenů. Ty kmeny věří, že známá nemoc nohou u kmene Kungirátů pochází z toho, že nesouhlasili s ostatními, vyšli ven napřed a nebojácně pošlapali jejich jídlo a ohniště. Všichni Mongolové, kteří jsou zde [v Íránu] a kteří Ergene-kun viděli, vykládají, že je to místo nepřístupné, ale ne do té krajnosti; cílem roztavení horského hřbetu bylo otevřít si jinou cestu.

3. Rašídův výklad jména Mongol je lidová etymologie; Berezin ji podpírá turkickým a mongolským slovesem ve významu „svrhnout, zdrtit“ a mongolským mungqaq „hloupý, tupý“. Skutečný původ jména je nejasný.

Protože Dobun-bajan, manžel Alan Qo'y, a Alan Qo'a z rodu Kurulasů stoují, jak bylo vyloženo, v příbuzenském vztahu k Čingischánovi, nezapomínají na tavení železa v oné hoře a na kovářství, a v noci, která je první nocí nového roku, je v rodu Čingischánově takový obyčej: přivedou houf kovářů, připraví kovadlinu a uhlí, rozžhaví kus železa, položí ho na kovadlinu, tlukou do něho kladivem, vykovávají pruty a tím vzdávají díky.

Ačkoli z vyložené příčiny tyto kmeny v dávnověku nazývali Kijaty, po Dobun-bajanovi, když z nich vzešlo množství kmenů, větví a pokolení, šlo každé pokolení pod zvláštním jménem a přízviskem a přízvisko Kijat u nich zaniklo. Poté však měl šestý potomek Alan Qo'y, jménem Qabul-chán, šest synů, a protože byli všichni reci, velcí, vážení a knížata, stalo se jejich přízviskem znovu Kijat. Od té doby nazývali Kijaty některé jeho potomky a rod, zvláště pak potomky jednoho z jeho synů, Bartan-bahadura, který byl Čingischánovým dědem. Bartan-bahadur měl nejstaršího syna jménem Mönggetü-kijan. Mönggetü znamená „člověk, který má mnoho mateřských znamének“; měl na krku velké znaménko a byl velký rek. Mnoho Kijatů, kteří nyní žijí v Dašt-i Kipčaku (Kipčacké stepi), pochází z rodu jeho bratranců a příbuzných. Ačkoli Čingischán, jeho otcové a bratři jsou v uvedeném smyslu z kmene Kijatů, přece dětem Jesügej-bahadura, otce Čingischánova, se dostalo přízviska Kijat-Bordžigin: jsou zároveň Kijaty i Bordžiginy. Bordžigin je v turkickém jazyce člověk, který má šedé oči, a jejich barva se kloní ke žluté. Byli nesmírně stateční, velice odváží a reci, takže o jejich udatnosti vzniklo přísloví. Když spolu jiné kmeny válčily, hledaly u nich spojení, utíkaly se k nim o pomoc, dávaly jim dary a dárky, žádaly o pomoc jejich síly a moci a s jejich pomocí a podporou přemáhaly a porážely mocné nepřátele. To, co je u Mongolů známo o poměrech jejich kmenů, je zčásti to, co bylo zde uvedeno.

Z nich vzešlo, jak bude uvedeno, množství kmenů. Příčinou hojnosti a obšírnosti řeči v popisu těchto kmenů a kmenů Nirun je Čingischán: všichni jsou z jednoho kořene, z rodu těch dvou zmíněných mužů, kteří byli v Er-gene-kunu, dlouhý čas se tam rozmnožovali a plodili, a z nich vzešly větve a pokolení; ten zástup se nazývá Mongolové-Dörlükín. Z jejich dětí a potomků vzešlo mnoho kmenů. Některé kmeny jsou ty, které vzešly z rodu

Dobun-bajana a Alan Qo'y a rozvětvily se do mnoha oddílů, jak bude vyloženo ve druhém a třetím oddílu.

Již předtím, v době Čingischána a jeho proslulého rodu, byli z těchto dvou kmenů, Nukuze a Kijana, begové. Nyní v Íránské říši Čaurči, velitel tisíce, jehož synové Qara a Subaj jsou begy tisíců, pochází z kmene Nukuz; a v tisíci, jemuž dříve, v době Abaqa-chána, velel Čauqur z kmene Džalajirů, pocházející z rodu Mukali-govana, byli také Nukuzové. Tento nukuzský kmen je početný, ale nejsou v něm slavní a vážení muži.

Mezi kmeny Nirun je také větev, kterou nazývají Nukuz. Ta vzešla od Kendü-činy a Ulukčin-činy, kteří byli oba syny Čaraqa-lingquma, jenž si vzal ženu svého bratra, Tumenu-chatun; ta mu porodila dva syny a jejich rod a potomstvo nazývají Čina i Nukuz.⁴ Lidé, kteří ty kmeny a jejich větve dobře znají, činí mezi oběma Nukuzy rozdíl: Nukuzové pocházející od dětí Kendü-činy a Ulukčin-činy a jiné kmeny a rod Čaraqa-lingquma zrozené z jiných manželek jsou vesměs předky kmenů Tajčiotů a výklad o nich bude podán ve větvi Tajčiotů. Protože kmeny Nukuz a Kijan se od nich oddělily po vyhubení starého mongolského národa, je jejich popis podán zvlášť na začátku dějin. To, co je nutné z popisu dřívějších okolností, které se nestaly podrobně známými, výklad a objasnění rodu, pokolení a linie, které z nich vzešly až do doby, kdy se objevila Alan Qo'a a její děti, a které se nazývají Mongolové-Dörlükín, podám na svém místě postupně a popořádku, každé zvlášť, s řádkem z jejich příběhů, jenž se bude týkat popisu té větve.

Kmen Urjanchajů

Tento kmen se odvětvil z rodu zmíněného Kijana a Nukuze. Je ještě jiný oddíl, jemuž se říká lesní Urjanchajové, ale ti jsou od těchto oddělení a odlišní, patří k lesním kmenům;⁵ ty žijí blízko sebe v krajích Bargudžin-tökö-

4. Čaraqa-lingqum je v Tajné kronice Čaraqaj-lingqu, syn Qajdua a předek Tajčiotů (§47). Čina (mong. čino „vlk“) je rodové jméno jeho potomků (Činos, Čonos). Jméno vdovy, kterou pojal, je v Berezinově čtení Tumena-chatun; jeho podoba není jistá.

5. Urjanchajové (Rašíd Urjangqat, Tajná kronika Urjangqadaj) byli rozšířeným lesním i stepním lidem na severu Mongolska; k nim patřili Čingischánovi věrní Dželme a Sübedej. Jméno později přešlo na Tuvince („Urjanchajský kraj“) – s Rašídovými Urjanchaji je však nelze prostě ztotožnit.

mu, tam, kde žijí kmeny Kori, Bargutů a Tumatů.⁶ Jejich pokolení a větve jsou praví Mongolové, jak bylo zmíněno v předchozím oddílu.

Tito Urjanchajové tvrdí, že mezi sedmdesáti měchy v Ergene-kunu i oni byli účastníky, pomocníky a spojenci. Mají takový obyčej, že když se strhne silné blýskání a hrom, spílají nebi, blesku a hromu a křičí na ně. Uhodí-li hrom do dobytčete a to zhyne, jeho maso nejedí, odcházejí a vzdalují se od něho. Jejich mínění je takové, že když tak učiní, bude hrom zapuzen a zničen. Ostatní Mongolové se chovají opačně: za hromobití nevycházejí z domu a sedí ve strachu. Vypráví se, že v zemi Mongolistánu padá blesků mnoho a u Mongolů se má za to, že hrom se rodí ze zvířete podobného drakovi. V těch místech ujišťují, že padá ze vzduchu na zem, bije do země ocasem, svíjí se kolem sebe a z tlamy mu šlehá plamen. Tak básník vyjádřil tento smysl v dvojverší o oblaku, blesku a hromu:

Svět drtí jak krokodýl, když z moře vylézá, tělo temné v hněvu svém;

hrůzu světu nahání, řve jako drak, z tlamy mu šlehá plamen s dýmem.

Vážení Mongolové o tom mluví nadneseně: „Několikrát jsme to viděli na vlastní oči.“ Protože v zemi Mongolistánu bývá nesmírná zima, zvláště v kraji zvaném Bargudžin-tököm, hromy tam bijí bez ustání jeden za druhým, a vypráví se, že vylije-li někdo na zem víno, kumys, mléko nebo kyselé mléko, udeří blesk a hrom právě do dobytka, a z něho zvláště do koní. Vylije-li se víno, bouře bude ještě silnější a blesk jistě uhodí do dobytčete. Varují se velkých domů. Sundá-li někdo z nohy botu a chce ji vysušit na slunci, stihne ho zmíněné neštěstí; proto když suší boty, zakryjí horní otvor stanu a suší je uvnitř. To znamená je u nich vyzkoušené a pro tu zemi příznačné. Protože v těch končinách padá mnoho blesků a je to pro ně veliká pohroma, počítají tuto příhodu mezi zlé věci; také říkají, že se na ně snesla z té či oné příčiny, a vedou o tom řeči. V oněch oblastech je mnoho takových snění a výmyslů a bez počtu slavných šamanů, kteří jim takové věci

6. Bargudžin-tököm – kraj za Bajkalem, zřejmě kolem řeky Barguzin (Bargudžin); jméno Barga/Bargu se dodnes drží v severovýchodním Mongolsku. Kori (Qori), Barguti a Tumatové byli lesní kmeny tamních krajin; o nich pojednává dřívější kapitola.

říkají, zvláště v kraji, který leží při hranici nejzazší obydlené země a který nazývají Bargu nebo také Bargudžin-tököm; tam je šamanů nejvíce.⁷

Z tohoto kmene Urjanchajů byl v Čingischánově době mezi staršími begy Džalma-Ocha.⁸ Ocha znamená „dravý, loupící na cestách, udatný“; protože měl tuto vlastnost, dostal toto jméno. V té době byl jedním z begů strážní gardy a nad ním nebylo víc než dva nebo tři begové. Zemřel ještě za Čingischánova života. Měl dva syny: jeden jménem Jesü-Buqa-tajši velel místo otce a byl jedním z begů levého křídla; druhý, Jesün-Buqa-taraqi, velel tisíci a byl jedním z begů pravého křídla a náčelníkem Čingischánových toulcošů (qorči). Děd Buquův a jeho rod byli všichni toulcoši z Čingischánovy družiny; výchovou se stal váženým a slavným. Jesü-Buqa, kterého nazývali tajši (tajši znamená čínsky „učenec a velký učitel“), za Ögedej-qa'ana velmi zestárl, nebyl už schopen činnosti a měl slabý hlas; Ögedej-qa'an ho proto nazýval Jesü-Buqa-tajši a to se stalo jeho přízviskem.

[Následuje výčet potomků a příbuzných: Karauna-Čupan, nynější beg tisíce, je Jesü-Buqovým synovcem; z tohoto kmene byl i Sübedej-bahadur (o něm níže), jehož syn byl stolník (ba'urči) Temür-Buqa; Temür-Buqovi synové Batmiš, Kenček a Kutlug-chodža, jejich příbuzní Baschar, Bajandar a Kökä-Ilkä, jehož syn Argasun velel tümenu, avšak neměl děti (měl synovce Išbuqu). Z rodu Džalma-Ochy jsou dále Saran, beg tisíce, Narin-Ahmad, dřívější beg tisíce, a jeho synové Hasan a Akindži, jeho synovec Dabta, Urung-Temür, syn Chodža-nojana, a také Urqataj z tümenu Hindukurova a jeho syn Čing-Temür.]

V Čingischánově době byl z kmene lesních Urjanchajů beg tisíce, jeden z begů levého křídla, jménem Udači. Po Čingischánově skonu střezí jeho děti se svým tisícem Čingischánův posvátný, zapovězený velký háj v mís-

7. Uctivý strach z hromu a zákazy s ním spojené (nevylévat mléko, nesusit oděvy venku za bouřky) zaznamenávají i evropští cestovatelé 13. století, např. Plano Carpini a Rubruk; Čingischánova jasa údajně trestala smrtí toho, kdo by se za bouřky koupal nebo pral oděv v tekoucí vodě.

8. Džalma-Ocha je Dželme Tajné kroniky, syn kováře Džarčiudaje z Urjanchajů, jeden z prvních a nejvěrnějších Čingischánových druhů (nökürü), který mu podle Tajné kroniky vysál krev z rány na krku (§145). Rašid tento čin připisuje Boroquloví (viz níže). Qorči – „toulcoš“, nositel luku a toulce z tělesné stráže; toulcoši tvořili jeden z oddílů chánovy gardy (kešigu). V Tajné kronice je Dželmeho syn Jesün-Te'e jmenován velitelem toulcošů (§225); Berezinovo čtení jmen synů je nejisté. Z Urjanchajů pocházel i Sübedej, podle některých badatelů Dželmeho blízký příbuzný.

tě, které nazývají Burchan Chaldun; do vojska nechodí a až dosud jsou k té strážii ustanoveni a určeni. Pro Čingischánovy děti – Toluj-chána, Möngke-qa'ana, děti Kublaj-qa'ana a jeho rod – je hlavní zapovězené místo určeno rovněž v onom příbytku. Vypráví se, že Čingischán jednou přišel na to místo; na té planině rostl nesmírně zelený strom a jeho svěžest a zeleň se mu velice zalíbily. Chvilí pod tím stromem poseděl, zmocnila se ho vnitřní blaženost, a v tom rozpoložení řekl begům a starším: „Zde ať je naše poslední místo.“ Když zemřel, postavili jeho velký stan na tom místě pod oním stromem, protože od něho ta slova slyšeli, a vypráví se, že ještě téhož roku ta planina zarostla množstvím stromů a stala se velkým lesem, takže se ten první strom nedá nijak poznat a žádný tvor neví, který to je. Hlavní zapovězené místo ostatních dětí je na jiném místě.⁹ Tento Udačiho rod je od pradávna ve stavu dědičných otroků (ötögü bo'ol) a dívky si s jinými nedávají ani neberou.

Beg Sübedej-bahadur, který přišel do Íránské země spolu s Džebe-nojanem, byl také z Urjanchajů. Měl syna, beg tisíce na levém křídle, jménem Kōkečü, který po Sübedejovi nastoupil na otcovo místo. Měl ještě jiného syna jménem Urjangqadaj; v době Möngke-qa'ana byl nejvyšším správcem vojska. Když Möngke poslal svého bratra Kublaj-chána do země Karadžang s deseti tümeny vojska, byl vojevůdcem toho vojska Urjangqadaj; Möngke přikázal, aby Kublaj-chán i všechna vojska byli Urjangqadajovi poslušni. Ta země byla nesmírně daleko od sídla qa'ana, takže to bylo asi rok cesty. Podnebí je tam velmi jedovaté a zlé a celé vojsko onemocnělo; ta země byla také nesmírně lidnatá a jejích vojsk bylo mnoho, takže bylo třeba denně na každém zastavení svádět šarvátky. Z těch dvou příčin se z deseti tümenů vrátily nanejvýš dva tümeny.¹⁰ Tento Urjangqadaj byl velmi

9. Toto je jedna z mála zpráv o Čingischánově hrobě. Zapovězené území (mong. qorug, „ika qorug“) v pohoří Burchan Chaldun (dnes zřejmě hora Chentij Chan v severovýchodním Mongolsku) bylo i v pozdějších staletích nepřístupné; přesné místo pohřbu není dodnes známo.

10. Karadžang (Qarajang) – říše Ta-li (Dali) v dnešním Jün-nanu, kterou Kublaj a Urjangqadaj dobyli v letech 1252–1254. Urjangqadaj pak pronikl až do Vietnamu (1257–1258) a účastnil se tažení proti Sungům. Nankijas – mongolský název jižní Číny, říše Jižních Sungů (mong. nangkiyas z čín. nan-t'ia, „jižané“); čín a mačín je perské označení Číny severní a jižní. Říše Sungů byla definitivně dobytá až r. 1279, hlavně pod velením Bajana z kmene Ba'arinů (viz níže u Suldusů). Berezinův text je v tomto odstavci zřejmě porušen: jiné rukopisy a novější edice připisují dobytí Čínu a Mačínu „za sedm let“ nikoli Urjangqadajovi, nýbrž Sübedejovu vnukovi (jménem snad Ačuqan), vyslanému tam spolu s Bajanem.

vážený a vykonal mnoho velkých činů. Byl poslán na dobytí země Čin a Mačin, kterou Mongolové nazývají Nankijas, a tu zemi si podrobil za sedm let. Jejich rod a děti nyní slouží qa'anovi. Sübedej-bahadur měl vnuka... (v rukopisech je zde mezerka).

V Čingischánově době byl z tohoto kmene jistý muž, průvodce Qasara, Čingischánova bratra, jménem Čaurqa-Ilagan. To je ten, koho Čingischán poslal spolu s Qaliudarem z kmene Džurjatů jako posly k Ong-chánovi jménem Qasarovým; ten ho uvedl do bezstarostnosti a Čingischán ho přepadl. Ten příběh je vyložen ve větvi Džurjatů.¹¹ Příběhů o kmeni Urjanchajů a o jejich bezích je mnoho; nyní bylo napsáno tolik.

Kmen Kungirátů

Také tento kmen je z rodu oněch dvou mužů, kteří odešli do Ergene-kunu.¹² Jak už bylo vyprávěno, praví se, že tento kmen Kungirátů vyšel ven dříve než ostatní, bez porady a znenadání, takže pošlapal ohniště ostatních kmenů. Mongolové pevně věří, že nemoc nohou u Kungirátů, která se u nich často vyskytuje, pochází z onoho pohybu a že hřích toho přestupku dopadl tísnivě na jejich nohy. Ostatní Mongolové se v dávných dnech na Kungiráty zlobili, že vyšli dříve a postavili se jim na odpor; ta věc je u nich všeobecně známá.

Z kmene Kungirátů se rozvětvily velmi rozšířené kmeny a každý měl zvláštní jméno a přízvisko. Z toho důvodu je v seznamu jméno každého uvedeno zvlášť, a protože jsou to v podstatě pokolení tohoto kmene, bude výklad a rozdělení těch kmenů zmíněn také v této kmenové větvi, jak se to snadno pochopí. Vypráví se, že jejich původ je takový: ze „zlaté nádoby“ se zrodili tři synové. To slovo je jen obrazné vyjádření a narážka; jeho smysl byl ten, že ten, z něhož se ti synové zrodili, byl rozumný, plný nadání, velmi učený a moudrý, a proto ho povýšili na „zlatou nádobu“. Zvlášť

11. Příhodu vypráví i Tajná kronika (§183–185): Qasarovi poslové Qaliudar a Čačurqan z Urjanchajů předstírali Ong-chánovi Qasarovo podrobení, a když se Ong-chán nechal ukolébat, Temüďžin jeho tábor u Džedžer-ündür přepadl a Kerejty rozprášíl (1203).

12. Kungirátí (Tajná kronika Onggirat, Rašíd Qunqirat) sídlili na jihovýchodě Mongolska při hranici s Čínou, kolem jezer Buir-nór a Dalai-nór. Byli proslulí tím, že dávali nevěsty vládnoucímu rodu: z nich pocházela Čingischánova hlavní manželka Börte i mnohé chatuny jeho potomků. Be-rezin připomíná, že kmen Kungradů (jméno pozměněné z Kungirát) se objevuje i mezi Uzbeky.

je tento obrat obvyklý u Mongolů, neboť mají zvyk místo „viděli jsme panovníka“ říkat „viděli jsme zlatou tvář královu“, a zlatou tvář je třeba tak chápat. I u jiných národů se toto rčení vyskytuje, neboť zlato je nejvzácnější z drahocenností, potřebné, velmi jasné a čisté. Je zřejmé, že se tím míní tento smysl; jinak by zrození člověka ze „zlaté nádoby“ bylo rozumu vzdálené a naprosto nepřijatelné.¹³

Jména těch tří synů a větví, které z každého vzešly, jsou tato: první syn Džurluk-mergen, praotec kmenů, které se nyní počítají ke Kungirátům; druhý syn Qubaj-šira, který měl dva syny, Ikirese a Olqunu'uta; třetí syn Tosbodaj, který měl dva syny, Karanuta a Kunglijuta.

První syn Džurluk-mergen

Protože z kořene kmene Kungirátů vzešlo několik větví a každá zvlášť dostala zvláštní jméno a přízvisko a je pod ním známá, jak bude zmíněno později, jméno Kungirát ulpělo natrvalo jen na některých a ti jsou nyní pod tím jménem známí a proslulí. Tento Džurluk-mergen je praotcem tohoto oddílu; mergen znamená „ten, kdo střílí přesně“. Se svým bratrem Qubaj-širou nebyl zadobře. Jednou se na bratra rozhněval a chtěl po něm vystřelit šíp. Qubaj-šira se polekal, přehnul se na koňském hřbetě, sklonil hlavu ke koňskému boku a díval se na něho, vystřelí-li nebo ne. Bratr uviděl jeho tvář, slitoval se, spolkl hněv a řekl: „Jak bych mohl zabít bratra? Ale když už jsem nasadil šíp na tětivu, jak bych ho nevystřelil? Ukážu mu, co je slušnost.“ A vystřelil tak, že šíp zasáhl ucho a náušnici, aniž se dotkl tváře. Z té příčiny se jeho přízviskem stalo Mergen.

Sídlem Kungirátů jsou končiny Ongu, která je postavena na způsob Alexandrovy zdi mezi čínskými oblastmi a zemí Mongolů. To místo nazývají Utkija a tam sídlili.

Begů a chatun z rodu těchto Kungirátů bylo v jeho době mnoho; uvádějí se ti, kdo jsou známí. V Čingischánově době byl mezi staršími begy jeden z kmene Kungirátů, Terge-il; byl hlavou jejich houfu, podrobil se Čingischá-

13. Mongolsky *altan qudqa* / *altan qodoqa* „zlatá nádoba, zlatý džbán“. Berezín, který se dříve domníval, že jde o „zlaté lože“, nakonec uznal Rašídův výklad. Rašídovo racionalizující vysvětlení mýtu o nadpřirozeném zrození je typické pro jeho muslimské čtenáře.

novi a přidal se k němu. Čingischán mu dával svou dceru; ale když mu ji chtěl dát, ten řekl: „Tvá dcera je žába a želva; jak bych si ji mohl vzít?“ Z té příčiny se Čingischán rozhněval a dal ho popravit.

Z Kungirátů bylo jiné pokolení; jejich vůdcem a hlavou byl Daj-nojan.¹⁴ Měl dva syny, Elči-nojana a Qoqotaj-nojana, a dceru jménem Börte-füdžin. Čingischán si ji v rané mladosti vyhlédl; její otec dělal mnohé obtíže, ale Elči-nojan, protože se s Čingischánem přátelil, se přičinil, aby mu tu sestru dali. Věkem byla starší než Elči-nojan.¹⁵

[Následuje výčet příbuzných a potomků: Daj-nojan měl bratra Darchana, jenž měl čtyři syny – Qadu, Bübüra, Tagudara a Džujqura. Jejich děti a potomci brali dívky z Čingischánova rodu a dávali mu je; jejich postavení bylo takové, že seděli výše než synové a všichni byli begy levého křídla, a i nyní je mnoho zetů (küregenů) z jejich potomků ve službách qa'anových a v ulusech Ögedejově, Čagatajově a Džochiho. Z téže kosti byli Saldžutaj-küregen, syn Bulugan-nojana, který se oženil s Kälmiš-aqou, dcerou Qutuqtuovou, a Ebügen-küregen, který přišel jako posel z ulusu Tochty. V Íránu jsou z Kungirátů Abataj-nojan a jeho synové Bars, Otman a Kutlug-Temür; z Abatajova rodu jsou Bulugan-chatun (dcera Otmanova) a Keremü-chatun (dcera Kutlug-Temürova).]

V Čingischánově době byl vážený beg, kterého nazývali Indžu-nojan; jeho jméno bylo Dargi-küregen. Měl syna jménem Šingqu-küregen. Čingischán mu vydělil čtyři tisíce mužů z jiných kungirátských kmenů, dal mu je pod správu, dal mu svou dceru Tümelün, která byla starší než Toluž-chán, a poslal ho do země Tumat, kde jsou dosud jeho potomci; Batudaj-Ertataj je s nimi ve spojení a přišel odtamtud. Batudaj je z Olqunu'utů, kteří jsou větví Kungirátů a o nichž bude pojednáno.

14. Daj-nojan je Dej-sečen Tajné kroniky, otec Börte. Podle Tajné kroniky (§61–66) ho Jesügej potkal, když vezl devítiletého Temüdzina hledat nevěstu u příbuzných své ženy, a Dej-sečen mu dívku ochotně zasnoubil, neboť se mu v noci zdál sen o bílém sokolu, který k němu přinesl slunce a měsíc. Rašídova zpráva o otcových průtazích se od ní liší.

15. Elči-nojan je Alči Tajné kroniky, Börtin bratr, později velitel tří tisíc Kungirátů. Füdžin je z čínského fu-žen (fu ren), „paní, kněžna“ – titul hlavních manželek.

V Čingischánově době byl jiný beg jménem Toqučar; nazývali ho Dalan-turqaqtu Toqučar, protože stavěl hráze.¹⁶ V této říši byl jeho vnukem Beki-bahadur, beg tisíce Karaunů, který sídlil v končinách Bádghísu. Toqučar byl v družině ve službách Čingischánových v době, kdy táhl s vojskem proti Číně; Čingischán ho oddělil se dvěma tisíci jezdců jako stráž za sebou, pro opatrnost před kerejskými, mongolskými, najmanskými a jinými kmeny, které si podrobil, aby se mu neobjevily v zádech a nezradily. Jiný starší beg, rovněž z Čingischánovy družiny, se jmenoval Qubaj-nojan; v této říši je z jeho potomků Melik, který je u Tudaj-chatun. Mertaj-chatun, která byla manželkou Abaqa-chána, a Terbej-küregen byli bratranec a sestřenice zmíněného Melika.

Džurike, syn Toluj-chána, měl manželku jménem Bulgu; byla vnučkou Elči-nojana, ale není z jeho větve. Kublaj-qa'an měl manželku jménem Čabuj-chatun, dceru Elči-nojana, nesmírně krásnou a půvabnou; miloval ji nadmíru a narodili se mu z ní čtyři synové a pět dcer, jak bude uvedeno v jeho větvi. Titul této chatun byl čínsky chuang-chou, tj. „nejstarší chatun“. ¹⁷ Když jí nebylo, vzal si Kublaj-qa'an na její místo její neteř jménem Nambuj-chatun, dceru Način-küregena, a měl s ní syna jménem Čarqujči. Manželka Köčüa, syna Ögedeje-qa'anova, jménem Qataqtaš, byla vnučkou Elči-nojana; z této dcery se narodil Širemün. Elči-nojan měl kromě Način-küregena syna jménem Džiku-küregen. Také Dairkaj-küregen, který měl Čingischánovu dceru Tümelün, byl z Kungirátů.

Druhý syn Qubaj-šira: Ikiresové a Olqunu'uti

Qubaj-šira měl dva syny, jeden byl Ikires, druhý Olqunu'ut.

16. Berezín přízvisko vykládá z mongolského dalang „hráz“ a slovesa „zadržovat“, tedy „ten, kdo zadržuje hrází“; perský výklad je v rukopisech tak porušen, že se ho nepokoušel obnovit. Mongolské dalan však znamená také „sedmdesát“ a turqaq je příslušník denní stráže (turqa'ut); přízvisko by tedy mohlo znamenat i „ten, jenž má sedmdesát strážců“. Toqučar vystupuje i v Tajné kronice, a to jako jeden z vojevůdců západního tažení.

17. Čabuj (Čabi, † 1281) byla Kublajovou hlavní manželkou a císařovnou dynastie Jüan; čínské chuang-chou (huanghou) znamená „císařovna“. Byla matkou následníka Čen-t'ina (Džingima), otce pozdějšího císaře Temüra. Berezín čte Tedžijuj; správné čtení je Nambuj, jak ji znají i čínské prameny (Nan-pi).

Ikires. Všechny kmeny Ikiresů jsou z jeho rodu a linie. Nejstarší manželka Möngke-qa'anova, Qutuqtaj-chatun, byla z tohoto kmene; byla dcerou Hül-daj-küregena, syna Butu-küregena, který měl nejstarší dceru Čingischánovu Qodžin-beki.

Olqunu'ut. Kmen Olqunu'utů je celý z jeho kosti. Tajču-küregen, který pojal Čingischánovu nejmladší dceru jménem Altalun, byl z tohoto kmene; příběh o něm je dlouhý a je sepsán zvlášť. Měl syna jménem Džočinsaj, ten měl dceru Möngke-qa'anovu jménem Širin, a když jí nebylo, dali mu její sestru jménem Sadžiq. Manželka Jesügej-bahadura, matka Čingischánova, Hö'elün-füdžin, byla z tohoto kmene.¹⁸ Také Badžu-küregen, syn Ular-küregena, který si vzal Čingischánovu nejmladší dceru Altalun, byl z tohoto kmene; byl bratrem Hö'elün-füdžin, matky Čingischánovy.

Třetí syn Tosbodaj: Karanuti, Kunglijuti a jejich potomstvo

Tosbodaj měl dva syny, Karanuta a Kunglijuta. Ten Kunglijut si vzal ženu svého otce; ta mu porodila syna jménem Miser-Uluq. Ten si rovněž vzal ženu svého otce, která mu porodila syna jménem Kurulas; Kurulasové jsou z jeho rodu. Vzal si také čínskou ženu, která mu porodila syna jménem Eldžigin; kmen Eldžiginů je celý z jeho kosti. O každém z nich bude podán výklad zvlášť a popořádku.

Karanut. Tento Karanut byl nejstarší syn Tosbodajův; celý kmen, který se nazývá Karanut, je z jeho rodu.

Kunglijut. Tento Kunglijut měl syna jménem Miser-Uluq. Uluq znamená „člověk, který se ničeho nebojí“, a také se tak nazývá mršina. Měl ve zvyku, že když usnul, tři dny se neprobudil. Byl velmi silný, takže prý tyčka stanu byla v jeho ruce jako bič. Vypráví se, že na jaře sbíral na břehu řeky mušle a dával je do torby, aby si je upekl a snědl. Jednou přinesl plnou torbu mušlí, cestou pod ní usnul a tři dny se neprobudil. Pták, kterému se říká iro, mu, protože se nehýbal, snesl na záda vejce.

18. Hö'elün (Rašíd Ölün-füdžin, Ölün-eke) z Olqunu'utů byla podle Tajné kroniky (§54–56) nejprve zasnoubena s Merkitem Čiledüem, od něhož ji Jesügej se svými bratry unesl. Její rod tedy stál Čingischánovi „z matčiny strany“ velmi blízko.

Miser-Uluq si vzal ženu svého otce, která mu porodila syna jménem Kurulas; všechny kmeny Kurulasů jsou z jeho rodu. Ačkoli původ Kurulasů je ten, že se zrodili z Altan-qodoqa, zlaté nádoby, a s Kungiráty a Ikiresy se odvětvili z jednoho kořene, byli si navzájem příbuzní a v každé době byli spolu, spolu vedli nepřátelství i válku, přece v době, kdy byl Čingischán u Baldžuny, kmen Kurulasů obrátil na útěk a zatlačil Ikiresy, jejichž hlavou byl Tutuq-chán. Ikiresové před nimi utekli, odešli k Čingischánovi do Baldžuny a připojili se k němu.¹⁹

Z těchto Kurulasů měl Odoči-nojan tři tisíce mužů vojska. Z tohoto kmene je Durato-küregen. Berte-küregen byl bratr matky Čingischánovy; Čingischán mu dal dceru, nejstarší ze svých dětí, jménem Qodžin-beki, a ta mu porodila syna jménem Dargi-küregen. Tomuto Dargi-küregenovi dal Čingischán také jinou ze svých dcer, jménem ...-chatun (jméno v rukopisech chybí).

Otcem Berte-küregena byl Tegüs. V době, kdy Tegüs pobýval u kmene Tajčiutů, poslal svému synu Bertemu zprávu o jejich nepřátelství a oznámil mu je. Čaruqa, jeden z vůdců kmene Kurulasů, stál ve válce s Tajčiuty při Čingischánovi.

Byl ještě jeden beg z kmene Kurulasů, jménem Mergitaj. V době, kdy se kungirátské kmeny rozhněvaly, protože je Qasar na Džebeho slovo porazil a obrátil na útěk a Čingischán mu to vytkl, a odešly k Džamuchovi, kdy se spojily kmeny Ikiresů, Kurulasů, Tatarů, Qataginů a Saldžiutů, povýšily Džamuchu na gürchána a strojily válku proti Čingischánovi, tu tento Mergitaj tajně poslal jistého muže jménem Qoridaj, který k němu přišel v jedné důležité věci, aby to dal vědět Čingischánovi. Nedal mu znamenitého koně, nýbrž koně, který měl nad uchem bradavici. Cestou dorazil ke kurenu a tisíci Qulan-bahadura z kmene Hojinů. Muž, jehož jméno (v rukopisech chybí), stál v noci na stráži, uviděl ho, poznal ho a dal mu Qulanova

19. Baldžuna – jezero či potok na severovýchodě Mongolska, kam se Temüdjín r. 1203 uchýlil po porážce od Ong-chána s hrstkou věrných; „ti, kdo pili vodu Baldžuny“, pak požívali zvláštní účty. Berezín odvozuje jméno od turkicko-mongolského balčiq „bláto“.

běhouna, aby jel rychleji. Dorazil a podal zprávu; Čingischán se vyzbrojil, porazil je a obrátil na útěk.²⁰

Miser-Uluq si vzal čínskou ženu. Ta žena měla takový osud, že vsedla na osla a odešla z Číny s úmyslem opatřit si muže. Jmenovala se Tauchua-Babudaq; tauchua znamená čínsky „růže“ a babudaq „člověk sedící na oslu“. Miser-Uluq s ní měl syna, jemuž dal jméno Eldžigin, protože osla nazývalí eldžigen a ta žena přijela na oslu. Celý kmen Eldžiginů je z rodu toho syna.

*[Z Eldžiginů byli v této říši známí begové a chatuny: Garqaj-nojan a jeho synové Džan-Temür, emír Alí a Nisabadadži; dále Qoro-Qačar-bahadur a Sartaq-bahadur; také Bulugan-chatun, manželka Pádíšáha islámu – nechť trvá jeho vláda! –, je dcerou bega Tesua, který přišel od qa'ana jako služebník Argun-aqy, aby spravoval zemi náležející qa'anovi; Tesuovi synové jsou Charbanda a Eretaj. Také Musulman Šusundži je z rodu Eldžiginů.]*²¹

Těchto několik větví a kmenů, které byly zmíněny, vzešlo na svět z oné zlaté nádoby a všechny se rozvětvily z jednoho kmene; z uvedené příčiny jsou si všichni navzájem bratřenci. Vytvořili samostatný kmen, stali se vojevůdci a potom se velmi rozmnožili. Qoro-Qačar-bahadur a Sartaq-bahadur, kteří byli zmíněni, byli v Čingischánově době bratři. Při rozdělení vstoupili do tisíce Džedej-nojana a do příbuzenství a švagrovství s kmenem Mangqutů; podle Čingischánova rozkazu přivedli kmen Bargutů – hlavu Bargutů nazývali Qadan-inen. Tehdy se zapřísáhli, vstoupili ve svazek a zavázali se smlouvou: „Budeme si jako bratři a jeden rod. Jako si Mongolové berou dívky navzájem, budeme je brát i my, a zatouží-li kdo z nás po dívce z jiného kmene, zachováme k sobě navzájem zdvořilost, jak se sluší mezi rodinami nevěsty a ženicha.“ Až do dnešní doby tak žijí. Buralgi-kökeltaš a Tartaj-barjan byli z rodu tohoto Qadana.

20. Tutěž příhodu zná Tajná kronika (§141): když spojené kmeny v roce kuřete (1201) zvolily Džamuchu gürchánem, Temüďžina varoval Qoridaj z Kurulasů. Hojinové (Tajná kronika hoj-in irgen, „lesní lid“) jsou lesní kmeny; kuren (küre'en) je „kruh“ – tábor rozložený do kruhu, zároveň vojenská jednotka.

21. Pádíšáh islámu je ílchán Gházán (vládl 1295–1304), Rašídův pán; Bulugan-chatun z Eldžiginů, zvaná Chorásánská, byla předtím manželkou jeho otce Arguna. Argun-aqa (z kmene Ojratů) byl v letech 1243–1275 mongolským místodržitelem v Chorásánu a Íránu.

Kmen Urjautů

Od tohoto Urjauta vzešly tři větve: Kongkotani, Arulati a Urjaut-Kilingguti. Ta jména byla původně jmény tří bratrů: od každého vzešla jedna větev, vytvořil se rod a vznikl samostatný kmen. Podle významu jména toho jedinice, který byl jejich kořenem, dostala každá větev své jméno a přízvisko.

První syn Qongqotan

Význam toho slova je „velkonosý“; takový byl, a proto dostal toto jméno. Z jeho rodu byli starší begové; v Čingischánově době byl z jeho rodu Mönklik-ečige.²² Když Ong-chán spáchal věrolomnost a pozval Čingischána pod záminkou, že dá svou dceru za jeho syna, aby ho zajal, Čingischán se vydal na cestu a cestou zajel do domu Mönklik-ečigeho, poradil se s ním a ten ho zadržel a nedovolil mu jet dál.²³ Neustále, v okolnostech těžkých i klidných, hrozivých i nadějných, stál při Čingischánovi. Čingischán mu dal svou matku Hö'elün-eke a on sedal výše než všichni begové, vedle Čingischána, po jeho pravé ruce.

Měl syna jménem Kōkčü, kterého Mongolové nazývali Teb-tengri.²⁴ Měl ve zvyku oznamovat skrytá tajemství a budoucí události a říkal: „Bůh mluví se mnou a já vystupuji na nebesa.“ V každý čas přicházel k Čingischánovi a říkal: „Bůh poručil, abys byl panovníkem světa.“ Dal mu jméno Čingischán a řekl: „Z rozkazu Božího ať je tvé jméno takové!“ Mongolsky čing znamená „pevný“ a čingiz je jeho množné číslo. Příčina byla ta, že panovník Kara-Kitajů měl v té době titul gürchán; také gür znamená „pevný“, a dokud panovník nebyl nesmírně velký, nenazývali ho gürchán. V mongolském jazyce má čingiz týž význam, ale v tomto případě je pro nad-

22. Mönklik-ečige (Tajná kronika Münglig ečige, „otec Mönklik“) byl syn starého Čaraqy z Kongkotanů. Umírající Jesügej mu světil péči o svou rodinu (§68–69). Sňatek s Hö'elün, o němž mluví Rašíd, Tajná kronika výslovně neuvádí; naznačuje jej snad Mönklikův čestný přívlastek ečige „otec“.

23. Podle Tajné kroniky (§168) šlo o zasnoubení Senggümovy sestry Čaur-beki s Džočim; Kerejti pozvali Temüdzina na „pití zasnubního nápoje“ s úmyslem ho zajmout, ale Mönklik ho varoval.

24. Berezin čte But-Tengri. Tajná kronika (§244–246) ho zná jako Kōkōčü, zvaného Teb-tengri, šamana, syna Mönklikova.

sázku postaveno v množném čísle a užití toho slova je stejné jako například v perské řeči šáhanšáh, „král králů“.²⁵

Teb-tengri měl zvyk, že v zimě seděl nahý na ledu v místě Utan-Keruen, které je nejstudenějším místem té země; jeho teplem ledová voda tála a z vody stoupala pára. Lid a mongolští starci vypravují, a stalo se to všeobecně známým, že jezdil na bílém koni na nebesa. To je nadsázka a lež na tržišti rozšířená; byl však lstivý a kejklíř a s Čingischánem mluvil drze. Protože něco z toho Čingischánovi vyhovovalo, přijímal to příjemně. Když však potom mluvil příliš mnoho, vměšoval se do každé věci a všechno vyvídal, Čingischán, poznávaje svým dokonalým rozumem a chápavostí, že je falešný a lživý, jednou, když byl se svým bratrem Qasarem, ustanovil a nařídil, aby ho zabil, až přijde do ordu a začne tlachat. Qasar byl nesmírně silný a udatný, do té míry, že když uchopil člověka oběma rukama, přelomil mu páteř jako tenkou hůl. Zkrátka, když Teb-tengri přišel a začal tlachat, Qasar mu dal dva tři kopance, vyhodil ho z tábora a zabil. Jeho otec seděl na svém místě a zvedl jeho čapku, netuše, že ho zabijí; když se dozvěděl, že ho zabili, přešel to mlčením. Byl i nadále ctěný a vážený a velel tisíci levého křídla.²⁶

Měl tři další syny, všichni to byli starší a vážení begové a každý velel tisíci. Jméno jednoho bylo Tolun-čerbi, druhého Söker-čerbi; oba byli z begů tisíci pravého křídla. Jméno třetího syna bylo Sutu; ten byl z begů levého křídla.

[Z jeho rodu jsou v této zemi: manžel Čeken-chatun jménem Tümene, Aqsaqa, kteří jezdili s poselstvím do služeb qa'anových, soudce (jargučí) Qodadžu a jeho synové Enkčín a Toqluq, a dále toulcoš Burkut, který žil v době Čingischánově. V Čingischánově době byl také beg Dair, kterého Čingischán dal s vojskem Ögedejevi a který byl v Čagatajově družině, a

25. Rašídův výklad jména Čingis je jen jedním z mnoha; novější badatelé je vykládají nejčastěji z turkického tengiz „moře“ (tedy „oceánský, všeobjímající vládce“) nebo z mongolského čing „pevný, silný“. Kara-Kitajové – západní Kitajové, jejichž říše ve Střední Asii trvala do r. 1218; jejich vládci nesli titul güřchán („všeobecný chán“).

26. Tajná kronika (§244–246) líčí konec Teb-tengriho jinak a podrobněji: šaman pomlouval Qasara, že usiluje o vládu, a pak ponižil Temüge-otčigina; na Börtino naléhání dal Čingischán Temügemu volnou ruku a Temüge dal Teb-tengrimu přelámat páteř. Pak Čingischán Mönglikovi vytkl, že nezkontroloval své syny. Rašídova verze s Qasarem je samostatné podání.

Misur-qorči, který po Čingischánovi a Toluj-chánovi byl v družině dětí Toluj-chánových a Sorqaqtani-beki.]

Mezi staršími a váženými begy byl ještě, rovněž z doby Čingischánova raného mládí, jistý muž z tohoto kmene jménem Čaraqa-ebügen; příběh o něm je uveden v dějinách.²⁷ Z jeho dětí jsou v této říši Iltemür, Bajdžu, beg tisíce, a jeho bratr Mas'úd, který byl místodržitelem Šírázu. Begové toulcošů za Abaqa-chána, jménem Enektekü a Burkut, a jejich děti byli z tohoto kmene.

Druhý syn Arulat

Význam tohoto slova je, že ten člověk byl něžný k otci a matce. Celý kmen Arulatů je z rodu tohoto syna. Z jeho rodu byli v jisté době starší begové a chatuny. V Čingischánově době byl z tohoto kmene Bo'orču-nojan; v této říši jsou z jeho rodu Beklemiš, Učan a jeho syn Jaru, který nyní žije.²⁸

Okolnosti Bo'orču-nojana byly takové: od samého dětství provázel Čingischána, nikdy se mu nevzepřel, prokázal chvályhodné služby a sedal po pravé ruce nad begy. Vypráví se, že v době, kdy byl Čingischán ještě v jinnošském věku a v dětství, vytáhl do boje proti některým z Tajčitů, byl tam raněn šípem do úst a hrdla a vrátil se zpět, pozbyv sil. Bo'orču-nojan a Boroqul-nojan byli s ním; cestou ho sňali s koně. Padal hustý sníh. Boroqul-nojan, drže jeho koně za uzdu, v té poloze rozehrál kámen, nasypal na něj sníh, aby z něho stoupala pára, a nad tou párou mu držel hrdlo, dokud mu sražená krev kus po kuse nevyšla z hrdla a dech se mu trochu neulehčil.²⁹ Protože padal hustý sníh, držel Bo'orču-nojan oběma rukama svůj plášť nad Čingischánovou hlavou, aby na něj nepadal sníh. Stál tak až do rána,

27. Berezin čte Džirgala-Ebügen. Čaraqa-ebügen („stařec Čaraqa“), otec Mönglikův, byl podle Tajné kroniky (§73) smrtelně zraněn kopím, když se po Jesügejevě smrti snažil zadržet Tajčity, kteří opouštěli Hö'elün a její děti.

28. Bo'orču (Berezin Burgudži / Burgudžin), syn Naqu-bajana z Arulatů, byl Čingischánovým prvním a nejvěrnějším druhem; při rozdělení vojska r. 1206 dostal velení pravého křídla. Berezin sám upozorňuje, že rukopisy tu jména pletou, a spojil dvě podoby jména v jednu osobu, což potvrzují i jiné prameny.

29. Tajná kronika (§145) vypráví podobnou příhodu z bitvy s Tajčity (1201), kdy byl Temüdžin raněn šípem do krku; tam však krev ze zraněné rány vysává a o raněného celou noc pečuje Dželme.

sníh mu sahal po pás, ale z místa se ani nehnul; ráno ho posadil na koně a dopravil do svých ordu. Vykonal ještě jiné velké činy, jak o nich bude vyprávěno.

Když se Čingischánovi vrátil dech, byli odloučeni od vojska i od ostatních blízkých a nepřítel pátral a vyzvídal, jak na tom je. Bo'orču-nojan a Boroqul-nojan bloudili po horách a stepích a hledali něco k jídlu a potravu; nic se jim nenaskytlo. Měli s sebou rybářské sítě a hodili je do řeky; chytila se velká ryba, kterou Bo'orču-nojan táhl ven, ale pro krajní hlad a slabost neměl sílu ji vytáhnout a upadl. Čingischán se trápil tím, že Bo'orču-nojan zeslábl a dospěl ke krajnímu vysílení, takže mu na stehně nezbylo masa, a řekl Boroqulovi: „Netrap se a neztrácej hlavu: ty buď šípem a já budu kyčlím, abychom mu stehno naplnili masem.“³⁰ Takovou vznešenou myslí, silným úsilím a silou ducha, jak je uvedeno v dějinách, věc Čingischánova i jejich znovu nabytí vrchu a Čingischán si podrobil a dobyl svět.

Bo'orču-nojan, Boroqul-nojan a Utikudžu (?) z kmene Džalajirů byli Čingischánovi staří služebníci a stále byli v jeho družině. V době, kdy se stal pádišáhem, dal všem begům jarlyky, ale Bo'orčuovi a Boroqul-nojanovi nedal. Poklekli, uhodili čelem a řekli: „Jak to, že nám nebyl milostivě udělen jarlyk?“ Poručil: „Vaše hodnost je vyšší, než aby vám byl dáván nějaký určitý jarlyk.“

[Za Ögedej-qa'ana měl Bo'orčuův tisíc jeho synovec Burultaj, za Möngke-qa'ana Burultajův syn Balčiq, za Kublaj-qa'ana Bo'orčuův syn a potom Burultajův syn Džirqamiš. Burultaj měl mnoho synů, vesměs starších begů; mezi nimi byl proslulý stolník Öz-Temür, starší beg a důvěrník (inaq) chánův. V této říši jsou z Bo'orčuova rodu Beklemiš, jeho syn Učan, Tükel, který byl popraven, protože se přidal ke vzbouřenému Sükejovi, a Toqlučerbi, beg tisíce na levém křídle; u qa'ana nyní slouží jako starší beg Tabajin-Torqaqun (tabajin znamená čínsky „hlava“, Torqaqun je jeho jméno).]

Čingischán řekl o Bo'orču-nojanovi: „Jeho hodnost je nižší než hodnost chánů, ale vyšší než begů a karačuů.“ Bo'orču-nojan říkával mongolsky:

30. Smysl tohoto obratu je v Berezinově překladu temný; zřejmě znamená: ty obstarěj šípem zvěřinu a já se postarám o to, aby se Bo'orču znovu nasytil a nabral sílu.

„Když se mýlí jazyk havrana, já jsem se nemýlil; když má pták luňák závrát, já jsem nedopustil, aby se mi točila hlava a mozek, a nedopustil jsem se chyby. Když se zvedá prach země k nebi a z nebe se snáší na zem, nezbloudil jsem z cesty. Proto jsem dosáhl takové hodnosti, že mě nazývají Bo'orču.“

Jak se jeho osud s Čingischánem zpočátku spojil, bylo takto. V době, kdy byl Čingischán ještě jinoch, jeho družina a vojsko se od něho odtrhly a jeho postavení zeslábla, přišli jednou zloději z mongolských kmenů a ukradli mu koně. Hned se to dozvěděl, a nemaje trpělivost čekat, až se sejdou jeho služebníci, vydal se spěšně sám za zloději. Hned na cestě uviděl jezdce stojícího na bílém koni: byl to Bo'orču. Když k němu dojel, zeptal se: „Kdo jsi a proč tu stojíš?“ Ten řekl: „Stál jsem tu a čekal, abych s tebou promluvil.“ Čingischán řekl: „Já budu předním vojem a ty buď mým zadním vojem.“ Bo'orču řekl: „Koně jsou tvoji: proč tedy spoléháš na mne? Může se stát, že až se obrátíš na útěk, uteču i já. Já budu v předním voji a ty buď mým zadním vojem, abych nemohl utéci a nutně se postavil na odpor.“ V tomto smyslu spolu dlouho rozmlouvali a prokázali výmluvnost. Nakonec se Čingischán stal zadním vojem a Bo'orču předním. Zloděje obrátili na útěk a koně vzali zpět. Čingischánovi se ta jeho řeč nesmírně zalíbila, pojal k němu plnou důvěru, přijal ho do své družiny a on se stal váženým.³¹

Třetí syn Urjaut-Kilinggut

Protože šilhal, dostal toto jméno. Všechny větve a kmeny Kilinggutů jsou z jeho rodu; jsou početné. Badaj a Kišliq – těm se říká Kilinggut-tarchani; Čingischán je učinil tarchany. Ačkoli jsou z kmene Kilinggutů, stalo se tarchan jménem a korouhví toho kmene. Jejich dětí je mnoho: z dětí Badajových Tarchan Chorezmi a Tarchan Sadaq, z dětí Kišliqových Aqurtaj, beg

31. Tajná kronika (§90–93) vypráví o prvním setkání jinak: mladý Temüdzin pronásledoval zloděje osmi hřebců, cestou potkal mladého Bo'orču, jak dojí kobyly, a ten se k němu bez váhání přidal, aniž by se na cokoli ptal; spolu koně získali zpět a Bo'orču odmítl jakýkoli podíl.

tisíce. Tito Badaj a Kišliq byli hlavními koniři Teke-Čerana,³² který byl starším begem mezi begy Ong-chánovými; příčina jejich povýšení na tarchany bude vyložena v dějinách, v příběhu o Čingischánovi.

Kmen Korčinů je větví Kilinggutů. Z bratranců Qongqotanových pocházel z tohoto kmene Qipčaqbaj, který byl v Chorásánu a byl velice tlustý.

Kmen Hüšinů

Z tohoto kmene byl v Čingischánově době mezi staršími begy jistý Boroqul-nojan, který byl ve službách Čingischánových nejprve bokaulem a stolníkem a pak postoupil výše. Potom se stal begem oddílu stráže, pak begem tümenu a nakonec váženým begem pravého křídla, na druhém místě po Bo'orču-nojanovi, a prokázal mnoho služeb.³³ Čingischán si jich vážil a ctil je do té míry, že řekl: „Bo'orčuovi nebude nic odepřeno a nebude možné, aby zemřel; Boroqulovi nebude nic odepřeno a nebude možné, aby zemřel.“ Služby, které Boroqul v každé době prokazoval, budou vyloženy v dějinách Čingischánových. Byl zabít ve válce s vojskem Tumatů, kteří jsou jedním z mongolských kmenů, i když je mnohokrát porazil.

[Za Ögedej-qa'ana nastoupil na jeho místo jeho syn Džübüker-Qubila, za Kublaj-qa'ana byl z jeho rodu Toqči-küregen, jemuž dali Širin, dceru Qutuqtuovu a neteř Hülegü-chánovu, sestru Kälmiš-aqy, zrozenou z Qulan-cha-tun.]

Byl jiný starší beg jménem Hüšidaj-Bajqu; Čingischán ho dal s vojskem Džočimu a velel pravému křídlu Batuova vojska. Na sklonku života podal zprávu: „Jsem starý a slabý a tento úřad nemohu zastávat.“ Vzal si tedy muže z kmene Džurjatů jménem Eldekä, jehož matku pojal za manželku,

32. Tajná kronika (§169–170) jej zná jako Jeke-Čerena. Jeho koniáci Badaj a Kišlig vyslechli, že Kerejti chystají na Temüdzina přepad, a v noci ho varovali; za to jim Čingischán udělil hodnost tarchanů (§187). Tarchan – osvobozenec: držitel výsady, jenž neplatil daně, směl si ponechat kořist a nesměl být trestán za prvních devět provinění.

33. Boroqul (Tajná kronika Boroqul z Hüšinů) byl podle Tajné kroniky jako malý chlapec nalezen v opuštěném jurkinském táboře a vychován Hö'elün (§137–138); patřil pak mezi „čtyři reky“ (dörben küllüüd) spolu s Bo'orčuem, Mukalim a Čilaunem. Bokaul – úředník, který rozděloval jídlo a zásoby, ba'urči – stolník, kuchmistr. Boroqul padl kolem r. 1217 při trestné výpravě proti lesním Tumatům; Tajná kronika (§240) líčí, jak ho Tumatové zaskočili v hustém lese. Rašíd Tumaty, jinde řazené k lesním národům, tu nazývá kmenem mongolským.

učinil ho svým pomocníkem a ten pak nastoupil na jeho místo. V dnešní době zastávají tamtéž týž úřad starší begové z jeho rodu. V této říši je Guritaj-küregen a jeho děti Beklemiš a Bitikči, kteří nyní žijí. Kublaj-qa'an měl manželku, dceru Boroqul-nojana, jménem Ušdži, s níž měl syna jménem Ajači.

Kmen Suldusu

Ačkoli z tohoto kmene bylo mnoho begů, muži známější a váženější se vztahují ke službě Čingischánově; nejprve tedy podáme příběhy o nich, které jsou skvělejší, a nejprve vyložíme události, které jsou důležitější.

V době, kdy byl Čingischán mladý, kmen Tajčiuťů pozvedl hlavu odporu, vojsko a družina od něho odpadly a jeho vladařské moci se ještě nedostalo plné síly. Jednou se vypravil po jedné důležité věci. Na cestě uviděl kámen, který se valil, aniž by ho něco pohánělo, a šel proti němu. Pomyslel si: „To je nesmírně zvláštní a podivné znamení; snad bych neměl jet touto cestou.“ Chvilí se bránil touze jet dál, ale nedbaje toho, jel podle vůle svého srdce. Náhodou se stalo, že ho Tarqutaj-Kiriltuq, panovník kmene Tajčiuťů, který byl jeho nepřítelem, dostihl a zajal.³⁴ Udělal mu dřevěný jařmový obojek a hlídal ho: v té době byl obyčej zajatce hned nezabíjet.

Žila tam stařena jménem Tajču-ikči; nazývali ji Tajču proto, že byla z toho kmene. Měla manžela z kmene Merkitů, jehož jméno není známo; v nynější době je z jeho rodu Udžurgaj, qa'anův posel, který přišel spolu s Enketaj-elčim. Zkrátka, ta stařena Čingischánovi stále česala vlasy a konala mu službu. Kdykoli mu jho rozedřelo krk do ran, podkládala tam kousek plsti a ustavičně mu projevovala soucit. Po nějakém čase Čingischán jednou využil příležitosti a utekl i s jhem. V těch končinách byl velký rybník: šel tam a stáhl jho za sebou do vody, takže z jeho těla nebylo vidět nic kromě nosu.

34. Tarqutaj-Kiriltuq (tak i Tajná kronika; přízvisko Berezín odvozuje od mongolského slovesa „závidět, skrblit“, tedy snad „Závistivý“) byl náčelníkem Tajčiuťů, kteří po Jesügejově smrti opustili jeho rodinu. Tajná kronika (§79–81) vypráví, že se Temüdzin před Tajčiuťy devět dní skrýval v houštině a pokaždé, když chtěl vyjít, ho zadrželo znamení – spadlé sedlo, bílý balvan zatarasující východ; když konečně vyšel, byl zajat. Podle Tajné kroniky (§149) Tarqutaje po porážce Tajčiuťů zajali jeho vlastní poddaní Širgü'etü a jeho synové, ale cestou ho propustili; o jeho smrti Tajná kronika mlčí.

Houf z kmene Tajčiotů se vydal za ním a hledal ho. Sorqan-šira z kmene Suldusů, otec Čila'un-bahadura, jenž byl otcem Sodon-nojana, byl mezi tím kmenem a jeho kubitka stála také nablízku toho místa.³⁵ Nečekaně mu padl pohled na Čingischánův nos; domyslel se, že je to on, tajně mu dal znamení, aby ponořil hlavu ještě více do vody, a řekl tomu houfu: „Hleďte v jiné končině, já budu dávat pozor tady.“ Tak je přiměl, aby se rozešli. Když nastala noc, vyvedl Čingischána z vody, sňal mu jho z krku, odvedl ho domů a schoval ho navrch na vůz pod množství vlny.

Potom houf hledajících narazil v tom místě na jeho stopu a mysleli si, že musí být v kubitce Sorqan-širově. Hledali tam mnoho, až do té míry, že mnohokrát bodali do té vlny kopími; nevylezl z ní. Protože Nejvyšší Stvořitel mu chtěl dát moc, ani jednou se bolest a zranění nedotkly jeho pozeňnaného těla. Když ho nenašli, odešli. Poté mu Sorqan-šira dal tmavohnědou kobylu, trochu masa, rožeň na kebab, šípky a luk a všechno náradí potřebné na cestě; některé věci mu však nedal. Vypráví se, že mu nedal křesadlo. Tak ho vypravil na cestu. Proto ho ještě nyní, ačkoli jeho potomci požívají veliké přízně, trochu obviňují za to, že mu některé z těch věcí a křesadlo nedal. Snad mu v tom může sloužit za omluvu, že nechtěl, aby se rozšířila pověst o té nehodě.

Snad on má omluvu, a ty jsi vinen.

Mezitím Čingischánova matka, ženy a rod už přestaly v žízni očekávání doufat. Jeho čtvrtý syn Toluj-chán byl ještě dítě. V posledních několika dnech neustále opakoval: „Můj otec jede na kobyle.“ Matka se k němu chovala zle, tahala ho za uši a říkala: „Co jsou to za prázdné řeči, že ten chlapec každou chvíli mluví a připomíná nám ho a spaluje nám srdce?“ On však nepřestával a stále to opakoval až do dne, kdy Čingischán přijel. Toho dne Toluj-chán řekl: „Hle, můj otec přijíždí na tmavohnědé kobyle a má u sedla přivázané dva turuchtany.“ Jeho matka pořád říkala: „To je nějaké pobláznění, které toho chlapce trápí, a on pořád přehnaně opakuje, že prý

35. Suldusové (Tajná kronika Suldus) byli poddaní Tajčiotů; Berezín odvozuje jméno od mongolského sulda „štěstí, ochranný duch“. Z tohoto kmene pocházel i emír Čoban, nejmnocnější muž Íranu za posledních ílchánů (viz níže). Sorqan-šira je znám i z Tajné kroniky (§82–87), kde je popsán jako poddaný Tajčiotů; jeho synové tam jsou Čimbaj a Čila'un a dcera Qada'an. Berezín čte jméno syna Džilaugen, Rašíd Čila'ugan.

přijíždí.“ Za hodinu přijel Čingischán na hnědé kobyle, se dvěma turuchtan-y přivázanými u sedla. Všichni se jeho příjezdu nesmírně zaradovali a oddali se plnému veselí. Velice se divili Toluj-chánovým slovům, vykládali tu událost jako dobré znamení pro Čingischána a rozdali almužny a obětiny Bohu.³⁶

Sorqan-šira, věda, že to, jak Čingischána ukryl, nezůstane utajeno, uznal za nutné odejít z prostředka toho tajčiutského kmene; odkočoval s domem a čeledí a přišel do služeb Čingischánových. Čingischán byl k němu, jeho dětem a druhům nesmírně nakloněn a prokazoval jim dokonalou úctu, počtu a vážnost.

Čila'un-bahadur, syn Sorqan-širův, byl nesmírně udatný a statečný. Jednou v bitvě nenadále spadl s koně a nepřítel se k němu vrhl, aby ho zabil; vyskočil a pěšky s kopím se postavil jezdcí, napadl ho, obrátil na útěk a hnal ho celý farsach. Čingischán se podivil a řekl: „Kdo spadne s koně, jak bude moci vstát a bojovat? A i kdyby vstal, jak se pěší postaví proti jízdnímu a vyjde jako vítěz?

Neviděls pěšího, jenž by bojoval

a zezdola se nerozvážně do boje drál.

Takového reka jsem neviděl.“

Protože Čingischán mnohokrát válčil s Tajčiuty a sváděl s nimi bitvy, nakonec v poslední bitvě vstoupil Čila'un-bahadur do souboje s Tarqutaj-Kiriltuqem, panovníkem tajčiutským, který byl velmi udatný, vysoké postavy a tělnatý. Čila'un-bahadur byl malého vzrůstu. Vrazil kopí Kiriltuqovi do spodní části břicha a chtěl s ním zatřást a shodit ho s koně, ale nemohl. Vytrhl kopí, opřel jeho konec o zem a napjal síly, aby prošlo tomu skrz podbřišek; kopí prošlo spodkem břicha a ten spadl s koně dolů a v tom stavu řekl: „Myslel jsem, že i kdyby mi srdce rozsekali šavlí, nezemřu; a zatím takový opovrženihodný, bídný človíček jako syn Sorqan-širův, podobný otepi tamaryšku z několika tenkých proutků, mě probodne kopím, já se nemohu vyprostit a mám tak zahynout!

36. Příběh obsahuje zřejmý anachronismus: Toluj se narodil kolem r. 1192, kdežto zajetí u Tajčiutů spadá do Temüdzinova dospívání, tedy nejméně o dvacet let dříve. Turuchtan – Berezínovo slovo pro jespáka bojovného (Philomachus pugnax), zde zřejmě obecně pro drobnou pernatou zvěř.

Furud byl silnější než Bížan,

*leč zahanben byl, když se štěstí odvrátilo.*³⁷

Nakonec Tarqutaj na tu ránu zemřel a odevzdal duši andělu smrti hříšníků.

Syn Čila'un-bahadura byl Sodon-nojan, který byl v Čingischánově době jedním z begů pravého křídla a stal se nesmírně váženým a ctěným. Za Ögedej-qa'ana ještě žil a byl v družině dětí Toluj-chánových a Sorqaqtanibeki. V době Kublaj-qa'anově nastoupil na jeho místo jeho syn Qadžu; žil asi sto let a upadl do slabomyslnosti, takže nepoznával svou snachu a říkal: „Dejte mi ji.“ Z jeho příbuzných byl jeden beg pravého křídla jménem Toghrul; také z jeho příbuzných byl starší beg, stolník Möngke-qa'anův, jménem Džaran: protože navedl Ariq-bökeho ke zlému, dal ho Kublaj-qa'an popravit.

*[Z dětí Sodon-nojana, které přišly do Íránské země s Hülegü-chánem, byl Sunčaq-nojan, soudce (jargučí), beg pravého křídla a beg strážní gardy, který seděl hned pod Kōkā-Ilkäem. Jeho bratři byli Kejtej-nojan, Ara-Temür-idači, Tudan a Temür-Buqa; Sunčaqovi synové Bajdu, Arab a Ar-gun; Bajduův syn Bajan, Arabův syn Jemen; Kejtejův syn Qataj a jeho synové Quan a Zeke; Tudanův syn Melik a Melikův syn Čupan; synové Temür-Buqovi Tahuqa, Šiktür a Mubárak.]*³⁸

Z dětí Sodon-nojana, které byly ve službách Kublaj-qa'ana, poslal qa'an jednoho syna jménem Sartaq jako posla k Hülegü-chánovi a s ním Abd ar-Rahmána, aby vedl účty daní, a Bajana, vnuka Alaq-nojana z kmene Ba'arinů, který byl zde a byl přidělen ke Kublaj-qa'anovi; bylo mu dáno svolení vrátit se. V roce Hülegü-chánovy smrti se vrátil. Tento Bajan je ten, který dobyl zemi Nankijas.³⁹

37. Narážka na epizodu z Firdausiho Knihy králů (Šáhnáme), v níž se utkává Furud, syn Sijávušův, s hrdinou Bížanem; Furud nakonec podlehne.

38. Čupan, syn Melika a vnuk Tudanův, je slavný emír Čoban (Čupan, † 1327), vrchní velitel vojsk ilchánů za Öldžejtüa a Abú Saída a fakticky nejmočnější muž Íránu až do svého pádu. Když Rašid psal, byl už významným emírem, ale vrcholu moci teprve měl dosáhnout.

39. Bajan z Ba'arinů (1236–1295) sloužil nejprve u Hülegüa v Íránu, r. 1265 přešel ke Kublajovi a v letech 1274–1276 vedl rozhodující tažení proti říši Jižních Sungů, zakončené dobytím jejího hlavního města Lin-anu (Chang-čou). Hülegü zemřel r. 1265.

Kmen Ildurkinů

Tento kmen je větví kmene Suldusů. V Čingischánově době, když se po bitvě s Ong-chánem stáhl, odešel k Baldžuně, poslal posla k Ong-chánovi a vzkázal mu mnoho zpráv, jak je zmíněno v dějinách, byl ten posel z tohoto kmene a jmenoval se Arqaj-džijun; Arqaj je jméno a džijun znamená „levá strana“. V této říši byl z jeho rodu a z jeho bratranců Hindu-bitikči, který byl v chorásánské zemi Bádghís begem tümenu Karaunů. Arqaj-džijun byl velmi starý a slabomyslný a žil až do doby Möngke-qa'anovy.

Kmen Bajautů

Tento kmen se skládá z několika větví, ale známé jsou dvě: jednu nazývají Džida-Bajauti, druhou Kegerün-Bajauti. Džida je řeka v Mongolsku; protože tam bylo jejich sídlo, přisoudili je k tomu místu a to se stalo jménem jejich korouhve. Ty, kdo žijí ve stepi, nazývají Kegerün-Bajauti.⁴⁰

Na počátku Čingischánova mládí, když začala jeho válka s kmenem Tajčutů a on sbíral vojsko, se k němu připojila většina kmenů Bajautů: ze třinácti kurenů jeho vojska tvořili oni jeden kuren. Mezi Bajauty a Čingischánovým rodem byl ten obyčej, že jim dávali dívky ze svého rodu a brali si je od nich. V Čingischánově době byl mezi begy tisíců levého křídla beg jménem Urqa-küregen, jemuž dali dívku z chánova rodu; byl z Džida-Bajautů. Onggan-küregen, který je zde, je z jeho rodu.

Byl jiný beg tisíce, rovněž z levého křídla, jménem Önggür, nesmírně vážený. Protože dříve byl bokaulem a stolníkem Kүčүgür-nojan z kmene Besutů, a když zestárl a zeslábl, stal se na jeho místě bokaulem a stolníkem Boroqul-nojan, a když se Boroqul-nojan stal begem tümenu a zabýval se vojenskými záležitostmi, stal se na jeho místě bokaulem a stolníkem tento Önggür. Nazývali ho také Önggür-qonsat; v najmanském jazyce se bokaulovi říká qonsat. Tento Önggür byl z kmene Kegerün-Bajautů.

V době, kdy obléhali a dobyli město Čung-tu, sídlo Altan-chána, který odtud odešel a zanechal tam poklad a knížata, poslal Čingischán Qutuqu-no-

40. Džida – levý přítok Selengy (dnes v Burjatsku). Berezin odvozuje jméno Kegerün od mongolského kegere „step“ a jméno Bajaut (Tajná kronika Baja'ut) od bajan „bohatý“.

jana a tohoto stolníka Önggüra s nökery, aby dopravili poklad. Altan-chá-novi náměstci jim dali ze svého pokladu dar; Qutuqu-nojan ho nepřijal, ale stolník Önggür přijal. Když přišli k Čingischánovi, neschválil to a Öng-gürovi i nökerům udělil důtku, jak je napsáno v dějinách.⁴¹

Stolník Buqaj – jeho předkové a příbuzní jsou z kmene Džida-Bajautů. Popis vztahu jeho, jeho otců a dědů je takový: v Čingischánově době byl jistý Surqan, kterého Čingischán nazýval svým otcem. Protože to byl muž rozumný a moudrý a občas citoval průpovědky, uváděje je na paměť, učinil ho Čingischán starším a váženým a byl jedním z dědičných otroků. V době, kdy se Čingischán ještě nestal pádišáhem a mezi kmeny byla vášeň po prvenství a vládě, tento Surqan říkal: „Lidé, kteří touží po vládě, jsou: jeden Alaq-udur z kmene Tatarů, druhý Sača-beki z kmene Kijatů-Jürkinů a Džamucha-sečen z kmene Džadžiratů. Ti hledají velikost a touží po vládě, ale nakonec zvítězí Temüdžin a vládá se po jednomyslné vůli kmenů upevní v jeho rukou, neboť má pro tu věc schopnost i zásluhu a nebeská pomoc a královská velebnost jsou zjevné a patrné na jeho čele.“ Nakonec se stalo tak, jak řekl.⁴²

[Následuje rodokmen Surqanových potomků: jeho syn Kōkčü měl syny soudce (jargučí) Buqu, jehož synové byli Toq-Temür, Algu a Esen-Buqa, dále stolníka Džunčiho a Mustafu, sekretáře (bitikči) a nojana, který byl za života qa'anova soudcem. Jejich příbuzní byli také Qadan, syn Aruqtuův, a soudce Tudaj, a bratrancem jim byl sekretář Kōkā, který přišel s Hülegü-chánem a byl hlavou sekretářů. Z jejich rodu jsou dále Kōk-Bōri, Rama-zán, Toqta a Bulugan-chatun, manželka Abaqa-chánova, vesměs bratranci a neteře soudce Buqy.]

V Čingischánově době byl starší beg, kterého nazývali Qubilaj-qorči; žil ještě po Toluj-chánovi. Po Čingischánovi byl ve službách v družině jeho dětí a Sorqaqtani-beki. Kublaj-qa'an měl manželku jménem Bajaudžin, kte-

41. Čung-tu (Zhongdu, dnešní Peking) padlo r. 1215, poté co t'inský císař r. 1214 přesídlil do Kchaj-fengu. Tajná kronika (§252) příhodu vypráví podobně: Šigi-Qutuqu, Önggür a Arqaj-Qasar měli sepsat poklad; Šigi-Qutuqu dary odmítl, a Čingischán ho proto pochválil a ostatní pokáral.

42. Sača-beki, náčelník Jürkinů (větve Kijatů) a Temüdžinův vzdálenější příbuzný (vnuk Qabul-chánova nejstaršího syna), byl kolem r. 1197 popraven za zradu (Tajná kronika §136). Džamucha z Džadžiratů byl Temüdžinův pobratim (anda) a později hlavní soupeř; r. 1201 byl zvolen gürchánem. Alaq-udur je jméno tatarského náčelníka.

rá byla z tohoto kmene; měl s ní syna jménem Toghan. Matka Möngke-qa'anova syna Širegiho byla rovněž z tohoto kmene; říkali jí Tajaudžin.

Kmen Kingitů

Z tohoto kmene se nestalo známo mnoho begů a mužů. Když však Čingischán rozděloval svým dětem begy spolu s vojsky, dal svému nejstaršímu synu Džoči-chánovi několik begů se čtyřmi tisíci vojska; mezi nimi byl jeden beg z této větve jménem Qojin-nojan. V ulusu Qončiho, z dětí Ordy, z rodu Džoči-chánova, je jistý Uran, který byl slavný a byl starším begem toho ulusu: ten je z jeho rodu. Nyní tam jsou jeho děti a příbuzní.⁴³

43. Orda byl nejstarší syn Džočiho; jeho ulus („Bílá“ či „Modrá“ horda podle různých pramenů) ležel na východě Kipčacké stepi, v dnešním Kazachstánu. Qonči (Berezin Kuldži) byl Ordův vnuk a v Rašidově době vládl tomuto ulusu (zemřel kolem r. 1300). Berezin vykládá jméno Kingit jako mongolské množné číslo od „dávka, porce“.

Kapitola čtvrtá, část druhá: Mongolové-Nirun

[Druhá část čtvrté kapitoly Rašídova Úvodu nese nadpis „Popis turkických kmenů, které nazývají Nirun“. Rašíd v ní probírá rody, které odvozovaly svůj původ od Alan Qo'y a jejich synů zplozených ze světla, tedy nejbližší příbuzné Čingischánova rodu. U každého kmene uvádí jeho původ, postoj k Čingischánovi a vynikající emíry a jejich potomky, z nichž mnozí sloužili v Rašídově době v Íránu. Vyprávění, výroky a charakteristiky osob překládáme v úplnosti; holé řady potomků shrnujeme v hranatých závorkách.]

Je to jeden z mongolských kmenů; vzešli z rodu Alan Qo'y, která pocházela z rodu Kurulasů, a Kurulasové jsou větví Mongolů-Dörlükin. Alan Qo'a podle jejich tvrzení a výkladu otěhotněla bez muže ze světla a narodili se jí tři synové. Lidi, kteří jsou z rodu a linie těchto tří synů, nazývají Nirun, to jest „páteř“, ¹ a z narážky na páteř je zřejmé, že vzešli ze světla. Tyto kmeny, pocházející z rodu Alan Qo'y a těch tří synů, tvoří tři oddělení.

První oddělení

Jsou to ti, kdo pocházejí z rodu Alan Qo'y až po jejího šestého potomka Qabul-chána. Všechny je z uvedené příčiny nazývají Nirun; a také bratry Qabul-chána, jejich děti a potomky, všechny ty kmeny, nazývají Nirun. Rozdělení jejich větví a kmenů je takové, jak bude uvedeno.

1. Mongolské *niru'un* znamená „záda, páteř, hřbet“; Rašíd tím podle vlastního výkladu naráží na „čistá bedra“, z nichž tito lidé vzešli. Protějškem Nirunů jsou Mongolové-Dörlükin, tedy ostatní, „obyčejní“ Mongolové, o nichž pojednávala předchozí část. Rašíd zde podává jen první oddělení; potomstvo Qabul-chánovo a rod Čingischánův vykládá až v dějinách Čingischánových předků.

Kmen Qataginů

Tento kmen patří k Nirunům; odvětvili se od nejstaršího syna Alan Qo'y, jehož jméno bylo Buqu-Qatagi.² Za Čingischánových časů se mu postavili na odpor, a proto jich je v každém ulusu mnoho, ačkoli nejsou tak známí a proslulí. Z těch, kdo byli váženi, byl v Čingischánově věku A'uču-bahadur³ předním emírem a náčelníkem; ten se spojil s Bujuruq-chánem, chánem Najmanů. Ostatní přední emírové, kteří byli v jeho době, jsou tito: ...

[V obou Berezinových rukopisech je zde mezera.]

Kmen Saldžiutů

Tento kmen se odvětvil od prostředního syna Alan Qo'y, jehož jméno bylo Buqutu-Saldži. Z jejich rodu pochází mnoho emírů; protože však za Čingischánových časů s ním mnoho nepřátelili, velké množství z nich bylo pobito.

V oné době byl z tohoto kmene emír jménem Samuqa. Ačkoli nebyl velitelem vojska, Čingischán mu několikrát svěřil vojsko a posílal ho po nejdůležitějších věcech. Jedna z nich byla tato: jeden z předních vojevůdců Altan-chána od něho i s vojskem odpadl a projevil náklonnost k Čingischánovi. Čingischán určil tohoto Samuqu, aby s vojskem vyrazil a onoho vojevůdce i s jeho vojskem přivedl do jeho služeb. Potom spolu s kitajskými vojsky, která se rovněž podrobila, oblehli město Čung-tu, které nyní nazývají Dajdu,⁴ a zmocnili se majetku, pokladů a velmožů Altan-chána, kteří se tam nacházeli. Ještě několikrát jindy ho Čingischán posílal po nejdůležitějších věcech.

2. Tajná kronika (§ 42) zná Buqu-Qatagiho jako syna Alan Qo'y a praotce Qataginů. Berezin: jméno kmene odpovídá mongolskému *chatagin*, jak je píše i mongolský kronikář Sagang Sečen. Qataginové se roku 1201 přidali ke koalici, která svolala Džamuchu gürchánem; jejich jméno se později udrželo v názvu kraje Qataghan v severním Afghánistánu. Sagang Sečen podle Berezina obdobně zná Saldžiuty (Saldžigut) a jejich praotce Bugu-Saldžiho, prostředního syna Alan Qo'y.

3. Tajná kronika (§ 141, 148) uvádí A'uču-ba'atura jako náčelníka Tajčitů, nikoli Qataginů.

4. Samuqa-bahadur patřil k předním velitelům války proti říši Ťin (1211–1215). Čung-tu, hlavní město dynastie Ťin na místě dnešního Pekingu, padlo roku 1215. Berezin čte druhé jméno „Dair-zu“; jde však o Dajdu (čínsky Ta-tu), nové hlavní město, které Kublaj-qa'an vystavěl vedle starého Čung-tu.

Tento Samuqa se zlobil na každého, kdo ho nazval kozlem, protože jako dítě býval s kozly; a jakkoli tomu bylo, lidé se štítí každého, kdo si s kozlem zahrává. Kvůli tomu se pral se Šigi-Qutuqu-nojanem a skončilo to mezi nimi nenávistí. Potom se usmířili a ustanovili, že nadále slovo „kozel“ nebude vysloveno. Kdosi jiný mu řekl: „Když vyslovíš to jméno – kozel –, něco ti dám.“ A on vlastním jazykem řekl: „Kozel.“ Qutuqu-nojan se o tom případu dozvěděl a řekl: „Na mě ses kvůli tomu všemu zlobil a nepřátelil ses se mnou, a uzavřeli jsme úmluvu, že odteď nebudeme říkat kozel; a ty kvůli mizerné věci říkáš vlastním jazykem kozel – a to snést dokážeš!“ Qutuqu-nojan vytasil šavli a vrhl se na něho; rána dopadla před hrušku sedla, ale jeho nezasáhla. Lidé vstoupili mezi ně a zadrželi je.

V íránské zemi je z tohoto kmene šajch Šüsünči a jeho bratr Baltu-Šüsünči.

Když Čingischán zůstal po otci malý a dva muži z jeho příbuzných, kteří byli v družině jeho otce Jesügej-bahadura, od něho odpadli, a když se k němu potom připojilo několik kmenů Mongolů-Dörlükín a on se jich zmocnil, poradil se s Džamuchou-sečenem a vyslali ke kmenům Qataginů a Saldžiutů posla jménem ... Zvyk u nich v oné době byl takový, že se do rozumívali slovy rýmovanými, nesnadno srozumitelnými a v podobě hádanky. Slova, která poslali po poslovi, byla toho druhu. Oni jim nerozuměli a octlí se v úzkých. Byl mezi nimi mladík jménem ...; ten řekl: „Smysl těch slov je ten, že je mnoho kmenů, jako Qataginové, Tataři a Dörlükínové, kteří s námi nemají žádné pouto, a všichni se s námi stali jednomyslnými přáteli. My, kteří jsme si navzájem příbuzní a pokrevní, spojme se a buďme přáteli.“ Oni nesouhlasili: nabrali z kotle pěnu z polévky, kterou Mongolové vaří z dikobraza a vepře,⁵ tloukli jí toho posla do tváře a se všemožnými hrozbami a posměšky ho poslali zpět.

Z té příčiny nepřátelství a nenávist zesílily, válka a rozbroje mezi nimi se staly trvalými a mnohokrát se spolu bili a potýkali. Nakonec zvítězil Čingischán a pobil jich nesčetně; a ačkoli jich bylo mnoho, zůstalo jich málo. Ti, kdo zůstali, se všichni, protože byli příbuzní, podrobili a stali se otroky a někteří se poddali jiným mongolským kmenům. Tomuto kmeni nezůstal k Čingischánovi žádný stupeň příbuzenství, kromě toho, že Čingischán při-

5. Berezín sám poznamenal, že si překladem tohoto místa není jist. Podle jiného čtení posla potupili jitřníci, kterou Mongolové vaří z vnitřností a krve.

kázal: „Dívky od nich berte a (své) jim dávejte, protože mají cestu příbuzenství,“ aby byli odlišeni od ostatních mongolských kmenů.

Kmen Tajčiutů

Tyto kmeny Tajčiutů⁶ se rozrostly v množství větví a pokolení. Jejich kořen a původ je takový: Qajdu-chán měl tři syny. Jméno nejstaršího bylo Baj-Šingqor a od něho pochází větev Čingischánových předků. Jméno třetího bylo Ča'udžin; z jeho rodu jsou dva kmeny, Harikanové a Sančiuti. Jméno prostředního syna bylo Čaraqa-lingqum a od něho se odvětvily všechny kmeny Tajčiutů.

V některých opisech mongolských letopisů se vypráví, že kmen Tajčiutů vděčí za svůj vznik druhému synovi Dutum-Menena jménem Način a že se od něho rozvětvil. V „Altan debteru“,⁷ který byl vždy chován v chánské pokladnici v rukou předních emírů, je však kriticky prozkoumáno a jasně a určitě napsáno, že Tajčiuti vzešli od Čaraqa-lingquma, syna Qajdu-chána, a na žádném místě se nezmiňuje jejich původ od Načina. Je tam jen to, že Način uchránil svého bratra Qajdua před Džalajiry, vyšel spolu s ním pryč a usadil se na řece Ononu. Z té příčiny je toto podání pravdivější.

Protože kmeny Tajčiutů byly početné, je možné, že se Načinovy děti s nimi smísily a dostaly jejich jméno. To je nejpravděpodobnější; kdyby tomu tak nebylo, zmínka o jeho dětech by se objevila na nějakém místě. Čaraqa-lingqum je čínské jméno a přízvisko: *lingqum* znamená „přední emír“; Mongolové, kteří slovo *lingqum* neznají, říkají *lingqu*.

Když Čaraqa-lingqumovi zemřel bratr Baj-Šingqor, pojal jeho chatun, která byla matkou Tumbinaj-qa'ana, a měl s ní dva syny: jednoho Köndü-čino, druhého Ulukčín-čino. Se ženou, kterou měl sám, měl další děti; jeden z

6. Tajčiuti (Tajná kronika § 47: Tajči'ut) byli nejmocnějším nirunským kmenem a po Jesügejově smrti hlavními Temüďzinovými protivníky; zajali ho v mládí a drželi v kládě. Čingischán je porazil kolem roku 1200. Berezin odvozuje jméno od mongolského *tajdži*, „kníže, šlechtic“.

7. „Zlatá kniha“ (Berezin: „zlatý svitek“), oficiální rodová kronika chánského rodu, kterou střezili přední emírové. Nedochovala se a Rašíd se na ni opakovaně odvolává jako na nejspolehlivější zdroj.

nich zaujal otcovo místo a proslavil se, jménem Sorqaduqtu-čino.⁸ Byl vrstevníkem Tumbinaj-chána; jeho syn a nástupce byl Hambaqaj-qa'an, vrstevník Qabul-chána, a syn a nástupce Hambaqaj-qa'ana byl Qada'an-tajši, vrstevník Bartan-bahadura. V tom čase byli všichni příbuzní spolu sjednoceni.

Protože kmen Tatarů byl poddán čínskému padišáhovi, Tataři Hambaqaj-qa'ana znenadání zajali a poslali kitajskému Altan-chánovi, aby ho přibíl na dřevěného osla a zahubil.⁹ Z Qabul-chánových dětí Qutula-qa'an vytáhl na odplatu za něho válkou na Kitaj a mnoho z nich pobíl. Potom se za času Jesügej-bahadura ty tajčiutské kmeny rozmnožily o děti, bratry a bratrance, kteří se narodili, a za Čingischána začaly z příčiny uvedené v dějinách spory a rozbroje; avšak potomci Köndü-čina a Ulukčin-čina se přidali na Čingischánovu stranu. Z těch, kdo v jeho době a za dětí a vnuků Hambaqaj-qa'ana a Qada'an-tajšiho byli známí, byli hlavami a vůdci onoho kmene a stáli v odporu proti Čingischánovi, jsou tito:

Tödö'e byl synem Qada'an-tajšiho; měl syna jménem Džochi-chán. To je jiný, ne onen Džochi-chán, který byl synem Qutuly, držel s Čingischánem a byl starším bratrem Altana. Otec Sodon-nojana ze Suldusů a Džebe z Besutů¹⁰ s ním byli spojeni; vyprávění o nich je podáno v jejich větvích. Utekli od něho a přešli do služeb Čingischánových.

Adal-chán byl z rodu Hambaqaj-qa'ana a žil ve věku Jesügej-bahadura; nekladl odpor ani nepřátelství. Za Čingischánova věku byl jeho syn Tarqutaj-Kiriltuq; slovo *kiriltuq* znamená „lakomý a závistivý“; protože měl tu vlastnost, dostal toto jméno.¹¹ Položil počátek rozbrojům s Jesügej-bahadurem a s Čingischánem vedl nepřátelství a války.

8. Berezin čte „Sorgodulu-čino“. Podle Tajné kroniky (§ 47) byl synem Čaraqaj-Lingquovým a otcem Hambaqaje Senggüm-Bilge; Rašídův Sorqaduqtu-čino stojí na jeho místě.

9. Tajná kronika (§ 53) vypráví, že Hambaqaje zajali Tataři, když vezl dceru za ženu k jejich kmeni, a vydali ho Ťinům; před smrtí vzkázal svým lidem, aby ho pomstili. Dřevěný osel byla konstrukce, na kterou byl odsouzenec přibit. Berezin čte místo Qutula „Chubila“.

10. Otcem Sodonovým byl Čila'un, syn Sorqan-širy, který podle Tajné kroniky pomohl mladému Temüďzinovi uprchnout z tajčiutského zajetí. Berezin zde a dále čte jméno Džebeho kmene „Isut“ (Jisut); správně Besut, jak jej zná i Tajná kronika.

11. Berezin čte „Tarqutaj-Charaltuk“. Podle Tajné kroniky to byl právě on, kdo po Jesügejově smrti odvedl Tajčiuty od Hō'elün a později dal mladého Temüďžina zajmout.

Quril-bahadur byl z bratranců Tarqutaj-Kiriltuqa, držel s ním a poslouchal ho. Angqu-Ququču byl také z jejich bratranců.

Rodokmen jejich větve a jejich jména jsou zapsány v rodokmenu větve Qajdu-chána; tam je třeba se pozorně podívat, aby se okolnosti jejich větve dobře poznaly a pochopily.

Kmeny z Nirunů i jiné, které byly spojeny s Tajčiuty, tvořily takové společenství: někteří z kmenů Uru'utů a Mangqutů – jejich náčelníci byli Udut a Budut; někteří z kmene Džurjatů – jejich náčelníci byli Ölüg-bahadur, Taghaj, Ulu, Baghuj a Jadaghana. Džamucha se s nimi také pokaždé spojoval a opět odpadal. Dále kmen Ikiresů, kmen Nojakinů, kmen Kurulasů, kmen Ba'arinů, kmen Qataginů a kmen Saldžiutů; tyto kmeny se k nim potom přidávaly a zase odpadávaly.

Čula a Qači'un-beki byli z emírů tajčiutského kmene a byli přáteli, jednomyslní a spojení s Džacha-gambuem, bratrem Ong-chánovým. V době, kdy Ong-chán vystoupil proti Čingischánovi, byli s ním zajedno. Z tohoto kmene je v každém ulusu mnoho emírů a pokolení. V této zemi jsou z těchto kmenů děti Külike-Udačiho: Sükin, Qubaj a Amagan.

Kmeny Harikanů a Sančiutů

Jsou to dva kmeny; vzešly od Ča'udžina, který byl nejmladším synem Qajdu-chána, mladším bratrem Baj-Šingqora a Čaraqa-lingquma, jak bylo vyloženo ve větvi Tajčiutů.¹² Rozdělení těchto dvou větví a některé jejich okolnosti jsou tyto:

První větev: kmen Harikanů. Z tohoto kmene není v íránské zemi nikdo, kdo by byl vážen, znám a proslulý; ale v zemi Mongolů je mnoho lidí z jejich „kosti“ a mnoho velkých mužů z tohoto kmene.

Druhá větev: kmen Sančiutů. Mnoho velkých mužů bylo a je z tohoto kmene, avšak v této říši není s jistotou znám nikdo, kdo by byl vážen a slaven. Za Čingischána, v době, kdy rozděloval emíry a vojsko princům, dal Džočimu z tohoto kmene Möngkedü-nojana; ve věku Batuově velel voj-

12. Berezin čte „Arikan“ a „Sandžiut“. Tajná kronika (§ 47) odvozuje od Ča'udžina (Ča'udžin-ör-tegeje) jiné rody – Oronary, Qongqotany, Arulaty, Sönity a další.

sku. V této době je u Toqtaje¹³ přední emír jménem Čerkes. Pochází z jeho rodu.

Kmen Činosů

Ačkoli jsou z kmene Tajčiotů, za války Čingischána s Tajčioty drželi s Čingischánem. Tato větev pochází od dvou synů Čaraqa-lingquma, jak bylo vyloženo v jeho větvi: pojal ženu svého bratra a zplodil s ní dva syny; jednomu dal jméno Köndü-čino, druhému Ulukčin-čino. Činos je množné číslo od čino a význam těch dvou zmíněných jmen je „vlk“ a „vlčice“; lidé pocházející z větve těchto dětí se nazývají Činos. Někteří tyto kmeny nazývají také Nukuz; Nukuz se však nazývá i jiný kmen z vlastních Mongolů-Dörlükín. Tento kmen je větví těch, kdo vyšli z Ergene-kunu ve chvíli, kdy kováři roztavili železo, jak bylo zmíněno v předchozím oddílu. Ča'urči, emír tisíce v této říši, byl z jejich rodu. V této říši není z této větve znám nikdo, kdo by byl vážen.

Kmeny Nojakinů, Uru'utů a Mangqutů

Z devíti synů Tumbinaj-chána se nejstarší jmenoval Čaqsu. Od jeho dětí vyrůstají tři větve: jednu nazývají kmen Nojakinů, druhou kmen Uru'utů a třetí kmen Mangqutů.¹⁴ Kmeny Nojakinů a Uru'utů byly za Čingischánových časů zajedno s kmenem Tajčiotů a vedly s Čingischánem nepřátelství a spory. Z těch kmenů nyní v této říši není nikdo. Ve věku Čingischánově byli hlavami kmene Uru'utů, pokud je známo, Udut a Budut, kteří stáli v odporu. Z vážených emírů ve službách Čingischánových byl Džedej-nojan;¹⁵ o něm pohovoříme v dějinách Čingischánových. O onom kmeni Nojakinů není (více) známo.

13. Batu, syn Džochiho, vládl Zlaté hordě v letech 1227–1255, Toqtaj (Tochta) v letech 1291–1312; byl tedy Rašidovým současníkem.

14. Tajná kronika (§ 46) odvozuje tyto rody jinak: Nojakiný od Nojagidaje, Uru'uty a Mangquty od Uru'udaje a Mangqutaje, synů Način-ba'aturových. Také Barulasy, Hadargíny či Budaty klade o generaci či dvě výše než Rašíd, který je všechny činí potomky devíti synů Tumbinajových.

15. Berezín čte „Džida“. Džedej snad odpovídá Džedejovi, jehož jméno se v Tajné kronice objevuje mezi veliteli tisíců.

Kmen Mangqutů byl rovněž většinou spolu s kmenem Uru'utů na straně Tajčiotů. Jediný Qujildar-sečen, který se připojil k Čingischánovi se svou čeledí a stoupenci, prokázal mnoho služeb, jak bude zvlášť vyloženo; Čingischán ho nazýval svým andou.

Z kmene Mangqutů byli tehdy ještě tři bratři, kteří měli v úmyslu spojit se s kmenem Tajčiotů. Nejmladší bratr jim řekl: „Co zlého jsme od Čingischána viděli, abychom se od něho oddělili a spojili se s jeho nepřáteli?“ Rozpálili se na něho a rozhněvali: nejstarší bratr ho střelil šípem do pasu, druhý bratr a všichni nákeři do něho stříleli z luků a zabili ho, a jeho dům, děti, čeleď a služebníky všechny rozchvátali. Měl malého syna, ještě kojence, od ženy, kterou si vzal z kmene Bargutů; ten kmen sídlil blízko oněch končin. Příbuzní té ženy odnesli děcko do svého obydlí. Jeho strýcové se vypravili, aby zahubili i jeho, ale oni dítě ukryli ve vlně. Strýcové ho hledali tak usilovně, že bodali do vlny oštěpy; Nejvyšší Stvořitel ho však zachoval a nic zlého se mu nestalo. Po nějaké době pojali podezření, že dítě je u nich, a vypravili se proti němu podruhé. Ti je ukryli pod kotlem. Protože mu byl souzen dlouhý život, nenašli ho.

Po několika letech, když Nejvyšší Stvořitel dal Čingischánovi sílu, takže oslabil kmen Tajčiotů i jiné kmeny, které je poslouchaly a byly jim poddány, přinesl kmen Bargutů to dítě, které chránili a kterému dali jméno Džedej, do služeb Čingischánovi a odevzdal mu je. Čingischán jim projevil laskavost a přízeň a tomu děcku náklonnost. Když vyrostl, stal se předním emírem a jmenoval se Džedej-nojan. Když Čingischán docela podrobil kmen Tajčiotů a kmeny Uru'utů a Mangqutů se po utrpených škodách a oslabení poddaly, přikázal většinu z nich pobít a zbytek do posledního dal Džedej-nojanovi do otroctví. Ačkoli to byli jeho příbuzní, stali se z rozkazu jeho otroky, a dodnes je uruutské a manggutské vojsko otroky rodu Džedej-nojana. Byl z předních emírů pravého křídla a stále byl v Čingischánově družině a službě; za Ögedej-qa'ana byl ještě naživu a byl v družině Sorqaqtani-beki a dětí Toluj-chána. Potom za Kublaj-qa'ana velel na jeho místě jeho vnuk Mangqudaj.

[Z Mangqudajova rodu byl v Íránu otec Qutlug-šáh-nojana, emír tisíce kmene Mangqutů, a jeho bratr Olqutu-qorči, velitel stráže a později i emír tůmenu Qara'unasů, jehož syn byl Džaj a Džajův syn Džalál ad-Dín. Man-

gqudajovými syny byli Qutlug-šáh-nojan, přední emír Padišáha islámu,¹⁶ a Temür-buqa, emír tisíce; měli ještě dva tři bratry, kteří zemřeli. Jejich bratrcem je Murid.]

Příběh o Qujildar-sečenovi

Vyprávění o Qujildar-sečenovi bylo takové: po všechny časy byl zajedno s Čingischánem a prokázal mu mnoho služeb; ten ho nazýval svým andou. V době, kdy se Čingischán vrátil z války s Ong-chánem, odešel k Baldžuně a vyšel odtamtud, čítalo jeho vojsko čtyři tisíce šest set mužů, kteří tvořili jeden pluk a táhli spolu. Z toho počtu bylo dva tisíce tři sta mužů z kmenů Uru'utů a Mangqutů a dva tisíce tři sta mužů Čingischánových z jiných. Z uruutského a manggutskeho vojska – co bylo Uru'utů, těm velel Kehetej-nojan,¹⁷ co bylo Mangqutů, těm velel Qujildar-sečen.

Z jeho služeb je jedna ta, že v době, kdy Čingischán bojoval, potýkal se a svedl bitvu s Ong-chánem v místě Qaladžin-alat, měl málo přívrženců, kdežto Ong-chán mnoho. Čingischán se zeptal emírů: „Jak naložíme?“ Kehetej-nojan, hlava kmene Uru'utů, zůstal v rozpacích, hladil bičem koňskou hřívu a nic neřekl. Qujildar-sečen řekl:

„Ať padišáh a můj anda ráčí pohlédnout na onen pahorek, který je za nepřitelem a jmenuje se Köjitän. Já tam poženu. Dá-li Bůh cestu a projdu-li skrze nepřitele, vztyčím na tom pahorku svou korouhev; když ji vojsko uvidí, vrhne se tím směrem a nepřitele rozbijeme. Nedá-li Bůh cesty a zemřu-li, necht' se Čingischán postará o mé děti.“

Tak se vrhl vpřed, cesta se mu otevřela a porazil kerejtské vojsko. Toto vyprávění je podrobně zapsáno v dějinách. Po něm zaujal jeho místo jeho syn Möngke-Qaldža. Z jeho rodu byl Mulqar-Qarača, který přišel s Čormaqa-nojanem; z jeho rodu je mnoho ve službách qa'ana. V této říši byli jeho po-

16. Qutlug-šáh-nojan byl vrchním velitelem vojsk ílchána Gházána (Rašídova „Padišáha islámu“) a padl roku 1307 v Gílánu.

17. Tajná kronika uvádí jako vůdce Uru'utů v této bitvě Džürčedeje. Také o darování Ibaqa-beki vypráví (§ 208), že ji Čingischán dal Džürčedejovi; Rašíd na jeho místo klade Kehetej-nojana.

tomky Chalífa a Mekritej. Nürekej-jarquči, který byl emírem a dvořanem za Abaqa-chána a později za Gajchatu-chána, byl také z jejich rodu.

Z kmene Mangqutů byl emír, který stál při Ong-chánovi; jmenoval se Taghaj-Qulqaj a nazývali ho také Taghaj-Kaharin. Slovo *kaharin* znamená „zloděj a lhář“. U Mongolů je každý, koho nazvou takovým přídomek, nesmírně uražen; a protože se proslavil pod tak zlým jménem, byl stále zarmoucen.

Příběh o Kehetej-nojanovi

Z kmene Uru'utů byl za Čingischána vážený emír Kehetej-nojan; měl bratra, rovněž předního emíra, jménem Budžar. Tento Kehetej-nojan se stal nesmírně mocným a byl z emírů levého křídla. Z vyprávění o něm je jedno takové: jedné noci měl stráž v Čingischánově ordě. Čingischán měl strašný sen, probudil se a žádal světlo. V ordě byla chatun jménem Ibaqa-beki, dcera Džacha-gambua. Té chatun řekl: „Byl jsem k tobě dobře nakloněn a neviděl jsem od tebe nic zlého ani žádné chyby. Právě teď jsem měl sen a (Pán) mi přikázal, abych tě daroval. Nechovej v srdci zlobu.“ Zavolal: „Kdo je venku?“ Kehetej-nojan, který stál na stráži, odpověděl: „Já.“ Zavolal ho dovnitř a řekl: „Tuto chatun jsem ti daroval: vezmi si ji.“ Kehetej-nojan se nad takovou událostí velmi zalekl, ale Čingischán ho utěšoval a řekl: „Neboj se, mluvím vážně.“ Chatun řekl: „Zanech mi na památku jednoho stolníka a tu a tu zlatou číši, z níž piji kumys.“ Všechno ostatní – ordu, pážata, čeleď, služebnictvo, poklad, stáda koní i dobytka – dal té chatun a ji samu dal Kehetej-nojanovi.

Kmen Dörbenů

Tento kmen patří k Nirunům; jsou blízcí kmeni Ba'arinů a odvětili se od jednoho kořene.¹⁸ Za Čingischánova věku byli zajedno s tajčiutskými kmeny a kladli mu velký odpor. Z jejich emírů, kteří jsou váženi a proslulí, je Bolad-aqa, který byl ve službách Kublaj-qa'ana jako čingsang a stolník a

18. Tajná kronika (§ 11) odvozuje Dörbeny od čtyř synů Duva-Soqora, strýce Bodončarova; *dörben* znamená „čtyři“. Berezin: tento kmen je u Mongolů dosud znám jako Dörbötí (Dürbeti).

přišel s poselstvím do této říše.¹⁹ Je to emír vážený a mocný. Jeho otec jménem Jürki byl stolníkem Čingischánovým a byl přidělen k ordě jeho hlavní chatun Börte-fudžin; v císařské tisícovce velel jedné stovce. Děti emíra Bolada jsou ve službách qa'ana. Emír Saruq-qorči, který byl náčelníkem qorčiů, byl také z tohoto kmene. Z tohoto kmene byli v každém věku emírové a přední chatun. Kublaj-qa'an měl z tohoto kmene choť jménem Dörbedžin, matku Hügečiho.

Kmen Ba'arinů

Tento kmen Ba'arinů je blízký kmeni Dörbenů a odvětvil se od jejich kořene; od kmene Ba'arinů se odvětvil také kmen Suqajutů.²⁰ Původně to byli tři bratři a obě zmíněné větve se odvětvily od nich. Z tohoto kmene Ba'arinů byli za Čingischánova věku známí přední emírové.

Jeden se jmenoval Naja'a-nojan. Byl z emírů levého křídla, o stupeň níže než Mukali-govan. Byl to *sütü-kersün*, to jest člověk podobný správci, ctihodný a hodný místodržitelství. V mládí ho nazývali Naja'a-džusur; *džusur* znamená „pokrytec a nestyda“. U kmene Ba'arinů je totiž zvykem, že se mnoho oddávají hrubým a hloupým hrám a nemají studu ani bázně. Tento Naja'a-nojan se dožil velmi vysokého věku, žil přes sto let; za Ögedej-qa'ana byl ještě naživu a vyprávěl, že když si Čingischán bral první ženu, jel pohoštění na jeho svatební hostině, a pamatoval si to.

Byl takový, že za války a sváru Čingischána s Tajčiuty byl jeho otec Širgü'etü-ebügen s tajčiutskými kmeny, on však vyčkával na příležitost, a ze všech jejich princů a náčelníků zajal Ququčua a Tarqutaj-Kiriltuqa a přivedl je do služeb Čingischánovi.²¹ Jeho syny Naju a Alaqa si Čingischán učinil důvěrníky a oba byli stále jeho průvodci.

19. Bolad čingsang (asi 1240–1313) přišel na íránský dvůr jako Kublajův vyslanec roku 1285 a zůstal tam až do smrti; byl jedním z hlavních Rašidových informátorů o mongolských dějinách a zvycích. *Čingsang* (z čínského *čcheng-siang*) znamená „ministr“.

20. Berezin zde čte „Qanut“ a nahrazuje je kmenem Hoit; lepší rukopisy mají Suqajut, o nichž pojednává následující oddíl. Ba'arini (Tajná kronika § 41: Ba'arin) jsou podle Berezina dosud známým mongolským kmenem (Bagarin).

21. Tajná kronika (§ 149) vypráví tentýž příběh jinak: Širgü'etü se syny Alaqem a Naja'a Tarqutaje zajal, ale na Naja'ovu radu ho cestou propustil, protože se bál trestu za zradu vlastního pána; Čingischán tuto věrnost ocenil.

Alaq-nojan měl syna jménem Kōkčü; toho popravili pod záminkou, že ... Kōkčü měl syna jménem Bajan; ten připadl do podílu Kublaj-qa'anovi. Když Hülegü-chán vytáhl do íránské země, přišel Bajan v jeho službách. Když Kublaj-qa'an poslal s poselstvím k Hülegü-chánovi Sartaqa, syna Sidunova, a Abdarrahmána, vyžádal si Bajana. Sartaq se vrátil a Bajan šel v jeho společnosti, kdežto Abdarrahmán zůstal zde kvůli vyúčtování. Když Bajan přišel do služeb Kublaj-qa'ana, ten ho poctil přízní, dal mu velení nad vojskem, přidělil mu za nōkera Uču, vnuka Sübedej-bahadurova, a poslal ho s třiceti tümeny mongolských mužů a osmdesáti tümeny Kitajců do války proti Nankijas. Šli tam a během sedmi let dobyli celou zemi Nankijas.²² Bajanův syn Toqaj byl v této říši.

Za Čingischána byl z tohoto kmene Ba'arinů také jeden z emírů tisíce pravého křídla jménem Monggol-tergen; měl příbuzného, rovněž emíra tisíce pravého křídla, jménem Qorči-nojan.²³

Kmen Suqajutů, který se od nich odvětvil

Jejich okolnost je taková: nejmladší bratr Ba'arinův – o nichž bylo řečeno, že byli tři bratři – měl v domě dívku. Zalíbila se mu; ve vhodné chvíli na ni vložil ruku a ona otěhotněla. Jeho žena se to dozvěděla, bila dívku a velmi ji trýznila, aby dítě potratila, ale k potratu nedošlo. Když nastal čas porodu, porodila dítě v odlehlé komnatě. Ze strachu před ženou odřízla z manžellových kožešin kus soboliny, zabalila do něho dítě a pohodila je do tamaryškového křoví. Šťastnou náhodou chodil jeho otec mezi tamaryškovými keři a zaslechl pláč dítěte. Vzal je, a když poznal svou kožešinu, bezpečně pochopil, že protože dívce nastal čas porodu, je to její plod. Přinesl dítě a odevzdal ho matce, aby je kojila a vychovala. Žena mu neprojevovala laskavost ani žádnou úctu. Děti, které potom od toho syna vzešly, jsou sice Ba'arini, nazývají je však jménem větve Suqajut, protože po mongolsku se

22. Nankijas je Rašídovo jméno pro jižní Čínu ovládanou dynastií Sung. Bajan z Ba'arinů (1236–1295) vedl rozhodující tažení let 1274–1276, kdy padlo sungské hlavní město Lin-an; odpor Sungů definitivně skončil roku 1279. Uču je snad Adžu, syn Urjanchadajův a vnuk Sübedejův, jeden z předních velitelů války proti Sungům.

23. Patrně Qorči z Ba'arinů, který podle Tajné kroniky (§ 121) Temüdzinovi předpověděl vládu nad národem a za odměnu si vymínil třicet žen.

tamaryškový prut nazývá *suqaj*. Nyní je to samostatný kmen a z jejich kosti bylo i je mnoho emírů.

Vypráví se, že Čingischán jistého muže z kmene Ba'arinů propustil jako *ongon*, tak jako se ongonem činí kůň a jiná zvířata, to jest nikdo nemá právo si ho podrobit, je svobodný a tarchan.²⁴ Ten muž se jmenoval Beki. V ordě sedal výše než všichni, jako princové zaujímal místo po pravé ruce a jeho kůň stával spolu s koněm Čingischánovým. Zestárl nesmírně. Čingischán přikázal, aby se vždy jeden z kmene Suqajutů postavil na všechny čtyři, aby Beki mohl stoupnout nohou na jeho záda a vsednout na koně. Z té příčiny kmen Suqajutů nazývají „Bekiho podkoní“ (*aqtači-beki*) a také „dolní podkoní“ (*döreči-aqtači*). Oni se nad tím slovem rozčilují, bouří se a zapírají to, nepřijímají to za své a svádějí to na vtip a žert.

Za Čingischána byli z tohoto kmene dva bratři, oba emírové tisíce levého křídla; jeden se jmenoval Üker-qalči, druhý Quduz-qalči. Z emírů kmene Suqajutů byli bratři jménem Tamuqa-nojan a Qara-nojan.

[Tamuqa měl tři syny: Džangquna, který byl za Hülegü-chána velitelem hlídek (tutqa'ul), Qutu-buqa-nojana, předního a váženého emíra, a Tengne-tutqa'ula; dále byl jeho synem Čoqataj. Následuje výčet jejich potomků; z nich Tengneho synové Baghlaghu, Músá, Qarabagh, Sulajmán, Esen-Temür a Abdal žili v Rašídově době.]

Kmen Barulasů

Z tohoto kmene byl za Čingischánova věku Qubilaj-nojan;²⁵ jeho děti jsou nyní ve službách qa'ana. V této říši byl z jeho rodu Sajghan-Taraqaj. Toho vyslali s Džebem a s velkým vojskem proti Tajang-chánovi v poslední válce. Dva vážení emírové z tohoto kmene přišli do této říše spolu s Tegüde-

24. Ongon (*onggon*) bylo zvíře zasvěcené duchům, které se nesmělo zapřáhat ani zabít. Tarchan byl privilegovaný člověk osvobozený od daní a povinností a chráněný před tresty za několik provinění.

25. Qubilaj z Barulasů patřil podle Tajné kroniky (§ 195) ke „čtyřem psům“ Temüdzinovým, spolu s Džebem, Dželmem a Sübedejem. Barulasové (Tajná kronika § 46) jsou pozdější Barlasové, z nichž vzešel Tímúr (Tamerlán). Berezin považuje jméno kmene za turkické („statečný mladík“).

rem;²⁶ jmenují se Kōkčü-bahadur a ... Tento Kōkčü-bahadur vynikal rozumem, nadáním a výřečností.

Kmen Hadarginů

Za Čingischánových časů byl jejich hlavou Muqur-Qa'uran.²⁷ Slovo *qa'uran* znamená „hašteřivý jako pila“; protože se v něm tento význam projevoval, dali mu takové jméno. Měl pod sebou tisícovku kmene Hadarginů a byl z emírů pravého křídla. V poslední době byla větší část toho vojska v Dašt-i Kipčaku s Nogajem. Protože Nogaj a jeho děti zamýšleli odboj, byli rozvráceni, a nyní je jich v té zemi mnoho rozptýleno.²⁸ Bükéri, který byl zde, je vnuk Muqur-Qa'uranův.

Kmen Džurjatů

Tento kmen pochází z rodu sedmého syna Tumbinaj-qa'ana jménem Udur-Bajan; nazývají je Džadžirati.²⁹ Za Čingischánových časů mu kladli velký odpor a vzdor, několikrát se podrobili a opět se spojovali s nepřáteli.

Příběh o Džamuchovi-sečenovi

Z obecně známých náčelníků tohoto kmene byl v oné době Džamucha-sečen. Sečenem ho nazývali proto, že byl nesmírně chytrý a lstivý. Čingischán ho nazýval svým andou, on však vůči němu neustále užíval věrolomnosti, intrik a úskoků a toužil zmocnit se vlády.

Tochtoa-beki, vládce Merkitů, tohoto Džamuchu-sečena oloupil a celý jeho dům a majetek odvezl; nějakou dobu se potuloval s třiceti nökery z družiny. Potom ze slabosti a vyčerpání vzkázal: „Podrobuji se a poddávám své-

26. Tegüder, vnuk Čagatajův, přišel do Íránu s Hülegüem a později se proti Abaqovi vzbouřil. Berezin čte „Dekuder“.

27. Berezin čte jméno kmene „Hoirgan“ či „Iderkin“; Tajná kronika (§ 46) zná rod Adarkin. Muqur-Qa'uran snad vystupuje i v Tajné kronice mezi těmi, kdo se připojili k Temüďzinovi.

28. Nogaj, mocný emír Zlaté hordy, se postavil proti chánu Toqtajovi a v letech 1299–1300 byl poražen a zabit.

29. Tajná kronika (§ 40) odvozuje Džadžiraty od Džadžiradaje, syna ženy, kterou si Bodončar přivlastnil již těhotnou; proto nebyli považováni za pravé pokrevní příbuzné. Berezin: v čínských pramenech je tento kmen znám jako Džurjat či Čžoriat.

mu otci Tochtoa-bekimu, abych mu sloužil.“ Tochtoa-beki svolil a dal mu milost. Přišel k němu do služby a nějaký čas byl v jeho družině. Protože byl nesmírně chytrý a vynalézavý, mluvil stále k emírům Tochtoa-bekiho slovy jinotajnými a mlhavými.

Jednou uviděl, že ptáček vyvedl mladé v trsu trávy, a udělal si tam znamení. Druhého dne tam přijel se skupinou emírů a řekl: „Loni jsem tudy projížděl a v trsu této trávy si křepelka vila hnízdo. Podívejme se, zda si tu i letos svila hnízdo a vyvedla mladé, nebo ne.“ Přistoupil blíž a uviděl, že křepelka z té trávy vylétla a hnízdo s mladými tam měla. Oni tomu jeho vyprávění uvěřili a s údivem říkali: „Tak chytrý a důmyslný, že si od loňska do letoška pamatuje místo v trávě, které viděl při průjezdu, a nemýlí se!“ Podobnými úskoky se postupně prosadil u Tochtoa-bekiho a jeho emírů.

Jednou vymyslel lest. Za časného jitra, když Tochtoa-beki ještě nevstal a jeho strážci dřímali – nebylo zvykem, aby k němu někdo tak časně vcházel –, vešel znenadání se třiceti svými služebníky do stanu Tochtoa-bekiho. Nebyla u něho ani živá duše. Tochtoa se nesmírně polekal a pomyslel si, že (Džamucha) hned udělá, co bude chtít. Džamucha řekl: „Tvoji strážci se těžce provinili a nedbají: proč tě nestřeží? Vešel jsem takhle bez ohlášení, abych zjistil, zda dávají pozor a stojí na stráži, nebo ne.“ Tochtoa-beki dostal strach a pochopil smysl té události. Za takové lsti, záminky a projevené mírnosti ve vysvětlování Tochtoa-beki v té situaci z nesmírné podezíravosti a strachu přísahal a vylil kumys ze zlaté číše, jak je u nich zvykem:

„Dávám ti tvou kibitku, tvůj dům a majetek, a od nynějška ti neučiním nic, co by si žádalo omluvy, ani nic zlého.“

To proto, aby ho Džamucha v té příhodné chvíli nezabil. Tehdy Džamucha prosil za odpuštění za svůj kousek a sloužil, dokud mu Tochtoa nevrátil vše, co mu ze jmění vzal. Pak se opět odebral do svého domu a jurty.

Poté, co mnohokrát utekl od Čingischána, stavěl se mu na odpor a přecházel k jeho nepřátelům, Ong-chánovi a Tajang-chánovi, shromáždilo se jednou množství kmenů Mongolů všeho druhu; pozvedli ho na vládu a dali

mu titul *gürchán*.³⁰ Když Čingischán proti nim vytáhl, pokaždé, kdykoli se na ně obrátil, je porazil. Džamucha viděl, že nemá sílu Čingischánovi odolat, oloupil všechny nökery, kteří ho dosadili na vládu, znovu přišel k Čingischánovi a přidal se k němu, a několikrát se opět stal nepřitelem. Vnesl rozbroj a válku mezi Čingischána a Ong-chána.

Konec jeho věci byl takový, že utekl, avšak jeho vlastní nökəri ho zajali a vydali Čingischánovu vojsku. Když ho zajali, řekl v přítomnosti poslů, kteří ho vedli: „Můj anda nejprve dá pokyn, a on dobře zná pořádek věcí.“ Když ho přivedli před Čingischána, ten se zeptal: „Když Džamuchu zajali, co říkal?“ Jeho slova mu zopakovali. Čingischán pochopil, nač naráží. Smysl těch slov byl ten: „Když nökəri mě, který jsem byl jejich pánem, zajali a slovo mi nedodrželi, komu pak je dodrží?“ Čingischán přikázal, aby z té skupiny – byli to jeho (Džamuchovi) příbuzní a bratřenci v počtu šedesáti mužů – oddělili třicet nökərů, kteří ho zajali, a popravili je; ostatních třicet se podrobilo a poddalo. Jejich náčelník Ölüg-bahadur se stal předním a váženým mužem a prokázal chvályhodné služby.

Protože Čingischán nazýval Džamuchu svým andou, nechtěl ho zabít a daroval ho i s nökery a rodinou svému synovci Eldžigidej-nojanovi,³¹ kterého měl rád. Eldžigidej ho po několika dnech vydal smrti. Vypráví se, že Eldžigidej přikázal oddělovat mu údy jeden od druhého, a on řekl: „Právo je na vaší straně. I já jsem měl v úmyslu, dostane-li se mi od Boha pomoci, vás takto rozdělit po údech. Protože Boží pomoc byla při vás, rozřežte mě rychle.“ Pobízел je, ukazoval jim své klouby, že prý tady řežte, a ani trochu se nebál.

Další náčelníci Džurjatů

Z náčelníků tohoto kmene byli za Čingischána Qaliqudar, Ölüg-bahadur, Baghuj, Jadaghana, Ulu a Taghaj. Protože kladli velký odpor, Čingischán jich mnoho pobil. Z těch několika, kteří zůstali, je nyní v íránské zemi Ir-Temür, stolník a emír tisíce, a jeho bratr Džadžirtaj-Qo'an.

30. Stalo se to roku 1201 (roku kohouta) na řece Argun; Tajná kronika (§ 141) vyjmenovává kmeny této koalice. *Gürchán* znamená „všeobecný, nejvyšší chán“; týž titul nosili vládci Kara-Kitajů.

31. Berezin čte „Ilčidaj“. Tajná kronika (§ 200–201) líčí Džamuchův konec jinak: sám prosil, aby byl popraven bez prolití krve, jak se slušelo na urozeného muže, a Čingischán mu vyhověl.

V prvních dobách, kdy byl Čingischán ve válce s kmenem Tajčiuťů, šel jeden z příbuzných Džamuchy-sečena jménem Nekudžer do domu Džoči-Tarmaly, který byl z kmene Džalajirů, aby ho vyplnil. Džoči-Tarmala po něm vystřelil šíp a zabil ho; z té příčiny se Džamucha s kmenem Džadžiratu spojil s Tajčiuťy a jinými kmeny a začal válku s Čingischánem, jak je vyloženo v dějinách.³²

Rovněž ve věku Čingischánově byl z tohoto kmene přední emír jménem Qušaul; měl bratra jménem Džosuč. V době, kdy Čingischán dobyl zemi Kitaj a Džurced a chtěl na tamních hranicích postavit vojsko, aby střežilo zemi a obyvatele, ráčil – protože oba byli hbití a stateční muži – vybrat z každé desítky dva muže, sestavit tři tisíce mužů a svěřit jim ty končiny a zemi. Qušaul měl předtím jiné jméno; protože všechna ta vojska byla vybrána z desítek a jemu dána, dali mu toto jméno, odvozené od toho významu.³³

Příběh o lsti vůči Ong-chánovi

V době, kdy byl Čingischán u Baldžuny a sbíral odevšad vojsko, zůstal od něho Džoči-Qasar odloučen. Vojsko Ong-chánovo rozchvátilo jeho dům, majetek, dobytek a služebníky; on s malým počtem lidí utekl, cestou se živil zdechlinami a připojil se k Čingischánovi. Čingischán chtěl Ong-chána ukolébat do bezstarostnosti a poslal mu tajně zprávu jménem Džoči-Qasara ústy jistého Qali'udara z kmene Džurjatů a Ča'urqa-Ilaqana z kmene Urjanchajů – nazývali ho také Ča'ur, to slovo znamená „kývající“, neboť hlava se mu neustále kývala.³⁴ Řekl jim:

„Jménem Džoči-Qasara řekněte: Velmi jsem se snažil jít ve stopách svého staršího bratra Čingischána a spojit se s ním, avšak nenašel jsem jeho stopy a cestu jsem nemohl udržet. Teď je mým domem les a mou podhlavníci hroudy. Ráčí-li mi prokázat milost a vrátit mi ženu, dítě, lid a dům, podrobím se a přijdu.“

32. Tajná kronika (§ 128) vypráví, že Džoči-Darmala zastřelil Džamuchova mladšího bratra Tajčara, když mu kradl stádo koní; to vedlo k bitvě u Dalan-baldžut.

33. Turkické a mongolské *qoš* znamená „pár, dvojice“; Qušaul je tedy „ten, kdo dostal dvojice“.

34. Tajná kronika (§ 183) jmenuje tyto posly Qali'udar z Džurjatů a Čačurqan z Urjanchajů. Berezin: slova „z kmene Džurjatů“ v rukopisech chybějí a doplnil je podle Erdmannova rukopisu.

Když tato slova vyřídili Ong-chánovi, zaradoval se a uvěřil; na stvrzení smlouvy a přísahy pustil trochu krve do kravského rohu a poslal jej po jednom ze svých poslů jménem Itürgen, vypraveném spolu s nimi. Čingischán, jakmile je vypravil na cestu, vedl hned za nimi vojsko a bez ustání šel za nimi dnem i nocí. Když oba poslové s Itürgenem přicházeli, uviděli zdálky Čingischánovu korouhev. Ze strachu, aby Itürgen nepochopil, co se děje, neutekl a nedonesl zprávu, jeden z nich dvou sesedl z koně a s tím, že se mu cosi zachytilo do rozštěpu kopyta, dal otěže koně Itürgenovi do ruky, aby je podržel, zatímco on vyčistí, co se tam zachytilo. Tím Itürgenovi zaměstnal oči a na chvíli ho touto záminkou zdržel. Čingischán přijel blízko, zajal Itürgena a poslal ho k Džoči-Qasarovi, který zůstal v táboře. Ty dva posly pustil napřed jako průvodce, znenadání přepadl Ong-chána a rozbil jeho vojsko.

Kmen Budatů

Tento kmen se odvětvil od dětí Bat-Külgeho, pátého syna Tumbinaj-chánova. Za Čingischánových časů byl jejich hlavou Urdaj; v době, kdy Čingischán válčil s Tajčiuty, byli s ním zajedno a spojili se s jeho vojskem. Bylo a je z nich mnoho emírů, avšak podrobněji nejsou známi.

Kmen Dogolatů

Tento kmen se odvětvil od osmého syna z dětí Tumbinaj-chána jménem Bodončar.³⁵ V době, kdy Čingischán bojoval s Tajčiuty, byl tento kmen zajedno s Čingischánem a připojil se k jeho vojsku. Avšak ani v onom věku, ani nyní není znám nikdo, kdo by byl vážen a slaven.

Kmen Besutů

Tato větev vzešla od devátého syna Tumbinaj-chána jménem Džöntaj, který byl nejmladší ze všech bratrů. Bylo z nich mnoho emírů a velmožů. Zpočátku se Čingischánovi stavěli na odpor; potom se někteří podrobili a pro-

³⁵. Berezin čte „Budandžar“. Nejde o Bodončara, nejmladšího syna Alan Qo'y a praotce Bordžiginů. Dogolati jsou pozdější Duglatové, jeden z nejmocnějších rodů Mogulistánu (Východního Turkestánu) ve 14.–16. století.

kázali služby. Mongolský zvyk je takový, že nejmladšího syna nazývají otčigin, a protože zůstává v domě, připadá mu majetek, hospodářství a vedení domu. Když Čingischánův rod pořádá *jasal* a *jasamiši* – *jasal* se říká řádnému vykonávání jejich zvyků a obyčejů –, bere se to, co k tomuto obřadu patří, z tohoto kmene, a šamani ho podle zvyku vykonávají.³⁶

Příběh o Džebem

Ze slavných mužů tohoto kmene byl za Čingischána Džebe. Vyprávění o něm je takové: v době, kdy tyto kmeny stály v odporu proti Čingischánovi a on je porazil a zabral jejich domy, někteří se skryli, a Džebe byl mezi nimi. Jednou Čingischán lovil a Džebe se octl v honebním kruhu. Čingischán ho poznal a chtěl se s ním utkat, ale Bo'orču-nojan³⁷ řekl: „Půjdu s ním do boje já.“ Vyžádal si od Čingischána bělohubého plavého koně (*čaghan-aman qula*), a ten mu ho dal. Vsedl na něho a vyjel do boje. Vystřelil na Džebeho šíp, ale minul; Džebe vystřelil šíp a zasáhl koně, který padl a posel. Džebe utekl. Po nějaké době, protože neměl sílu ani pomoc, přišel a podrobil se. Protože byl statečný muž, dal mu Čingischán velení nad desítkou; protože dobře sloužil, učinil ho velitelem stovky; protože projevil úsilí a horlivost, stal se velitelem tisíce. Potom mu dal velení nad tümenem a on dlouhou dobu sloužil v družině, táhl s vojskem a prokázal dobré služby.

Když Kүčlүg-chán, syn Tajang-chánův, poté co bojovali s Čingischánem, utekl, odešel ke kara-kitajskému vládci gürchánovi do země Turkestánu a Zaamudaří, pojal jeho dceru, opět přišel do země Najmanů, shromáždil vojska, zamýšlel proti gürchánovi zlé, vytáhl proti němu s vojskem, zajal ho, zabil a usedl na jeho místo; v těchto událostech uplynulo sedm let, jak je zmíněno a vyloženo v dějinách.³⁸ Čingischán poslal s vojskem Džebeho,

36. *Otčigin* (z turkického *ot tegin*, „kníže ohně“) byl nejmladší syn, strážce rodinného krbu, který dědil otcovu jurtu a stáda. Z Rašídových slov podle Berezina vyplývá, že tradice domácích řádů a obřadů střežil především kmen Besutů. Smysl místa není zcela jasný.

37. Berezin čte „Burdži“; ve smyslu Bo'orču. Tajná kronika (§ 147) vypráví, že Džebe, původně jménem Džirqo'adaj, zastřelil Čingischánovi koně v bitvě s Tajčiytu roku 1201, nikoli na lovu, a sám se k tomu přiznal.

38. Kүčlүg se roku 1211 zmocnil vlády nad říší Kara-Kitajů; gürchán Čilügü zemřel v jeho zajetí. Džebe ho roku 1218 porazil a Kүčlүg byl dostižen a zabit v Badachšanu.

který Kūčlūga obrátil na útěk; poražený Kūčlūg odešel do končin Badachšanu, kde ho zabili. Když zpráva o tom dospěla k Čingischánovi, poslal Džebemu napomenutí, aby se tak velkým vítězstvím, že obrátil na útěk Kūčlūga, nepyšnil, „neboť právě pýcha Ong-chána, Tajang-chána, Kūčlūg-chána a jiných byla příčinou, že jsem je přemohl“.

Když Džebe tehdy zasáhl šípem toho plavého koně a zabil ho, pak, když přišel s poddaností, poklekl a řekl: „Vím, že jsem se provinil zabitím plavého koně. Odpustí-li mi Čingischán a ráčí-li mi prokázat milost, přivedu mu do služby mnoho takových koní.“ Když se potom vrátil z tažení proti Kūčlūg-chánovi, přivedl z oněch končin tisíc plavých koní a odevzdal je jako dar.

V době, kdy byl Čingischán v krajině Balchu a Tálaqánu, vyslal ho se Sübedejem a Bürkem z Džalajirů a s vojskem do oněch končin. Cestou Bürke zemřel. Vytáhli, dobyli některá města Arabského a Perského Iráku, pobíjeli a plenili; odtamtud šli do Gruzie a do Tiflisu. Gruzíni se sešli v hojném počtu a přišli k boji. Džebe nastražil zálohu, vyrazil z ní a všechny pobil; takový byl jejich způsob ve většině válek. Odtamtud se obrátili a vyšli Železnou branou;³⁹ obyvatelé Derbentu vynesli potraviny a podrobili se. Odtamtud táhli dál do země Rusů a cestou všude vraždili a plenili. S Čingischánem bylo ujednáno, že tu věc dokončí během tří let, ale vykonal ji za dva a půl roku.

Džebeho příbuzní a potomci

Z mladších bratrů Džebeho byl Möngkedü-Saru ve službách Toluj-chána; měl sedm synů. Nejmladší se jmenoval Urus; přišel sem ve službách Hülegü-chána jako qorči strážce, kdežto jeho bratři zůstali tam. Když byl Abaqa-chán ustanoven nad Chorásánem, učinil Urusa velitelem čtyř oddílů strážce a dal mu vysoké postavení. Když se Abaqa-chán stal padišáhem a ráčil se vrátit z Chorásánu, poslal Urusa zpět ke střežení hranice Herátu a Bádghísu a svěřil mu vojsko těch končin; a on tam zůstal. Po dvou letech poslal Abaqa na tu stranu Tajsuna; ten tam prokázal velké úsilí a námahu, zpusto-

39. Železnou branou (mongolsky *Temür qahalqa*) se tu míní Derbentský průsmyk na západním břehu Kaspického moře. Tažení Džebeho a Sübedeje (1220–1223) vyvrcholilo porážkou Rusů a Kumánů na řece Kalce roku 1223.

šil zemi a kmen Negüderů,⁴⁰ vyvedl mnoho zajatců a cestou je na rozkaz Abaqa-chánův pobil. V té době se přes řeku přepravovala Qutuj-chatun; Urus při té události prokázal služby a horlivost, dal jí doprovod a dovedl ji až do Tusu, a tak se vyznamenal dobrou službou. Po válce s Baraqem zemřel.

[Následuje výčet Urusových a Džebeho potomků, kteří žili v Íránu: Urusovi synové Qara-Teri a Ajači a jejich synové Charbanda, Zengi (emír tisíce) a Hinduj (stolník); z Džebeho potomků emír tisíce Suqursun a jeho synové Qarajit, páže chatun Öldžej, a Bahadur, který jezdil s poselstvím do Egypta. Mnoho Džebeho příbuzných je ve službách qa'ana; z Besutů byli i přední emír a místodržitel Qada'an a Nuqaj, přední z písařů.]

Také Bajdžu-nojan je z Besutů a patří k Džebeho příbuzným. Ögedej-qa'an ho poslal spolu s Čormaqašem; velel tisícovce a potom tümenu. Bajdžu podrobil Rúm⁴¹ a chlubil se a pyšnil tím, že on prý podrobil Rúm. Hülegüchán si ho předvolal, obvinil ho, dal ho popravit a polovinu jeho majetku úplně zabral. Onen tümen dostal z rozkazu Möngke-qa'anova Čormaqašův syn Širamün. Syn Bajdžu-nojanův byl Adaq, který velel tisícovce; syn Adaqův je Sulamiš, který byl v Rúmu. Padišáh islámu – kéž Alláh prodlouží jeho vládu! – mu prokázal milost, dal mu pět tisíc jezdců a učinil ho tam emírem tümenu. On se však zpronevěřil, zabil Bajandžara a Bučuqura, a z té příčiny byl popraven; okolnosti toho případu budou vyloženy.

Když Čingischán naposled bojoval s Tajang-chánem, poslal do předvoje Qujlara z kmene Kurulasů⁴² a Džebeho. Podruhé poslal Džebeho s vojskem do kitajské a džurčedské provincie, kterou nazývají Tung-t'ing. Ten nezahájil obléhání, znenadání se obrátil zpět a za deset dní ušel padesát farsachů, až tamní lidé zbezstarostněli. Pak zanechal zavazadla, opět se ob-

40. Negüderové byli mongolské vojsko usazené na území dnešního Afghánistánu. Jméno nesli po Negüderovi, veliteli oddílů, které s Hülegüem přišly z ulusu Džočiho; vymkli se z poslušnosti ilchánů a podnikali loupežné výpady. Berezin čte „Nekuder“.

41. Rúm, tj. seldžucká Malá Asie. Bajdžu porazil Seldžuky u Köse Dağ roku 1243. Zprávu o jeho popravě Hülegüem uvádí Rašíd; jiné prameny ji nepotvrzují.

42. Tak Berezin; čtení jména i kmene je nejisté. Tajná kronika (§ 193–195) jmenuje v čele předvoje „čtyři psy“: Džebeho, Qubilaje, Dželmeho a Sübedeje.

rátíl, podnikl výpad s velikým spěchem a náhle se objevil u městských bran, zatímco oni byli bezstarostní: takovou lští dobyl město.⁴³

Příběh o Daqovi a Kūčügürovi

Z tohoto kmene byli dva vážení emírové, Daqa a Kūčügür.⁴⁴ Jejich příběh je takový: v době, kdy byli s kmenem Tajčiutů, zabili jejich otce a příbuzné. Jejich matka jménem Bajdu-chatun se ptala na syny, a jakýmsi způsobem se dozvěděla o tom, kdo se ujímá slabých a sirotků. V této naději oba vzala, přivedla je do služeb Čingischánovi a dostalo se jí od něho milosti. Kūčügürovi dal tisícovku, Bajdu-chatun učinil tarchanem a řekl: „Cesta sirotků bude mít své místo.“ Daqu jmenoval podkoním nad *sujan-odon*, to jest nad císařskými koňmi. Kūčügürovi přikázal, aby měl na starosti kobyly, a Bajdu-chatun, aby měla na starosti kumys.

[Daquův syn Dori je nyní emírem tūmenu u Čing-Temūra a má mnoho dětí. Z Kūčügürových synů byl Qoričin-qorči velitelem stráže Toluj-chána a Qubilaj-sokolník velel tisícovce; jeho syn Džar-buqa náleží Kublaj-qa'anovi a jeho syn Olbodži přišel sem s poselstvím od Minggan-Kerena, syna Melik-Temürova.]

Kmen Sükenů

Patří mezi kmeny Nirunů. V prvních dobách, kdy Čingischán bojoval s tajčiutskými kmeny a shromáždil vojska, se k němu tento kmen jako jeho příbuzní připojil. Jméno jejich náčelníka není známo.

Kmen Kingkijatů

Také oni patří mezi Niruny, a také oni v době, kdy Čingischán bojoval a válčil s Tajčiuty, přišli pro příbuzenství, které s ním měli, do jeho služeb a

43. Tung-t'ing (Liao-jang v jižním Mandžusku), východní hlavní město říše Ťin, dobyl Džebe touto lští na přelomu let 1212 a 1213. Farsach měřil zhruba 6 km, padesát farsachů tedy asi 300 km. Berezin čte „Tungil“.

44. Kūčügür z Besutů je podle Tajné kroniky mezi těmi, kdo se k Temüdžinovi přidali po rozchodu s Džamuchou.

připojili se k jeho vojsku. Jejich náčelník se jmenoval Daqaj-bahadur. Ostatní jejich okolnosti budou uvedeny každá na svém místě.⁴⁵

Závěr Úvodu

Bylo nezbytné podat oddělený výklad o rozvětvení vlastních mongolských kmenů, ostatních Mongolů a houfu Mongolům podobných, i o okolnostech kmenů kitajských, tangutských, ujugurských a jiných, protože vyprávění o nich a jejich dějiny přicházejí na řadu v době Čingischánově: na počátku své vlády je totiž s pomocí Nejvyššího Pána všechny přivedl pod svou moc a všechny učinil svými služebníky a vojáky. Proto byly jejich oddíly v náležitém pořadí, nakolik je to s jistotou známo a nakolik to pečlivé zkoumání dovolilo, sepsány, aby bylo známo, kolik je jejich kmenů a kolik větví, jakým způsobem se každá rozvětvila, jaká byla povaha, zvyky a život každého kmene a kde měl svou jurtu a sídlo.

Nyní, když jsem skončil s výkladem o jejich okolnostech, začneme výklad dějin vládce světa Čingischána a jeho potomků – a především dějin panovníka islámu, sultána Mahmúda Gházán-chána, kéž Pán prodlouží jeho vládu!, které jsou cílem a smyslem sepsání této požehnané knihy – a vyložíme podrobně a zřetelně, odkud začíná a jak vzešla větev Čingischánova i každého z jeho bratranců a příbuzných a jak se ty větve dále dělí.

[Zde končí Rašídův Úvod o turkických a mongolských kmenech a s ním i Berezinův svazek. Vyprávění pokračuje dějinami Čingischánových předků.]

45. Berezin čte jméno kmene „Chonchojut“. Tento kmen ani předchozí Sükeny podle něho neznají Sagang Sečen ani čínské prameny.

Tiráž

Rašíd ad-Dín: Turkické a mongolské kmeny. Úvodní svazek k Dějinám Čingischána

Český výbor s vysvětlivkami podle ruského překladu I. N. Berezina (Petrohrad 1858)

Staré texty, 2026 – www.stare-texty.cz

O Starých textech

Staré texty jsou digitální knihovna českých překladů historických pramenů z volného díla – pamětí, cestopisů, kronik a dalších svědectví lidí, kteří u událostí sami byli. Knihy jsou zdarma ke stažení ve formátech EPUB a PDF na www.stare-texty.cz. Překlady vznikají s pomocí umělé inteligence; u každé knihy je uvedeno, z jakého vydání se překládalo, co je přeloženo celé a co zkráceno.

O zakladateli

Staré texty založil a provozuje JUDr. Libor Petříček, advokát a milovník historie. Cílem projektu je zpřístupnit českým čtenářům původní historické prameny, tedy svědectví očitých svědků, zdarma a v češtině.

Volné šíření

Tuto knihu můžete volně šířit, kopírovat, tisknout, upravovat i dále publikovat, avšak nikoli komerčně (licence Creative Commons Uveďte původ – Neužívejte komerčně 4.0, CC BY-NC 4.0). Podmínkou je uvést jako původní zdroj Staré texty s odkazem na www.stare-texty.cz, například: „Zdroj: Staré texty, www.stare-texty.cz“.

Komerční užití (prodej, placený obsah, reklama apod.) je možné jen s předchozím souhlasem provozovatele Starých textů. O souhlas lze požádat e-mailem na liborpetricek@gmail.com.